

**የእግዚአብሔር መንግሥት ታሪክ በምድር ላይ
(ጠቅላላ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ)**

አንደኛ መጽሐፍ

አዘጋጅ

ቀ/ዶ/ር ምክረ ሥላሴ ገ/አማኑኤል

**አዲስ አበባ
2000 ዓ. ም.**

የአዘጋጁ መብት በሕግ የተጠበቀ ነው
All Rights Reserved

(C) ቀ/ዶ/ር ምክረ ሥላሴ ገ/አማኑኤል
Rev. Dr. Mikre Sellassie G/Amamanuel
የፖ. ሣ. ቁ. 10701 አዲስ አበባ
P. O. Box 10701, Addis Ababa
የስልክ ቁ. Tel. No.
011-6-470790, 0911-889170
Email Address:- mikre71@yahoo.com

የመጀመሪያ ጎትመት 2000 ዓ. ም.

በአርቲስቲክ ማተሚያ ድርጅት ታተመ
አዲስ አበባ 2000 ዓ. ም.

መ ዘ ክ ር

በመልካም አስተዳደር ለአሳደጉኝ፣ በተለያዩ የትምህርት ማእከሎችም እያስገቡ በትምህርት እንድበለጽግ ለአደረጉኝና ለቁም ነገር ላበቁኝ፣ ነገር ግን ለጥቂት ጊዜ እንኳ ሳልጠራቸው ለተለዩኝ ውድ አባቴ ለቄሰ ገበዝ ገብረ አማኑኤል እንዳልካቸው እንዲሁም እጅግ ለማከብራቸውና ለምወዳቸው ለትምህርቴም በአገር ውስጥ ባለው ከፍተኛ ት/ቤት በአዳሪነት ገብቼና በውጭ አገርም ሂጄ እንድማር ላደረጉልኝና በትምህርትም ታላቅ ደረጃ ላደረሱኝ ለውድ የመንፈስ ቅዱስ አባቴ ለብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎድሮስ ፓትርያርክ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ዘኢትዮጵያ ይህችን አነስተኛ መጽሐፍ መታሰቢያ አድርጌ ሳበረክት በታላቅ ትሕትና ነው።

የአርእስት ማውጫ

የአርእስት ማውጫ	4
መግቢያ	11
መቅደም	14
1. የታሪክ አጠቃላይ ገጽታ	14
2. የቤተ ክርስቲና ታሪክ ዋና ዓላማ	14
3. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አከፋፈል	19
4. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥናት ጥቅም	21
ክፍል አንድ፡ ከኢየሱስ ክርስቶስ እስከ ትልቁ ቄስጠንጢኖስ	24
ምዕራፍ 1 የክርስቲና ሃይማኖት እንዲሰፋፋ የረዳ ቅድመ ዘግጅቶች	24
1.1 የሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት መሰራፋት	24
1.2 የግሪክ ሥልጣኔና ቋንቋ በዓለም መሰራጨት	26
1.3 የአሕዛብ ሃይማኖቶች መዳከም	28
1.4 የአይሁድ ሕዝብ በዓለም መሰራጨት	30
ምዕራፍ 2 የክርስቲና እምነት መሥራች - ኢየሱስ ክርስቶስ	35
2.1 መግቢያ	35
2.2 የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ልደት	36
2.3 የመልአኩ የገብርኤል የምሥራች መልአክት	39
2.4 የኢየሱስ ክርስቶስ በቤተ ልሔም መወለድ	40
2.5 ክርስቶስ የማስተማር ሥራውን እንደጀመረ	50
2.6 በጌታ በኢየሱስ ላይ የደረሰ ተቃውሞ	54
2.7 የጌታ መሰቀል	56
2.8 የጌታ ትንሣኤ	58
ምዕራፍ 3 ዘመነ ሐዋርያት	63
የበዓለ ሃምሳ በዓል ተአምርና የቤተ ክርስቲያን ልደት	63
3.1 መግቢያ	63

3.2 በኢየሩሳሌምና በፍልስጥኤም የነበሩ ክርስቲያኖች ከአይሁድ ጋር የነበራቸው ግንኙነትና ልዩነት	65
3.2.1 በአይሁድና በክርስቲያኖች መካከል የነበረው ግንኙነት	65
3.2.2 በአይሁድና በክርስቲያኖች መካከል የነበረው ልዩነት	66
3.3 የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ሁኔታ	67
3.4 የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች የአንድነት ኑሮ	69
3.5 የሰባቱ ዲያቆናት መመረጥ	70
ምዕራፍ 4 በክርስቲያኖች ላይ ከአይሁድ የደረሰባቸው መከራ	72
4.1 የመጀመሪያው ሰማዕት ቅዱስ እስጢፋኖስ	73
4.2 ወንጌላዊው ፊልጶስ	74
ምዕራፍ 5 ከዐሥራ ሁለቱ ሐዋርያት ጥቂቶቹ	77
የሐዋርያው የያዕቆብ ሰማዕትነት	77
ሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስ	80
የጌታ ወንድም ያዕቆብ	86
ሐዋርያው እንድርያስ	89
ሐዋርያው ቶማስ	90
ሐዋርያው ፊልጶስ	92
ሐዋርያው በርተሎሜዎስ	93
ሐዋርያው ይሁዳ	95
ሐዋርያው ማቴዎስ	96
ሐዋርያው ማጥያስ	98
ወንጌላዊው ሉቃስ	99
ምዕራፍ 6 የጳውሎስ ወደ ክርስቲና እምነት መግባት	101
6.1 1ኛው የጳውሎስ ሐዋርያዊ ጉዞ 45-50 ዓ. ም.	104
6.2 በኢየሩሳሌም የሐዋርያት ጉባኤ 50 ዓ. ም.	106
6.3 2ኛው የጳውሎስ ሐዋርያዊ ጉዞ 51-54 ዓ. ም.	108
6.4 3ኛው የጳውሎስ ሐዋርያዊ ጉዞ 54-56 ዓ. ም.	111
6.5 4ኛው የጳውሎስ ሐዋርያዊ ጉዞ 58-63 ዓ. ም.	113

ምዕራፍ 7: በመጀመሪያው ምእት ዓመት በክርስቲያኖች ላይ የደረሰው ስደት	116
7.1 በኔሮን ዘመን መንግሥት የደረሰው ስደት	116
71.1 ኔሮን በክርስቲያኖች ላይ ያቀረባቸው የሐሰት ክሶች	117
7.1.2 ሮማውያን (አሕዛብ) በክርስቲያኖች ላይ ያቀረባቸው የሐሰት ክሶች	118
7.2 የኔሮን ስደት ከሮም ከተማ ውጭ ደርሶ ነበር?	121

ምዕራፍ 8: የአይሁድ የዐመዕ ጦርነትና የኢየሩሳሌም መጥፋት	122
8.1 የአይሁድ ዐመዕ በሮም ግዛት ላይ	125
8.2 የኢየሩሳሌም መጥፋት በክርስቲያኖች ላይ ጉዳት አመጣ?	125

ምዕራፍ 9: ወንጌላዊው ዮሐንስ የዘመነ ሐዋርያት የመጨረሻው ቅዱስ	126
---	-----

ክፍል ሁለት 131

ምዕራፍ 10: የክርስትና እምነት መስፋፋት በመጀመሪያው አምስት ምእት ዓመታት	131
10.1 ለክርስትና መስፋፋት የረዱ ምክንያቶች	132
10.2 የክርስትና መስፋፋት በመካከለኛው ምሥራቅና በእስያ	133
10.3 የክርስትና መስፋፋት በፋርስና በሕንድ	134
10.4 የክርስትና መስፋፋት በግብጽ አገር	142
10.5 ክርስትና በኢትዮጵያ	148
10.5.1 ክርስትና በኢትዮጵያ በይፋ መሰበክ	155
10.5.2 የተሰዓቱ (9ኛ) ቅዱሳን ወደ ኢትዮጵያ መምጣት	164
10.5.3 ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ወደ ግእዝ መተርጉም	167
10.5.4 የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ዜማ	165
10.5.5 ያፈድና ዜማው	171
10.6 ክርስትና በኦርመን አገር	176

ስደት መከራ የተቀበሉ ቅዱሳን	181
11.1 በድምጥ ያኖሰ ዘመን የተነሣው ስደት	182
11.2 በትራይላኖስ (Trajan) ዘመን የተነሣው ስደት	185
11.3 ከላይ በተነሡት ስደቶች መከራ የተቀበሉ ቅዱሳን	186
1. የኢየሩሳሌም ጳጳስ ቅዱስ ስምዖን	186
2. የአንጾኪያ ጳጳስ አግናጥዮስ (Ignatius)	187
3. የሮም ኢጲስቆጶስ ቀሌምንጦስ	188
11.4 በቂሣር ሐድሪያን ጊዜ የተነሣው ስደት	189
11.5 በቂሣር አንቶኒኑስ ፓያስ (137-161) ዘመን የተነሣው ስደት	190

ምዕራፍ 12: ከሐዋርያት በኋላ የተነሡ የቤተ ክርስቲያን አባቶች (70-140 ዓ. ም.)	191
12.1 የሮም ኢጲስቆጶስ ቀሌምንጦስ (88?-100?)	192
12.2 የኤፌሶን ኢጲስቆጶስ አግናጥዮስ (Ignatius)	196
12.3 የእዝሚርና ኢጲስቆጶስ ፖሊካርፖስ (አቡሊካርዮስ) (110-117)	199
12.4 ፓፒያስ	202
12.5 መልእክተ በርናባስ	203
12.6 ሄርማስ ኖላዊ	205

ምዕራፍ 13: የእስክንድርያና የአንጾኪያ የትርጓሜ ትምህርት ቤቶች	207
1. የእስክንድርያ የትርጓሜ ትምህርት ቤት	208
2. የአንጾኪያ የትርጓሜ ትምህርት ቤት	219

ምዕራፍ 14: ከውስጥ የተነሡ የቤተ ክርስቲያን ጠላቶች -- የመናፍቃን መነሣት	221
14.1 ግናስቲክስና የጉፋቱ ትምህርታቸው	223
14.1.1 ሲሞን መሠርይ	228
14.1.2 መርቅያን (Marcion)	229

14.1.2 መርቅያን (Marcion)	229
14.1.3 ማኒና የማኒ ኑፋቄ	231
14.2 ሞንዳኒስም	233
ምዕራፍ 15: ዘመነ ሰማዕታት	236
15.1 በቄሣር ማርቆስ አውራሊዮስ ዘመን የተነሣ ስደት	237
15.2 ከሴፕቲሚያስ ሴቪሩስ (ሳዊሮስ) እስከ ፊልጶስ አረባዊ (193-249) ድረስ የነበረው የክርስቲያኖች ሁኔታ	239
15.3 በዳክዮስና በቫሌሪያን ዘመነ መንግሥት (249-260) የተነሣው ስደት	241
15.4 በዲዮቅልጥያኖስ ዘመን (284-305) የተነሣው ከባድ ስደት	245
ምዕራፍ 16: በስደቶች ጊዜ በሰማዕትነት ካረፉት ሰማዕታት ጥቂቶች	250
16.1 ቅዱስ መርቆሬዎስ ሰማዕት	250
16.2 የልዳው ሰማዕት ቅዱስ ጊዮርጊስ	251
16.3 ቴዎድሮስ ምሥራቃዊ	255
16.4 ሰማዕቱ ቅዱስ ሚናስ	256
16.5 የቅድስት ካቴሪና ሰማዕትነት	258
ክፍል ሦስት	259
ምዕራፍ 17: ትልቁ ቄስጦንጢኖስና የክርስትና ሃይማኖት ድል መንሣት	259
ምዕራፍ 18: ለክርስትና ሃማኖት የቆሙ ጠበቆች/ተከላካዮችና ስነ ጽሑፎቻቸው	262
1. ፈላስፋውና ሰማዕቱ የስጢኖስ (Justin Philosopher and Martyr)	265
2. ታቲያን (ታቲያኖስ)	268
3. አቲናጎራስ	269

4. የአንጾኪያው ኤጲስቆጶስ ቴዎፍሎስ	270
ምዕራፍ 19: በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የተነሡ አጽራረ ቅድስት ሥላሴ በእግዚአብሔር አንድነትና ሦስትነት የተነሣ ብጥብጥ	271
19.1 የሃይማኖት ጸሎት (ትእዛዝ)	273
19.2 የምሥጢረ ሥላሴን ትምህርት በመካድ የተነሣ የክሕደት ትምህርት	275
1. ጳውሎስ ሳምሳጢ	276
2. ሰባልዮስና ግብረ አበሮቹ	277
ምዕራፍ 20: በቤተ ክርስቲያን የተደረጉ ዓለም-አቀፍ ጉባኤዎች	280
I. የአርዮስ ክህደትና የመጀመሪያው የኒቂያ ሲኖዶስ (ጉባኤ) 325 ዓ. ም.	281
1. ስለ ትንሣኤ በዓል አከባበር ቀን	295
2. ስለ መላትዮስ መለያየት	295
ከኒቅያ ጉባኤ በኋላ አርዮሳውያንና መንፈቀ-አርዮሳውያን	296
የአርዮስ ድንገተኛ ሞት	299
አርዮሳውያንና መንፈቀ-አርዮሳውያን	300
II. 2ኛው ዓለም-አቀፍ የቅስጥንጥንያ ሲኖዶስ (ጉባኤ) 381	306
1. የመቅዶንዮስ ወይም የአጽራረ መንፈስ ቅዱስ ትምህርት	308
2. አቡሊናርዮስና የክሕደት ትምህርቱ	309
3. የኒቅያ-ቅስጥንጥንያ የሃይማኖት መግለጫ (ጸሎት)	312
III. 3ኛው ዓለም-አቀፍ የኤፌሶን ሲኖዶስ (ጉባኤ) 431 ዓ. ም.	315
1. የንስጥሮስ ክሕደት	315
ምዕራፍ 21: ፔላግዮስና የክሕደት ትምህርቱ የሃጸው ኤጲስቆጶስ አውግስጢኖስ	326
ምዕራፍ 22: አውጣኪና የኑፋቄ ትምህርቱ የኤልቂዶን ጉባኤ	328
	332
	339

የቅዱስ ዲዮስቆሮስ ወደ ግዙታ መላክ	349
ከኬልቂዶን ጉባኤ በኋላ የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ	352
ምዕራፍ 23: የብሕትውናና የምንኩስና ሕይወት (ኑሮ)	356
1. አባ ጳውሊ ዘጸ.ብ	359
2. አባ እንጦንስ	361
3. የአንድነት ገደም ምሥረታ - አባ ጳውሊ	369
4. የምንኩስና ኑሮ በምዕራብ አገሮች	372
ምዕራፍ 24: በ4ኛውና በ5ኛው ምእት ዓመታት የተነሡ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ጥቂቶች	374
1. የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን አባቶች ጥቂቶች	375
1. ቅዱስ አትናቴዎስ	375
2. ትልቁ ባስልዮስ ዘቂሣርያ	386
3. ቅዱስ ጎርጎርዮስ ዘእንዚናዙ	392
4. ቅዱስ ጎርጎርዮስ ዘኑሲስ	398
5. ቅዱስ ዮሐንስ አፈወርቅ	400
6. ቅዱስ ቂርሎስ ዘእስክንድርያ	408
7. ቅዱስ ኤፍሬም ሶርያዊ	411
8. ቅዱስ ሳዊሮስ ዘአንጾኪያ	414
II. ከኬልቂዶን ጉባኤ በፊት የነበሩ የላቲን (የሮም) ቤተ ክርስቲያን አባቶች ጥቂቶች	418
1. አምብሮስ (Ambrose)	418
2. የሮጌሞስ (Jerome)	422
3. የሂጾው ብፁዕ አውግስጢኖስ	424
ዋቢ መጻሕፍት	430

መግቢያ

ይህ የእግዚአብሔር መንግሥት ታሪክ በምድር ላይ የተባለው ጠቅላላ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ነው። ይህ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የቀድሞው ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ ፋኩልቲ በነበረው በቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ ለ12 ዓመታት (1957-1969) ሳስተምር የነበረው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውጤት ነው። ይህ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በኦፔንስ (ግሪክ) ብሔራዊ ዩኒቨርሲቲ እና በዩል (Yale) ዩኒቨርሲቲ (USA) መንፈሳዊ ፋኩልቲዎች የቀሰምኩት ትምህርት ሲሆን፤ በቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅም ሳስተምር ያዳበርኩት ዕውቀት ነው። ምንም እንኳን ከ1969 ዓ. ም. ጀምሮ እስከ 1996 ዓ. ም. ድረስ በተለያዩ ነገር ግን ቤተ ክርስቲያንን በሚመለከቱ ተግባራት ላይ ብውልም፤ ለቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥብቅ ፍቅር ስለነበረኝ ስለ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ የተጻፉ መጻሕፍትን ከማንበብና ከማጥናት አልተቆጠብኩም።

ከዚህም በላይ ዛሬ በታላላቅ የአመራር ሥራ ላይ ያሉ በዱሮው በቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ አስተምራቸው የነበሩት ተማሪዎቹ በልዩ ልዩ አጋጣሚ ጊዜ ተገናኝተን ስንወያይ ቀድሞ በእንግሊዝኛ ቋንቋ አስተምራቸው የነበረውን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በአማርኛ አቀናብሬ ብጽፍ ለቤተ ክርስቲያንም ለሀገርም ታላቅ አስተዋጽኦ ነው እያሉ ስላደፋፈሩኝና፤ እኔም ብዙ ጊዜ ሳስበው ስለነበርኩ አሁን በእረፍት ላይ ስላለሁና ጊዜም ስላገኘሁ ይህንን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ልጽፍ ቻልኩ።

ይህን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ስጽፍ በመቅደሙ ላይ እንደተመለከተው የታሪኩን የዘመን አከፋፈል የተከተልኩት የምዕራባውያንን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ሊቃውንትን አጻጻፍ ነው። ታሪኩንም ስጽፍ አንባብያንንና ወደፊት ስለ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥልቅ ጥናት ለማድረግ የሚፈልጉትን ምሁራንን ለመርዳት በማለት ለምጽፋቸው ታሪኮች፤ ዜናዎችና ዘገባዎች ሁሉ ምንጮቻቸውን በእግርጌ ማስታወሻ (footnote references)

በዝርዝር አሳይቻለሁ። ይህም የአንድን ታሪክ ወይም ዘገባ ምንጭ ማሳየት ሳይንሳዊና የምሁሮች ተግባር ነው።

ይህ ሥራ ምንም እንኳን የታሪክ ሥራ ቢሆንም የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ስለሆነና የሃይማኖትንም አነጋገርና ልዩ አባባል የሚመለከት ስለሆነ በተቻለ መጠን 1ኛ/ የቤተ ክርስቲያንን በተለይም የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንትን አነጋገርና አባባል፤ 2ኛ/ የአባቶችን የአነጋገር ስልትና ዘዴ፤ 3ኛ/ ታላቁ ሊቅ አለቃ ኪዳነ ወልድ የጻፉትን የ«መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ» ሆሄያትን በተቻለ መጠን ተከትያለሁ። በመጽሐፉ መጨረሻ ላይ ይህን መጽሐፍ ሳዘጋጅ የተጠቀምኩባቸውን መጻሕፍት ዝርዝር ሳይበዛ በክሬል አቅርቤአለሁ።

የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ ለመጻፍ ስነሣ ታሪኩን ከመጀመሪያው ዓመተ ምሕረት እስከ ሀያ አንደኛው ዓ. ም. ያለውን ታሪክ ለመጻፍ ነበር ያሰብኩት። ይህን ግን በአንድ መጽሐፍ መጻፍ መጽሐፉን እጅግ ግዙፍ ስለሚያደርገው በሁለት መጻሕፍት (መጽሐፎች) ለመጻፍ ወሰንኩ። ይህ ያሁኑ የመጀመሪያው መጽሐፍ ሲሆን፤ እርሱም የመጀመሪያውን ስድስት መቶ ዓመታትን ታሪክ የሚሸፍን ነው። በዚህም ክፍለ ዘመን የተፈጸመው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዝርዝር ቢጻፍ ሁለት ወይም ሦስት መጻሕፍት ይወጣዋል። ይህ ደግሞ የማሳተሚያውን ወጭ እጅግ ከአቅም በላይ ስለሚያደርገው፤ እጅግ አስፈላጊ የሆኑትን የታሪክ ይዘቶችን ብቻ በመምረጥ በአንድ መጽሐፍ ለመጻፍ ወሰንኩ።

ይህን የሚመስል ከባድ ሥራ ሲሠራ አንድ ሰው ብቻውን ሊሠራው አይችልም። እኔም ይህን የቤተ ክርስቲያን ጠቅላላ ታሪክ ለመጻፍ ስነሣ ከብዙ ሰዎች ድጋፍ አግኝቻለሁ። ይህን ሥራ ስጀምር የሞራል ድጋፍ የሰጡኝና በብዙ መንገድም የደገፉኝ፤ ጽሑፉም ከተዘጋጀ በኋላ ጽሑፉን በኮምፕዩተር ለጎትመት እንዲበቃ አድርገው ያዘጋጁልኝ የኢትዮጵያ የመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ዋና ጸሐፊ አቶ ይልማ ጌታሁን ስለሆኑ ልባዊ ምስጋናዬን አቀርባለሁ። ይህን መጽሐፍ ስጽፍ አንዳንድ የዕውቀት ችግሮች ሲገጥሙኝ ብዙ ጠቃሚ ምክሮችን በመስጠት የረዱኝንና ብዙ

ጊዜም ችግር ያለባቸውን ጽሑፎቼን በስልክ እያነበብኩላቸው ጠቃሚ ምክሮችን የሰጡኝን መጋቤ ብሉይ ሰይፈ ሥላሴ ዮሐንስንም ከልብ አመሰግናለሁ። ይህን ጽሑፍ ለማዘጋጀት ስጀምር ጀምሮ መንፈሴን በማበራታትና ጽሑፉንም በኮምፕዩተር በመክተብ አብራኝ ብዙ የደከመች ውድ ባለቤቴ ወ/ሮ ዕዕ ገነት ድረስ ነች፤ ያለ እርሷ እርዳታና የሞራል ድጋፍ ይህ መጽሐፍ ለጎትመት አይደርስም ነበር። ስለዚህ ለዚህ ዝግጅት ታላቅ አስተዋጽኦ ስላደረገችልኝ ወ/ሮ ዕዕ ገነት እጅግ ባለውለታዬ ናት።

1. የታሪክ አጠቃላይ ገጽታ

ታሪክ ሁለት አጠቃላይ መልኮች አሉት፡ እነዚህም አምላካዊና ሰብአዊ ናቸው። በአንድ በኩል ልዑል እግዚአብሔር በጊዜ ውስጥ ለዓለም መገለጡን፤ ወሰን የሌለው ጥበቡን፤ ፍርዱንና ምሕረቱን፤ እንዲሁም ክብሩንና ለሰው ልጅ የሚሰጠውን ደስታ የሚገልጠው በታሪክ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ታሪክ በአጠቃላይ የሰው ዘርን መልካሙንም ሆነ ክፉ ኑሮውን፤ ቀሳዊውንም ሆነ መንፈሳዊ ሕይወቱን፤ ክፉውንም ሆነ በጎ ምግባሩን የሚገልጥ ሐተታ ነው። ዓለሙን ሁሉ የፈጠረና እስከ መጨረሻ ድረስም የሚያስተዳድር አንድ እግዚአብሔር ስለሆነ፤ ታሪክ ዓለም-አቀፋዊ ጠባይ አለው፤ ይህም የእግዚአብሔርን አንድነት ይገልጣል። ይህ ሐሳብ በጥንቶቹ ግሪኮችና ሮማውያን ዘንድ አይታወቅም።

2. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ዋና ዓላማ

ቤተ ክርስቲያን ማለት ምን ማለት ነው? ቤተ ክርስቲያን ሦስት ትርጉም አለው፤ 1ኛ/ ቤተ ክርስቲያን አንድ የተወሰነ ቦታን ያመለክታል፤ ይኸውም የክርስቲያኖች ቤት፤ የክርስቲያኖች መሰብሰቢያ ቦታ ሲሆን፤ የቤተ ክርስቲያንን ሕንጻ ያመለክታል፤ ለምሳሌ «ወደ ቤተ ክርስቲያን እንሂድ» ሲባል ሕንጻ ቤተ ክርስቲያኑን ነው የሚያመለክተው።¹ 2ኛ/ ቤተ ክርስቲያን ማለት «ክርስቲያኖች»፤ «ምእመናን» ወይም «የቤተ ክርስቲያን ተከታዮች» ማለት ነው፤ እንደዚሁም ሁሉ፤ በግእዝና በዕብራይስጥ «ቤተ እሥራኤል» «ቤተ ያዕቆብ» ሲባል «የእሥራኤል ልጆች/ወገኖች» «የያዕቆብ ልጆች/ወገኖች» ማለት ነው።² እንዲሁም

3ኛ/ ቤተ ክርስቲያን ማለት የክርስቲያኖች አንድነት፤ የክርስቲያኖች ማኅበር ማለት ነው። ለምሳሌ «ቤተ ክርስቲያን ዘግብጽ» ወይም «ቤተ ክርስቲያን ዘሶርያ» ወይም «ቤተ ክርስቲያን ዘኢትዮጵያ» ሲባል ትርጉሙ «በግብጽ የሚኖሩ ክርስቲያኖች አንድነት» ወይም «በሶርያ የሚኖሩ ክርስቲያኖች አንድነት» ወይም «በኢትዮጵያ የሚኖሩ ክርስቲያኖች አንድነት» ማለት ነው።¹

የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ዋና ዓላማ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በምድር ላይ የመሠረተውን የእግዚአብሔር መንግሥት መግለጽ ነው። ይህ በምድር ላይ የተመሠረተው የእግዚአብሔር መንግሥት ዘለዓለማዊ እንኳ ሳይሆንም በዓለማችን ላይ ታላቅና ሁሉን የሚያካትት ሰፊ ተቅዋም ነው። በዓለም ውስጥ የሚገኙት ልዩ ልዩ ተቅዋሞች ሁሉ በዚሁ መንግሥት ውስጥ ነው የሚኖሩትና የሚተዳደሩት። የእግዚአብሔር ዘለዓለማዊ ዕቅድና ለሰው ልጆች የሚያደርጋቸው የምህረት ሥራዎች ሁሉ የሚከናወኑት በዚሁ በእግዚአብሔር መንግሥት ውስጥ ነው። የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ አማካይነት የሚመራና የሚቆጣጠር እግዚአብሔር አብ ነው። ቅዱስ ጳውሎስ እንዳለው «በሰማይና በምድር ያሉት የሚታዩትና የማይታዩት ... በእርሱ ተፈጥረዋል፤ ከፍጥረት ሁሉ በፊት የነበረ ሁሉም በእርሱና ለእርሱ ተፈጥረዋል፤ እርሱም አካሉ የሆነች የቤተ ክርስቲያን ራስ ነው።»²

የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የእግዚአብሔር መንግሥት በምድር ላይ እንዴት እንደተመሠረተና እንደተስፋፋ የሚገልጥ ሐተታ ነው። በዚህም የእግዚአብሔር ክብርና የዓለም መዳን ይገለጣል። በአጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በምድር ላይ ያለው የእግዚአብሔር መንግሥት ታሪክ ነው። ይህም መንግሥት እንዴት እንደ ተመሠረተና እንዴት እንደ ዳበረ የመንግሥቱም ዜጎች እንዴት እንደኖሩ በሰፊው ያትታል። የመንግሥቱም ዜጎች የብሉይ ኪዳንና የሐዲስ ኪዳንን አማኞች ያጠቃልላል። ስለዚህ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የሚጀምረው አዳምና ሔዋን በተፈጠሩ ጊዜና

¹ 1ቆሮ. 11:18;14:19;35::

² ዮሐ. ሥራ 5:11; 9:31; 12:1::

¹ ሮሜ 16:4-5;16; 1ቆሮ 16:1;19; 1ኢጥ. 5:13-14::

² ቆላ. 1:16-18::

በፈጸሙትም በደል ከገነት ከተባረሩ በኋላ አምላክ «በዘርህና በዘርዋ መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል አንተም ሰኮናውን ትቀጠቅጣለህ፤»¹ በማለት ለአዳም በርሱም አማካይነት ለመላው የአዳም ልጆች ተስፋ በሰጠው ጊዜ ነው። ይህም ታሪክ ለአርእስተ አበው ለአብርሃም፣ ለይስሐቅና ለያዕቆብ እንዲሁም ለሙሴና ለኢያሱ ከዚያም በኋላ ለነቢያት በተሰጠው ራእይ አማካይነት «እነሆ የዓለምን ኃጢአት የሚያስወግድ የእግዚአብሔር በግ!»² ብሎ የሐንስ እስከመሰከረበት ጊዜ ድረስ ሲወርድ ሲዋረድ መጥቶአል። እስከዚህ ድረስ ያለው ለቤተ ክርስቲያን ታሪክ እንደ መቅድም ይቆጠራል። ደንበኛው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የሚጀምረው ዘላለማዊው እግዚአብሔር ወልድ ወደዚህ ዓለም መጥቶ የሰውን ሥጋ በለበሰበት ጊዜና «ወልድም ከአባቱ ዘንድ እንዳለው ክብር የሆነውን ክብሩን በአየን»³ ጊዜ ነው። ከዚህም ቀጥሎ በበዓለ ኃምሳ መንፈስ ቅዱስ በደቀ መዛሙርቱ ላይ ወርዶ ደቀ መዛሙርቱ በዓለሙ ሁሉ ቋንቋ እንዲናገሩ ተአምራቱን በአላየ ጊዜና አሕዛብ በብዛት ወደ ክርስትና እምነት ከተመለሱ በኋላ ቤተ ክርስቲያን በዓለም ውስጥ እንደ አንድ የክርስቲያን ተቀዋም ሆና ተቆጥራለች። የቤተ ክርስቲያን መሥራች የእርስዋ አካልና ራስ የሆነው የዓለም መድኃኒት ኢየሱስ ክርስቶስ ነው። በእርሱም አካል የመለኮት ሙላት፣ የታደሰው ሰብእና እና መላው የሰው ልጅ የማዳን ዕቅድ እንዲሁም ሰው በእግዚአብሔር አርአያና መልክ ከተፈጠረ ጀምሮ እስከ ዓለም ፍጻሜ ድረስ ያለው የሰው ልጅ ታሪክ ተመሥርቷል።

የክርስትና ሃይማኖት በመላው ዓለም እንዴት እንደ ተሰራጨና በእያንዳንዱ ግለ ሰብእ ሕይወትና ማኅበራዊ ኑሮ ውስጥ ጠልቆ እንዴት እንደገባ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በገርዘር ያብራራል። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የክርስቲያኖችን አፍአዊና ውስጣዊ ሰውነታቸውን፣ በአጽራረ ቤተ ክርስቲያን የደረሰባቸውን መከራና ሥቃይ፣ እንዲሁም በክርስትና እምነት መስፋፋት ያገኙትን

ደስታና በኃጢአት ላይ የተጉናጸፉትን ድል አስፋፍቶ ያብራራል። እንዲሁም የቤተ ክርስቲያን ታሪክ «በእምነት መንግሥታትን ድል ነሡ፤ ጽድቅን አደረጉ፤ የተሰጠውን የተስፋ ቃል አገኙ፤ የእንበሰችን አፍ ዘጉ፤ የእሳትን ኃይል አጠፉ፤ ከሰይፍ ስለት አመለጡ፤ ከድካማቸው በረቱ፤ በጦርነት ኃይለኞች ሆኑ፤ የባዕድ ጭፍሮችን አባረሩ።»¹ የተባለላቸውን የሃይማኖት ጀግኖችን ተግባር በጽሑፍ ይመዘግባል።

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በሥጋ ከተገለጠበት ጊዜ ጀምሮ በቅዱስ መንፈስ አማካይነት የቤተ ክርስቲያንን ሕይወት የሚመራ እሱ ነው። ክርስቶስ ራሱ «የቤተ ክርስቲያን ራስ ነው።»² የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ዋናና ማእከላዊው ነጥብ የዓለም መድኃኒ ሆኖ የኢየሱስ ክርስቶስ ወደ ምድር መምጣት ነው። ክርስቶስ የታሪክ ሁሉ ማእከል ነው። ክርስቶስንና የክርስቶስን ወደ ምድር መምጣት የታሪክ ማእከል በማድረግ፣ የዓለምን ታሪክ ከክርስቶስ በፊትና ከክርስቶስ በኋላ ብሎ መክፈል ተገቢ ሆኖ ተገኝቷል። ከክርስቶስ ልደት በፊት ያለውን የሰው ልጅ ታሪክ ለክርስቶስ መምጣት የመዘጋጃ ጊዜ ተብሎ ሊቆጠር ይችላል። ከክርስቶስ ልደት በኋላ ያለው ታሪክ ደግሞ ክርስቶስ በምድር ላይ የመሠረታት መንግሥት ዕድገት ታሪክ መሆኑን ያመለክታል።

በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ የተመዘገበው ታላቅ፣ መልካምና ቅዱስ የሚባለው ታሪክ የተፈጸመው በመንፈስ ቅዱስ ተራዳኢነት ነው። ክርስቶስ በምድራዊ ሕይወቱ እንደ ተጠላ፣ እንደተዘባበቱበትና እንደሰቀሉት እንደዚሁ የጨለማ ኃይሎች ቤተ ክርስቲያኑን በኃይል አጥቅተዋታል፤ በብዙም አሠቃይተዋታል። ስለዚህ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የአጽራረ ቤተ ክርስቲያንንም ታሪክ ያካትታል። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ምንም እንኳ ለመዳን የሚያበቁ አያሌ የተቀደሱ ሥራዎችን ቢዘግቡም፣ በሌላ በኩል ደግሞ እጅግ የሚያስፈሩ የበደልና የተንኮል ሥራዎችን ጨምሮ ይዞአል።

¹ ዘፍ. 3:15
² ዮሐ. 1: 29
³ ዮሐ. 1:14

¹ ዕብ. 11:34-35
² ኤፌ. 5:23.

ከክርስትና በፊት የነበሩት የእግዚአብሔር ሕዝብ በሁለት ስያሜ ይታወቃሉ፤ በዕብራይስጥ ቋንቋ «ኤዳህ» እና «ካሃል» ይባላሉ፤ ሁለቱም ትርጉማቸው «ጉባኤ» ወይም «ማኅበር» ማለት ሲሆን ከክርስትና በኋላ ግን የእግዚአብሔር ሕዝቦች «ኤክሊሲያ» ወይም «ቤተ ክርስቲያን» ተብለው ይጠራሉ። «ኤክሊሲያ» የሚለው የግሪክ ቃል ሲሆን ትረጉሙም «በአንድነት የተጠሩ» ወይም «የታደሙ» ወይም «ጉባኤ» ወይም «ማኅበር» ማለት ነው። «ቤተ ክርስቲያን» “Kyriakon” ከሚለው የግሪክ ቃል የተገኘ ሲሆን፤ ትርጉሙ «የእግዚአብሔር ሕዝብ» ወይም «የእማኞች ማኅበር» ወይም «የእግዚአብሔር ቤት» ማለት ነው። ስለዚህ በግእዝና በአማርኛ «ቤተ እግዚአብሔር» እና «ቤተ ክርስቲያን» መባሉ ትክክለኛ አባባል ነው። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በአጠቃላይ የሚያተኩረው በሁለተኛው ክፍል ማለት በምድር ላይ በክርስቶስ በተመሠረተው በእግዚአብሔር መንግሥት ላይ ነው። ከክርስትና በፊት ያለው የእግዚአብሔር ሕዝብ ታሪክ ግን «የአስራኤል ታሪክ» ወይም «የብሉይ ኪዳን ታሪክ» ወይም «የአይሁድ ሕዝብ ታሪክ» በሚል ርእስ ይተነተናል።

ቤተ ክርስቲያን በሁለት ክፍል ትከፈላለች፤ ይኸውም ሰማያዊትና ምድራዊት ትባላለች፤ ሰማያዊቷ በሌላ አነጋገር ድል አድራጊ ተብላ ትጠራለች፤ ይህችውም በምድር ከኃጢአት ርቀው ሥጋዊ ሕይወትንና ምኞትን በመንፈሳዊ ምግባር አቸንፈው በአጠቃላይ በምድር ገድላቸውን ፈጽመው በሰማይ የጽድቅንና የድል አክሊልን ተቀዳጅተው ጌታ በአዘጋጀላቸው ስፍራ የሚኖሩ የቅዱሳን አንድነት ነች።¹ ምድራዊት የምትባለውም በምድር የሚኖሩ የክርስቲያኖች አንድነት ናት። ይህችም ቤተ ክርስቲያን በውስጥም ሆነ በውጭ ከዚህ ዓለም ሥጋዊ ፈቃድና ከሰይጣን ጋር በማያቋርጥ ጦርነት ላይ ስለምትገኝ በሌላ አነጋገር ገና በትግል ላይ ያለች ቤተ ክርስቲያን ትባላለች። ይሁን እንኳ ከቅዱሳን ሐዋርያት ጋር ተቀምጦ እንደነበረ እንዲሁ ዛሬም የኃጢአት ሰዎች በእግዚአብሔር ቤተ

ክርስቲያን ውስጥ ስለሚገኙ ቤተ ክርስቲያን ከእነርሱ ጋር ሁልጊዜም በጦርነት ላይ አለች። ይህንም በማስመልከት የቤተ ክርስቲያን ታሪክ እግዚአብሔር ጋያል መሆኑንና የእርሱም የብርሃን መንግሥት ከጨለማ መንግሥት የሚያይል መሆኑን በግልጽ ያሳያል።

የክርስትና ሃይማኖት በብዙ አቅጣጫ በለው ዘር ሕይወት ውስጥ ጠልቆ የሚገባ በመሆኑ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የክርስትና ሃይማኖት በምእመናን ሃይማኖታዊ፣ ማኅበራዊ፣ ባህላዊ፣ ፖለቲካዊና አእምሮአዊ ሕይወት ውስጥ ምን ያህል ለውጥ እንዳመጣ ይመዘግባል። እንዲሁም የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የክርስትና ሃይማኖት በዓለም ስነ ጥበብ፣ ስነ ጽሑፍና ሳይንስ ላይ ምን ተጽእኖ እንዳደረገና እነዚህም ደግሞ በክርስትና ላይ ምን ተጽእኖ እንዳደረገ ያመለክታል። ይህንንም ለማጥናትና ለመረዳት የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አጥኚና መር ማሪ ከላይ ስለተ ጠቀሱት ዕውቀቶች መጠነኛ ዕውቀት ሊኖረው ያስፈልገዋል።

የቤተ ክርስቲያን ዋና ዓላማ ወንጌልን ለዓለሙ ሁሉ መስበክና ብዙዎችን የክርስቶስ ተከታዮች ማድረግ ነው። ወንጌል መስበክ ያለበት ለአይሁድና ለአሐዲዮቹ፣ ለሴትና ለወንድ፣ አርነት ለወጡትና ለልወጡት ነው። ባሁኑ ጊዜ ግን ከዓለሙ ሕዝብ አብዛኛው ገና ከጌታ ርቆ ያለ ስለሆነ፤ ይህ ዓላማ ገና እውን አልሆነም።

3. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አከፋፈል

የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ በሥርዓትና በተቀናጀ መንገድ ለማዘጋጀት፣ ለመጻፍና ለማጥናት፣ የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ በትላልቅ ክፍሎች መክፈል ያስፈልጋል፤ ይህም በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥናት ጉዞ ለሚያደርግ ታማሪና ተመራማሪ ታላቅ መርሕ ነው። ታሪክ ጸሐፊዎች ታሪክን በመጻፍ ጊዜ ታሪክን ሲከፋፍሉ በዓለም ታሪክ ወይም በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ የተፈጸሙትን ዐባይት ድርጊቶች ይከተላሉ። የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ አከፋፈል

¹ የዮሐንስ ራእይ 5:9-12፤ አባ ጎርጎርዮስ የሸዋ ሊቀ ጳጳስ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፤ ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ ገጽ 14።

በዓለም ታሪክ ወይም በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ የተፈጸሙትን ዐበይት ድርጊቶች ይከተላሉ። የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ አከፋፈል በምንመለከትበት ጊዜ ጠቅላላ የዓለም ታሪክና የሥልጣኔን ታሪክ በግንዛቤ ውስጥ ማስገባት ያስፈላጋል፤ ምክንያቱም የዓለም ባህልና ሥልጣኔ በክርስትና ሃይማኖት ላይ ታላቅ ተጽእኖ አድርጓል። ብዙዎች የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ሊቃውንት ትሪክን በሦስት ታላላቅ ክፍሎች ይከፍላሉ፤ ይኸውም 1ኛ/ የጥንት ዘመን ታሪክ፤ 2ኛ/ የመካከለኛ ዘመን ታሪክ እና 3ኛ/ የኋለኛው ዘመን (ዘመናዊ) ታሪክ።

1ኛ/ የጥንት ዘመን ታሪክ ከጌታ ልደት ጀምሮ እስከ ሮሙ ፓፓ ትልቁ ጎርጎርዮስ ዘመን (590) ድረስ ይደርሳል (1-590 ዓ.ም.)። የታሪክ ሊቃውንት ይህንን ዘመን የሄሌኖ-ሮማዊ (Helleno-Roman) ወይም የግሪክ-ሮማዊ (Greco-Roman) ዘመን ይሉታል። ይህን ዘመን እንዲህ ብለው የጠሩት በዚህ ዘመን የግሪክና የሮም ሥልጣኔ ያበበበት ዘመን ስለሆነና እንዲሁም የሃይማኖት ሥርዓትና ሕግ እንዲሁም ዶግማ (የእምነት መመሪያዎች) በሚዘጋጁበትና በሚደነገጉበት ጊዜ የግሪክና የሮም የፍልስፍና (የዕውቀት) መንፈስ ታላቅ ተጽእኖ (እስተዋጽኦ) ባማድረጉ ነው። ያልሠለጠኑ አረመኔዎች ከሰሜን አውሮፓ ፈልሰው በ476 ዓ.ም. የምዕራቡን የሮም መንግሥት በደመሰሱ ጊዜ ይህ ሥልጣኔ እንዳልነበረ ሆነ። ይህም ዘመን በዓለም ታሪክ የጥንቱ ዘመን ታሪክ መጨረሻ ይባላል። በምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ግን ትልቁ ጎርጎርዮስ ፓፓ የሆነበትን 590 ዓ. ም. የጥንቱን ዘመን ታሪክ ማብቂያ የደርጉታል። እኔ ግን በበኩሌ ለምሥራቅ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት አብያተ ክርስቲያናት የተከፋፈሉበት 451 ዓ. ም. የጥንቱ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ማብቂያ መሆን አለበት አላለሁ።

2ኛ/ የመካከለኛው ዘመን ታሪክ ከትልቁ ጎርጎርዮስ ጀምሮ እስከ ትልቁ ለውጥ ማለት የፕሮቴስታንት እምነት እስከተነሣበት (Reformation) ድረስ (590-1517) ያለው ዘመን ነው። ለኦርቶዶክስ ተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት ግን አብያተ ክርስቲያናት ከተከፋፈሉበት ከ451 ዓ. ም. ጀምሮ እስከ ትልቁ ለውጥ ማለት

ወደ ሮማዊው ላቲን ሥልጣኔ መሸጋገሪያ ዘመን ነው። የዚህ ዘመን የመጀመሪያው ክፍል ባልሠለጠኑ በሰሜኑ አረመኔዎች ወረራ ምክንያት ብዙ ጥፋት፣ ድንቁርና፣ ሕግአልባነት፣ ብጥብጥና ሁከት የበዛበት ጊዜ ስለነበረ የጨለማ ዘመን ይባላል። በዚህ ዘመን የግሪክ ሥልጣኔና የሮማዊው/ላቲን ሥልጣኔ ተደባልቆ አዲስ ሥልጣኔ ተመሥርቷል። ይህ ዘመን በተጨማሪ የፖፖች (የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሊቃነ ጳጳሳት) አባገነንነት ያየለበት ዘመን ተብሎም ይታወቃል።

3ኛ/ የኋለኛው ዘመን ታሪክ ከ16ኛው ምእት ዓመት ጀምሮ አሁን እስካለንበት ያለው ዘመን ሲሆን፤ የትልቁ ለውጥ (Reformation) እና በታሪክ «ዳግም ልደት» (Renaissance) የሚባለው በዚሁ ዘመን ውስጥ ነው የተከሠተው። እስከዚህ ዘመን ድረስ ሦስት አብያተ ክርስቲያናት ብቻ ማለት ካቶሊክ፣ ምሥራቅ ኦርቶዶክስና ኦርየንታል ኦርቶዶክስ ብቻ ነበሩ። ከ16ኛው ምእት ዓመት በኋላ ግን በታላቁ ለውጥ ምክንያት የፕሮቴስታንት እምነት ተጨምሯል።

4. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥናት ጥቅም

ለምንድን ነው የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ የምናጠናው? የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥናት የሚከተሉት ሁለት ጥቅሞች አሉት፡- እነሱም 1ኛ/ ቤተ ክርስቲያን እስካሁን የደረሰችው ብዙ ውጣ ውረድን አልፋ ነው። ብዙ የውጭና የውስጥ ችግሮችን፣ መከራዎችንና ሥቃዮችን አልፋ ነው አሁን አለንበት ዘመን የደረሰችው። የውጭ ችግሮች የተባሉት ሀ/ ቤተ ክርስቲያን በተመሠረተችበትና በተቋቋመችበት ጊዜ የነበሩትና የአሕዛብ እምነት ተከታዮች የነበሩትና እንደ አምላክ ይሰገዳቸው የነበሩት የሮም ቄሣሮች (ነገሥታት) እና የእያውራጃዎቹ ገዢዎች ቤተ ክርስቲያን ለእነሱ የፖሊቲካና የሥልጣን መስፋፊያ መሣሪያ ለመሆን ስላልፈቀደች በተጨማሪም «ቤተ ክርስቲያን ብዝበዛን የምታወግዝ፤

ስለ ነጻነትና ስለ እኩልነት የምታስተምር ስለሆነች።¹ በቤተ ክርስቲያን ላይ ብዙ መከራና ሰደት አድርሰውባታል። ለ/ በመጀመሪያ ጊዜ የነበሩ የተለያዩ የአሕዛብ እምነቶች ስለነበሩ የእነዚህ እምነቶች ተከታዮችና መሪዎች የቤተ ክርስቲያን መስፋፋት የእነሱ መውደቅና ጨርሶ መጥፋት መሆኑን በመገንዘባቸው፤ ቤተ ክርስቲያንንና መሪዎቿን እንዲሁም ተከታዮቿን በሚያሰቅቅ መከራና ሥቃይ ያሳድዷቸው ነበር። ሐ/ የአይሁድ እምነት ተከታዮችና መሪዎቿ በቤተ ክርስቲያን ላይ ከዚህ ያላነሰ ችግር በየጊዜው አድርሰውባታል። በተለይም አይሁድ የሚቀበሉት ብሉይ ኪዳን የክርስቶስን መውረድና መወለድ በግልጽ የሚናገር መሆኑን በመግለጽ ክርስቲያኖች አይሁድ ክርስቶስን ባለመቀበላቸው ይከራከሯቸውና ይወቅሷቸው ስለነበር፤ ብዙ ጊዜ ቤተ ክርስቲያንንና ክርስቲያኖችን እጅግ ይጠሏቸውና ልዩ ልዩ ሥቃይ ያደርሱባቸው ነበር።

የውስጥ ችግሮች የተባሉት ደግሞ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ በእምነት መከፋፈል ምክንያት በየጊዜው የተነሡት የእምነት ክርክሮችና ብጥብጦች ናቸው። ከመጀመሪያው ምእት ዓመት ጀምሮ እስከ 16ኛው ምእት ዓመት ድረስ በልዩ ልዩ መናፍቃን መነሣት ቤተ ክርስቲያን ስትታወክ ኖራለች፤ ከዚህም የተነሣ አንዲት ቤተ ክርስቲያን መጀመሪያ በ451 ዓ. ም. ለሁለት፤ ቀጥሎ በ1054 ዓ. ም. ለሦስት፤ ለአራተኛ ጊዜ በ1617 ዓ. ም. ለአራት ተከፋፍላ ስትቸገር ቆይታለች። በመጨረሻም የተለየችው የፕሮቴስታንት እምነት እጅግ ቁጥራቸው በበዛ ክፍሎች ተከፋፍላ የክርስቶስ ቤተ ክርስቲያን እስካሁን ድረስ በመቸገር ላይ ትገኛለች።

የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከላይ ባጭሩ የተጠቀሱትን ችግሮች በዝርዝር ያትታል። እንግዲህ ለአንድ ዕውነተኛና ጥሩ ክርስቲያን ከላይ የተጠቀሱትን በቤተ ክርስቲያን ላይ የደረሱትን ልዩ ልዩ ችግሮችና ሥቃዮች በአጠቃላይ የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ ማወቅ ጥሩ የቤተ ክርስቲያን ዜጋ እንዲሆን ያደርገዋል። አንድን አገር

ወዳድ ሰው የሀገሩን ታሪክ ጥሩ አድርጎ ሲያውቅ ሀገሩን የበለጠ እንዲወድና ጥሩ ዜጋ እንዲሆን ያደርገዋል። እንዲሁም አንድ ክርስቲያን የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ ጥሩ አድርጎ ሲያውቅ ነው ጥሩ የቤተ ክርስቲያን ዜጋ ሊሆን የሚችለው።

2ኛ/ የበፊቷን ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ማወቅ ያሁኗን ቤተ ክርስቲያን ጥሩ አድርጎ ለማወቅ ይረዳል። ምንም እንኳን ታሪክ ብዙ ጊዜ ራሱን ባይደግምም፤ ያለፈው ታሪክ ካሁኑ ጋር ብዙ ተመሳሳይ ሁኔታዎች ሊኖሩት ይችላል። ስለዚህ ያለፈውን ታሪክ ጥሩ አድርጎ ማወቅ ያለፈው ስሕተት እንዳይደገም ፍቱን መድኃኒት ነው። እንዲሁም ያለፈው ታሪክ ለወቅታዊው ችግር መፍትሔ ሊያስገኝ ይችላል።

¹ አባ ጎርጎርዮስ የሸዋ ሊቀ ጳጳስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፤ ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ፤ ገጽ 8።

ክፍል አንድ

ከኢየሱስ ክርስቶስ እስከ ትልቁ ቄስጦንጢኖስ (313 ዓ.ም.)

ምዕራፍ 1

የክርስትና ሃይማኖት እንዲስፋፋ የረዱ ቅድመ ዝግጅቶች

ቅዱስ ጳውሎስ «የዘመኑ ፍጻሜ በደረሰ ጊዜ እግዚአብሔር ከሴት የተወለደውን ከሕግም በታች የሆነውን ልጁን ላክልን፡፡»¹ እንዳለው፤ ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ የታቀደው ጊዜ በደረሰ ጊዜ የሰው ልጅን ለማዳን ወደዚህ ዓለም መጣ፡፡ ጌታ ወደዚህ ዓለም ከመምጣቱ በፊት የሚያስተምረውን አዲሱን የክርስትናን ሃይማኖት ዓለም እንዲቀበል ዓለምን ያዘጋጁ ከክርስቶስ ልደት በፊት ለብዙ ዓመታት የተፈጸሙ አያሌ የፖሊትካ፣ የሥልጣኔ፣ የባህልና የሃይማኖት ለውጦች ነበሩ፡፡ እነዚህ ለውጦች በዚያን ጊዜ የነበረውን የዓለም ሕዝብ አዲሱን የክርስትና እምነት እንዲቀበል አዘጋጅተውታል፡፡ ይህንም ለመገንዘብ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከሦስት መቶ ዓመት ጀምሮ የነበረውን የዓለም ሁኔታ ከዚህ በታች እንመለከታለን ፡፡

1.1 የሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት መስፋፋት

ሮም በፖሊቲካ አቅሟ ከፍ ብላ ታላቅ የንጉሠ ነገሥት መንግሥት ከማስፋፋቷ በፊት፤ አንድ ታላቅ ኃይል በግሪክ አገር ተነሥቶ ነበር፡፡ ይኸውም የሶሜን ግሪክ አገር የመቄዶንያው ንጉሥ² ትልቁ እስክንድር ኃይል አግኝቶ የተለያዩ የግሪክ ግዛቶችን ከአሸነፈ በኋላ፤ በዚያን ጊዜ ገናና ወደነበረው ወደፋርስ ንጉሠ ነገሥት

መንግሥት ዘምቶ ድል አደረገ፡፡ ከዚያም ግዛቱን በአጭር ጊዜ ውስጥ እስከ ሕንድ ድረስ አስፋፋ፡፡ ሆኖም ይህ ሰፊው የትልቁ እስክንድር መንግሥት ብዙ ዘመን አልቆየም፡፡ ትልቁ እስክንድር በወጣትነት ዕድሜው ማለት በ33 ዓመቱ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ323 ዓመት ላይ ሳይታሰብ በድንገት በአረፈ ጊዜ፤ ያ ሰፊ መንግሥቱ በሦስት ታላላቅ ጄኔራሎች መካከል ለሦስት ተከፈለ፡፡ ይኸውም አንደኛ የበጥሊሞሶች ግዛት በግብፅ ምድር በእክስንድርያ፤ ሁለተኛ የሴሌውሲዶች ግዛት በሶርያ፤ ሦስተኛው በዚያው በግሪክ አንድ ሌላ መንግሥት ተቋቋመ፡፡ በዚህ መከፋፈል ምክንያት በትልቁ እስክንድር የተመሠረተው ታላቅ የንጉሠ ነገሥት መንግሥት ደክሞ በቦታው የሮም መንግሥት ተተካ፡፡

ትልቁ እስክንድርና ተከታዮቹ ጄኔራሎች በግዛታቸው ሁሉ ለሕዝቡ የሚጠቅም አንድ ታላቅ አገልግሎት ሠርተዋል፤ ይኸውም በመላው የእስክንድር ግዛቶች ውስጥ የግሪክኛ ቋንቋ፤ የግሪክ ጥበብና ፍልስፍና እንዲስፋፋ አድርገዋል፡፡ ይህ ከዚህ በታች በሰፊው ይዘረዘራል፡፡

ሮማውያኑ ከክርስቶስ በፊት በመጀመሪያ ምእት ዓመት ላይ አስቀድሞ ግዛታቸውን ወደ ሶሜን አውሮፓ ከአስፋፉ በኋላ፤ መደበኛውን የግሪክ አገር፤ ግብፅንና መካከለኛውን ምሥራቅ ኢየሩሳሌምን ጭምር ድል አድርገው በቁጥጥራቸው ስር አዋሉ፡፡ ቀጥሎም ግዛታቸውን እስከ ፋርስ ባቢሎን ድረስ አስፋፉ፡፡ በዚህ ሰፊ የሮም ግዛት ውስጥ 120 ሚሊዮን የሚያህል ሕዝብ ይኖር እንደነበር ይገመታል፡፡¹

የሮም ነገሥታት በግዛታቸው ውስጥ ላሉት ሕዝቦች ሦስት እጅግ ጠቃሚ የሆኑ ነገሮችን አድርገዋል፤ ይኸውም 1ኛ/ በሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ውስጥ ለነበሩት ለተለያዩ ነገዶች ነፃ የውስጥ አስተዳደር ተሰጥቷቸው ራሳቸውን በራሳቸው ለማስተዳደር ሥልጣን አግኝተው ነበር፡፡ 2ኛ/ በመላ የሮም ግዛት ውስጥ Pax Romana የተባለው ታላቅ ሰላም ሰፍኖ ነበር፤ ስለዚህም በመላው

¹Ibid., p.79; Charles Merivale, History of the Romans under the Empire, vol. IV, London, 1856, pp. 450-451.

¹ገላ. 4:4

²በዚያን ዘመን ግሪክ በብዙ ንጉሦች ትግዛ ነበር፡፡

የሮም ግዛት ውስጥ አስተማማኝ ጸጥታ፣ ጥበቃ፣ ደህንነትና የሕይወት ዋስትና ሰፍኖ ስለነበር መንገዶች ወይም ነጋዴዎች በመላው የሮም ንጉሠ ነገሥት ግዛቶች ውስጥ እንደልብ ያለ አንዳች ስጋት ለመዘዋወር ይችሉ ነበር። ይህም ወደፊት ለሚነሡት የወንጌል መልእክተኞች ለወንጌል ተልእኮ ወደ ሁሉም አቅጣጫ ለመዘዋወር አስችሏቸዋል። 3ኛ/ በመላው የሮማ ንጉሠ ነገሥት ግዛት ውስጥ በእያቅጣጫው የተዋቡ መንገዶች ተሠርተው ነበር፤ እምስት አውራ ጎዳናዎች ከሮም ተነስተው ወደ 5 ልዩ ልዩ አቅጣጫዎች ይሔዱ ነበር። ስለዚህ አገር አቋራጭ መንገዶች፣ አገር ጎብኚዎችና ነጋዴዎች ሁሉ በሚያስተማምን ሰላምና ጸጥታ ከአንዱ አገር ወደ ሌላው አገር ለመጓዝ ይችሉ ነበር።

እነዚህ ከላይ የተጠቀሱት የሮም መንግሥት ለዓለም ያበረከታቸው ሦስት አስተማማኝ ነገሮች ለክርስትና እምነት መስፋፋትም እጅግ የላቀ አስተዋጽኦ አድርገዋል። የወንጌል መልእክተኞች በመላው የሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ከዳር እስከ ዳር ያለ አንዳች ችግር በመጓዝ የክርስትናን እምነት ለማዳረስ ችለዋል፤ ስለዚህ ከክርስቶስ በፊት የሮም ግዛት በዚያን ጊዜ በታወቀው ዓለም ሁሉ መስፋፋት ለክርስትና እምነት መስፋፋት ጥሩ ቅድመ ዝግጅት ሆኖአል ።

1.2 የግሪክ ሥልጣኔና ቋንቋው በዓለም መስፋፍት

የግሪክ ሥልጣኔና የግሪክ ቋንቋ በዓለሙ ሁሉ መስፋፋት ለክርስትና እምነት መስፋፋትና መስፋፍት ትልቅ አስተዋጽኦ አድርጓል። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ4ኛው ምእት ዓመት ላይ ከመቄዶንያ የመጣው የግሪኩ ንጉሥ ትልቁ እስክንድር የተለያዩትን የግሪክ ግዛቶች አንድ አድርጎ ከገዛ በኋላ፣ ኃይሉን በማጠናከር ሰሜን አፍሪካና መላ የመካከለኛውን ምሥራቅ ሀገሮች በጦር ኃይል በማንበርከክ ግዛቱን እስከ ሕንድ ዳርቻ ድረስ አስፋፋ። ይህ ታላቅ ንጉሥ የታላቁ የግሪክን ባለቅኔ ሆሜርንና ታላላቆቹን የግሪክ ፈላስፋዎች አሪስጦጢሊስንና ፕላቶንን የሚያደንቅ መሪ ነበር። በዚህም ምክንያት ትልቁ እስክንድር ግዛቱን በአስፋፋበት ሀገር ሁሉ

የግሪክን ጥበብና ፍልስፍና እንዲሁም የግሪክን ቋንቋ የሚያስተምሩ መምህራንን ይዞ በመሄድ የግሪክን ጥበብ፣ ፍልስፍናና ቋንቋ በመላው የሰሜን አፍሪካና የመካከለኛው ምሥራቅ ሀገሮች እንዲስፋፉ አደርጓል። በመካከለኛው ዘመን ላቲን፣ በ18ኛው ምእት ዓመት ላይ ፈረንሳይኛ፣ ከ19ኛው ምእት ዓመት ጀምሮ ደግሞ እንግሊዝኛ የዓለም ሕዝብ ሁሉ የሚግባባበት ዓለም-አቀፍ ቋንቋ እንደሆነ ሁሉ፣ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ4ኛው ምእት ዓመት ጀምሮ ከክርስቶስ ልደት በኋላ እስከ 4ኛው ምእት ዓመት ድረስ የግሪክኛ ቋንቋ ሰው ሁሉ የሚነጋገርበት ዓለም-አቀፍ ቋንቋ ሆኖ ነበር። ስለዚህም የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ደቀ መዛሙርት ወንጌልን ለማስተማር በሚሄዱበት ሀገር ሁሉ የቋንቋ ችግር አልገጠማቸውም። የሐዲስ ኪዳንም መጻሕፍት ሁሉ በግሪክኛ ቋንቋ የተጻፉት ስለዚህ ነበር። ከዚህም ሌላ የግሪክኛ ቋንቋ ማናቸውም የፍልስፍናና የሰነ ጥበብ እንዲሁም የእደ ጥበብ አነጋገሮች በቀላሉ ሊገለጽባቸው የሚችል ባለጸጋ ቋንቋ ስለሆነ፣ እንደ ወንጌላዊው ቅዱስ ዮሐንስና ቅዱስ ጳውሎስ ያሉት የወንጌል መልእክተኞች ረቂቅና ጥልቅ የሆነውን የክርስትናን እምነትና ነገረ መለኮትን በግሪክኛ ቋንቋ በቀላሉ ሊገልጹና ሊያብራሩ ችለዋል። ከጥንቶቹ ታላላቅ የቤተ ክርስቲያን አባቶች እነ ጄስቲን ለማዕት፣ የእስክንድርያው ቀሌምንጦስና አርጊኒስ እንዲሁም የሰሜን አፍሪካው ብፁዕ አውግስጢኖስ የግሪክ ፍልስፍናን ወደ ክርስትና እምነት ለማግባት እንደ ጥሩ ድልድይ አድርገው ወስደውታል።¹ ስለዚህ ክርስቶስ ከመምጣቱ አስቀድሞ የግሪክኛ ቋንቋና ፍልስፍና በዚያን ጊዜ በታወቀው ዓለም ሁሉ መስፋፋቱ ለክርስትና እምነት መስፋፋት እጅግ የላቀ አስተዋጽኦ አድርጓል። ስለዚህም ነው የግሪክኛ ቋንቋና ፍልስፍና መስፋፋት ለክርስትና እምነት መስፋፋት ጥሩ ቅድመ ዝግጅት ነው የተባለው ።

¹ P. Schaff, *History of the Christian church*, vol. I, Grand Rapids, Michigan, 1968, p. 78.

1.3 የአሕዛብ እምነቶች መዳከም

በምድር ላይ ይኖሩ የነበሩ ሕዝቦች ሁሉ ከአይሁድ በስተቀር አንድ እግዚአብሔርን በማምለክ ፈንታ እግዚአብሔር በፈጠራቸው ቁስ አካላት ማለት በፅዕዎች፣ በድንጋዮች፣ በተራሮች፣ በወንዞች፣ በፀሐይ፣ በጨረቃና በከዋክብት ያመልኩ ነበር። ከዚህም ሌላ ዕንጨት እየጠረቡ ድንጋይ እያለዘቡ ጣዖት በመሥራት አምላክ እያሉ በእጃቸው ለጠረቡት ዕንጨትና ለአለዘቡት ደንጋይ ይሰግዱ ነበር። በዚህ መንገድ የጥንቶቹ ግብዓውያን፣ ፋርስ-ባቢሎናውያን፣ ግሪኮችና ሮማውያን ሁሉ ተፈጥሮንና የእጅ ሥራዎቻቸውን ሲያመልኩ ኖረዋል። ከዚህም በስተቀር ግሪኮችና ሮማውያን በሚቶሎጊ (ተረታዊ ዘይቤአቸው) ረቂቃን መናፍስትን አማልክት እያሉ ያመልኳቸው ነበር። በእነሱ ዘንድ አማልክት ይወለዳሉ፤ ነገር ግን አይሞቱም፤ አማልክቶቻቸው እንደ ሰው አካልና የሰሜት ሕዋሳት አላቸው ብለው ያምኑ ነበር። በእምነታቸው እነዚህ አማልክት እንደ ሰው ይተኛሉ፤ ያንቀላፋሉ፤ ይነቃሉ። ከሴቶችም ጋር ግንኙነት በማድረግ እጅግ ታላላቅ የሆኑ ጀግኖችን ወይም ገሚስ-አማልክትን ይወልዳሉ፤ እያሉ ያምኑ ነበር። ሆኖም ግሪኮችም ሆኑ ሮማውያን ብዙ ጊዜ በነበራቸው አማልክት ረክተው አያውቁም። ብዙ የኃጢአትና የበደል ስሜት ይሰማቸው ስለነበር የመንፈስ ጭንቀት እያስጨነቃቸው አንድ አዳኝ ይፈልጉ ነበር። ግሪኮች ከመንፈስ ጭንቀት የሚያላቅቃቸው አዳኝ አምላክ ስላጡ «ለማይታወቅ አምላክ»¹ በማለት ጣዖት ሠርተው በአቴንስ ያመልኩ ነበር።

በተለይም ሮማውያን የሮም ግዛት እጅግ ተስፋፍቶ ከአውሮፓ አልፎ ሰሜን አፍሪካና የመካከለኛውን ምሥራቅ አገሮች እስከ ሕንድ ጠረፍ ድረስ መግዛት በጀመሩ ጊዜ ይህንም ሰፊና ታላቅ ግዛት የሚያስተዳድረውና የሚገዛው አንድ ንጉሠ ነገሥት በመሆኑ፣ እነሱ ይህን ታላቅ ግዛት ለመግዛትና ለማስተዳደር የሚችል ሰው የአምላክ ባሕርይ ያለው ነው ብለው ስለአመኑ፤

ንጉሠ ነገሥቱን እንደ አምላክ (Kaiserkult) ሮምንም እንደ ሴት አምላክ (Dea Roma) አድርገው ያመልኳቸው ነበር። በዚህ ምክንያት ሮማውያን በየክፍሉ ሀገሩ ቤተ መቅደስ እየሠሩና የንጉሠ ነገሥቱን ምስልና የሮምን ሐውልት እያቆሙ ይሰግዱላቸው ነበር፤ በግዛቱ ውስጥ የሚኖሩትንም ተገዢዎች ለንጉሠ ነገሥቱ ምስልና ለሮም ሐውልት እንዲሰግዱ ያስገድዱ ነበር። ይህም ቁሣርንና ሮምን ማምለክ የሕዝቡን የእምነት ስሜትና መንፈሳዊ ፍላጎት ሊያረካው ፈጽሞ አልቻለም።

በጥንት ጊዜ በአሕዛብም ዘንድ የጽድቅ፣ የግብረገብነትና የቅድስና ስሜት ነበር። ሰው በእግዚአብሔር አምላል የተፈጠረ ስለሆነ እነዚህ ስሜቶች በተፈጥሮ የተገኙ ናቸው፤ እንዲሁም አሕዛብ ምንም እንኳ አእምሮአቸው ደካማ ቢሆንም በተፈጥሮ እግዚአብሔርን የማወቅ ችሎታ ነበራቸው።¹

በሌላ በኩል ታላቁ የሮም ግዛት ልዩ ልዩ ሕዝቦችና ብዙ የተለያዩ ሃይማኖቶች የነበሩባቸውን አያሌ አገሮችን ያካተተ ስለነበር፣ በአንድ የሮም ግዛት ውስጥ የሕዝቦች መቀላቀል የሃይማኖቶችንም መቀላቀል አምጥቶ ነበር። ለምሳሌ በታናሺቱ እስያ ውስጥ ይመለከቱ የነበሩት ታላቁቱ እናት የምትባል አምላክ cybele እና Attis የሚባል አምላክ በሮም ግዛት ውስጥ በጣም የታወቁና የሚመለከቱ አማልክት ነበሩ። እንዲሁም Isis and Serapis የተባሉ የግብፅ አማልክትና Mithra የተባለ የፋርስ አምላክ በሮም ከተማ ውስጥ ከክርስቶስ ልደት በፊት 80 ዓመት ላይ ከሌሎች አማልክት ጋር ተቀላቅለው ይመለከቱ ነበር።² እነዚህን አማልክት ሲያመልኩ ኃጢአትን ለማስተሰረይና መዳንን ለሕዝቡ ለማሰጠት ከብት እያረዱ መሥዋዕት በመሠዋት ምሥጢራዊ አገልግሎት ይፈጽሙ ነበር።³ ሆኖም እነዚህ ሁሉ እምነቶች የሰዎችን መንፈሳዊ ስሜትና ፍላጎት ሊያረኩ አልቻሉም፤ ስለዚህ ክርስቶስ እስከመጣበት ጊዜ ድረስ አዳኝን የመፈለግ ስሜት በአሕዛብ

¹ ሮሜ 1:19።
² Walker, W., A History of the Christian Church. Charles Scribner's Sons, New York, 1959. P.10.
³ Ibid, p.11.

ዘንድ እጅግ እየበረታ ሂደ። ይህም ሁኔታ ክርስቶስን ለመስበክና ለሕዛብ ክርስቶስን እንዲቀበሉት ለማድረግ ለመቺ ሁኔታን ፈጥሮአል።

1.4 የአይሁድ ሕዝብ በዓለም መሰራጨት

«እናንተ ለማታወቁት ትስግዳላችሁ፤ እኛ ግን ድኅነት ከአይሁድ ስለሆነ ለምናውቀው እንሰግዳለን።»¹ ይህ አስደናቂ ሕዝብ በጣዖትና በብዙ አማልክት ያመልክ በነበረው የዓለም ሕዝብ መካከል በአንድ እውነተኛ አምላክ ማመንን፤ የተቀደሰ ሕጉንና ተስፋውን ይዘው እንዲኖሩ ልዑል እግዚአብሔር የመረጣቸው የእሥራኤል ሕዝብ አይሁድ ብቻ ነበሩ። ይህ ሕዝብ የመሢሕንም መምጣት ይጠባበቅ ነበር። የእሥራኤል ሕዝብ ታሪክ የጀመረው ከክርስቶስ ልደት በፊት በሁለት ሺህ ዓመት ላይ አብርሃም በእግዚአብሔር በተጠራ ጊዜ ነበር።² የአይሁድ ሕዝብ እንደ አንድ ሕዝብ ሆኖ የጀመረው እግዚአብሔር ጸባዖት አብርሃምን ከአገሩ ከሃራን ወጥቶ ወደ ከነዓን እንዲሄድ በጠራው ጊዜና «ታላቅ ሕዝብ አደርግሃለሁ፤ እባርክሃለሁ፤ ስምህንም አከብረዋለሁ።»³ ብሎ ተስፋ በሰጠው ጊዜ ነበር። ጦርነት በኖሩበትም በግብፅ አገር ቍጥራቸው እጅግ ስለበዛ እንደ አንድ ትልቅ ሕዝብ ሆነው ተቆጠሩ።

የእስራኤል ሕዝብ ከግብፅ ባርነት አርነት ከወጡ በኋላ፤ ልዑል እግዚአብሔር በታላቁ መሪያቸው በሙሴ አማካይነት በሲና ተራራ የሰጣቸው ዐሠርቱ ቃላት የኑሮአቸው መመሪያና በመላ ሕይወታቸው ሁሉ የሚተዳደሩበት ሕግ ሆኖ ነበር። በእግዚአብሔር ታላቅ ኃይልና እርዳታ በኢየሱስ አማካይነት የተስፋይቱን ምድር ከነዓንን ከወፊሱ በኋላ፤ በብዙ መሳፍንት ሲተዳደሩ ቆይተው፤ በንጉሥ የሚተዳደር መንግሥት አቋቋሙ። ይህም መንግሥት በዳዊትና በሌሎችም ጊዜ በታላቅነቱ በመካከለኛው ምሥራቅ የታወቀ

ነበር። ሆኖም ጌላ ይህ መንግሥት ለሁለት በመካፈሉ ገደልነቱ ቀንሶ ነበር።

በሙሴ አማካይነት በተሰጣቸው በአምስቱ የሙሴ መጻሕፍት ለብዙ ዘመናት ሲተዳደሩ ከቆዩ በኋላ፤ በሌሎች አባቶችና ነቢያት የተጻፉ አያሌ መጻሕፍት የታከለባቸው የራሳቸው ብሉይ ኪዳን ነበራቸው። አይሁድ በአካባቢያቸው ከነበሩት ጣዖት ያመልኩ ከነበሩት ሕዝቦች ሁሉ ተለይተው በአንድ አምላክ ያላቸውን ጤንነራ እምነት ጠብቀው የኖሩና የሚኖሩ ሕዝብ ናቸው። ከላይ እንደ ተጠቀሰው ከብዙ ዘመናት ጀምሮ ነቢያት በአስተማሩትና በጻፉት መሠረት የመሢሕን መምጣት ይጠባበቁ ነበር።

የአይሁድ ሕዝብ በታሪካቸው ሁሉ በጎረቤቶቻቸው ይኖሩ ከነበሩ ሕዝብ ብዙ ጊዜ ወረራና ስደት ደርሶባቸዋል። በተለይም ከክርስቶስ ልደት በፊት በስድስተኛው ምእት ዓመት ላይ የበባሉን ንጉሥ ናቡከደነፆር የኢየሩሳሌምን ከተማና ሀገሩን ወርሮ አብዛኛው የእሥራኤል ሕዝብ ወደ ባቢሎን ተማርከው ሲሄዱ፤ ሌሎች ወደየጎረቤት ሀገሮች ተሰደው ሄደዋል። እንዲሁም በሦስተኛው ምእት ዓመት ላይ የግሪክ መንግሥት ተቋቁሞ ንጉሣቸው ትልቁ አስክንድር የመካከለኛው ምሥራቅንና የአካባቢዎችን ሀገሮች እስራኤልንም ጭምር በወረረ ጊዜ፤ ብዙ የእሥራኤል ሕዝብ ተሰደው ወደየአካባቢው ሀገሮች ሄደዋል። ሮማውያንም ከክርስቶስ ልደት በፊት በአንደኛው ምእት ዓመት ላይ ኃይላቸውን አጠንክረውና ከዚያ በፊት የነበሩትን የግሪኮችን ኃይል ደምስለው በዚያን ጊዜ ይታወቅ የነበረውን ዓለም ሁሉ አቸንፈውና በሥልጣናቸው ስር አድርገው የሮምን ንጉሠ ነገሥት መንግሥት በአቋቋሙ ጊዜ፤ አይሁድ በመላው የሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ውስጥ ተሰራጭተው ነበር። አይሁድ የሌሎች ከተማ ፈጽሞ አይገኝም ነበር።¹ አይሁድ ከሁሉም ይልቅ ይበልጥ የሚገኙበት ከተማ አስክንድርያ ነበረች። በዚያን ጊዜ ከከተማዋ

¹ የዮሐ. ፬:፯፯።
² ዘ፪. ፶፩. 12-25
³ ዘ፪. 12:1-3።

¹ Jerasimos Konidaris, General Church History, Athens, 1957, p.66; W. Walker, A History of the Christian Church, revised, New York, 1959, P.16.

ሕዝብ አንድ ሦስተኛው የአይሁድ ሕዝብ ነበሩ ይባላል።¹ ከእስክንድርያ ቀጥሎ አይሁድ በብዛት ይገኙባቸው የነበሩት ከተሞች ሮምና እንጾኪያ ነበሩ። ጌታ በተወለደበት ዘመን በውጭ አገር በዝርዝር የሚኖሩት የአይሁድ ቀጥር በፍልስጥኤም ከሚኖሩት አምስት ወይም ስድስት እጥፍ ይሆኑ ነበር ይባላል።²

የአሥራኤል ሕዝብ አንድ የሚታወቁበት ነገር አለ፤ ይኸውም አይሁድ በየሄዱበት የባዕድ ሀገር በእምነታቸው ጸንተው መኖራቸው ነው። እነሱ በሄዱበት ሀገር ሁሉ የመደመሪያ ሥራቸው የሃይማኖታቸውን ትምህርት የሚማሩበትንና የአምልኮ ሥርዓታቸውን የሚፈጽሙበትን የአምልኮ ቤት (ምክራብ) መሥራት ነበር። በዚህ ዓይነት በምሥራቅና በምዕራብ ሀገሮች ተበትነው ይኖሩ የነበሩት አይሁድ በያሉበት ለብዙ ዘመናት እምነታቸውንና ባህላቸውን ጠብቀው ይኖሩ ነበር። ሆኖም ተበትነው በስደት ይኖሩባቸው በነበሩባቸው ሀገሮች የግሪክ ሥልጣን አይሎ የግሪክም ሥልጣኔና ቋንቋ እጅግ ተስፋፍቶ ስለነበር እነሱም በግሪክ ሥልጣኔና ቋንቋ ተማርከው የግሪክኛ ቋንቋ ተናጋሪዎች ሆነው ነበር። ስለዚህ ከጊዜ ብዛት የዕብራይስጥ ቋንቋቸውን በመርሳታቸው በየምክራቡ በዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፈው ብሉይ ኪዳን ሲነበብ ሊገባቸው አልቻለም ነበር። በዚህም ምክንያት በኢየሩሳሌም ከሚኖሩት ሊቃነ ካህናትና የሕግ መምሕራን ጋር በመጻጻፍ ከክርስቶስ ልደት በፊት በሦስተኛው ምእት ዓመት ላይ የግሪክኛ ቋንቋ የሚያውቁ ሊቃውንት ወደ እስክንድርያ ተልከው መላው ብሉይ ኪዳንን ከዕብራይስጥ ቋንቋ ወደ ግሪክኛ ቋንቋ እንዲተረጎሙ ተደረገ። ይህም «የሰባ ሊቃናት ትርጉም» (Septuagint) ተብሎ ይጠራል። ይህ የብሉይ ኪዳን መተርጉም አሕዛብ ሁሉ (ግሪኮችና ሮማውያን) ብሉይ ኪዳንን በቋንቋቸው እንዲያነቡትና ስለ አይሁድ እምነት አንዳች ግንዛቤ እንዲኖራቸው ረድቷቸዋል። ይህ ሰባ

ሊቃናት የተረገሙት ብሉይ ኪዳን በየምክራቡ በይፋ ይነበብ ጀመር።

ከጊዜ በኋላ በዝርዝር የነበሩት አይሁድ እንደ ቀድሞው አሕዛብን እንደ ርኩስ አድርገው መቀጠራቸውን ከመተዋቸውም በላይ፤ አሕዛብን ወደ አይሁድ እምነት መሳብ አበክረው በመያዛቸው አያሌ አሕዛብ ወደ አይሁድ እምነት መግባት ጀምረው ነበር። እነዚህም «ጌሪ ሃጼዴቅ» (የዕውነት እንግዶች)፤ «ጌሪ ሃሻዓር» (የደጅህ እንግዶች) ይባሉ ነበር።¹ እንዲሁም «እግዚአብሔርን የሚፈሩ»² ተብለው ይጠሩ ነበር። እነዚህ ከግዝረት በስተቀር የአይሁድን የአንድ አምላክ እምነት፤ ዐሠርቱ ቃላትንና ሌሎችን የሞራል ሕጎች ይጠብቁ ነበር።³

የግሪክ ፍልስፍናን አበክረው ያጠኑና የመረመሩ በተለይ በእስክንድርያ በዝርዝር ከነበሩት አንዳንድ የአይሁድ ምሁራን በተለይም ከክርስቶስ ልደት በፊት በመጀመሪያው ምእት ዓመት ላይ የነበረው የስቶይክ (ረዋቅያን) ፍልስፍና ሊቅ የነበረው አይሁዳዊው ፊሎ (Philo) የግሪኩን ፈላስፋ የጽላቶንን (Plato) ፍልስፍናን ከአይሁድ እምነት ጋር ለማዛመድ ብዙ ሙከራ አድርጎ ነበር። ይህንም ያደረገው ብሉይ ኪዳንን ሲመለከት የተራቀቀ የአንድምታ ትርጉምን (allegorical interpretation) መንገድ በመከተል ነበር። ይህ ሁኔታ የአይሁድን መንፈስና የግሪኩን መንፈስ በመጠነም ቢሆን ሊያቀራርብ ችሏል። ይህ መቀራረብ የወንጌል መምህራን የክርስትና እምነትን ለአሕዛብ በሚሰብኩበት ጊዜ አሕዛብ ትምህርታቸውን በቀላሉ እንዲቀበሉላቸው ረድቷቸዋል።

በሌላ በኩል በሮማ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ውስጥ የነበሩት ሕዝቦች ብዙ አማልክትን ያመልኩና ብዙ እምነቶችን ይከተሉ የነበሩ ሲሆኑ፤ የአይሁድን በአንድ አምላክ ማምለክ ሲመለከቱ እነዚህን ሕዝቦች በራሳቸው እምነት ላይ ፈጽሞ እንዳይተማመኑ አድርጓቸዋል። እንዲያውም እውነተኛው እምነት

¹ Konidaris, General Church History, p. 66፤ Adolf Harnack, The Mission and Expansion of Christianity, translated & edited by J. Moffat, Harper & Brother, New York, 1961, pp. 1-3.

² W. Walker, A History of the Christian Church, p. 16.

¹ ዘፀ. 20:10፤ ዘዳገ. 5:14.

² ዮሐ. 10:2.

³ Philip Schaff, History of the Christian Church, vol. I, p. 87; Konidaris, 1957, pp. 67-69

የትኛው እንደሆነ በጥልቅ እንዲመራመሩና እውነተኛውን እምነት እንዲከተሉ እድርጓቸዋል።¹

በዝርዝር የነበሩት አይሁድ በዚያን ዘመን ይደርስባቸው በነበረው ስደትና መከራ ምክንያት በተለይም ሮማውያን በፖምፔይ (Pompey) አማካይነት በ63 ዓመተ ዓለም ላይ አየሩሳሌምን ወርረው በሥልጣናቸው ስር በማድረግ አይሁድን በጭካኔ መግዛት በጀመሩ ጊዜ፤ ቅዱሳን ነቢያት ያስተማሩት ያ የመሢሕ መምጣት በስሜታቸው ውስጥ ሠርጸ ገብቶ በጉጉት ይጠብቁት ነበር። ሆኖም የሚመጣውን መሢሕ ይጠባበቁት የነበሩት እንደ አንድ የፖለቲካ ነፃ አውጭ ማለትም በዓለም ሁሉ ተበትነው በዝርዝር የነበሩትን የእስራኤልን ሕዝብ ወደ ፍልስጥኤም አምጥቶና ሰብስቦ በፍልስጥኤምም በሮማውያን ቅኝ ግዛት ስር ይማቅቁ የነበሩትን የእስራኤል ሕዝብ ከሮማውያን ቅኝ ግዛት ነፃ የሚያወጣቸው ምድራዊ ንጉሥ አድርገው ነበር። የአይሁድ ሕዝብ መሢሕ ወደዚህ ዓለም መጥቶ የሮምን መንግሥት በመደምሰስና የእስራኤልን ሕዝብ ነፃ በማውጣት፤ አንድ ኃይል የእስራኤል መንግሥት ያቋቁማል የሚል ጽኑ ተስፋ ያደርጉ ነበር።²

ይህ የአሥራኤል ሕዝብ በዓለሙ ሁሉ መሰራጨት በጣዖትና በብዙ አማልክት ያመልኩ በነበሩት በአሕዛብ መካከል የአንድ አምላክ እምነትና የመሢሕ መምጣት ተስፋ እንዲሰራጭ ረድቷል። ይህም ሁኔታ የጌታ ደቀ መዛ መጠራት ስለ መሢሕ ክርስቶስ በሚያስተምሩበት ጊዜ ለአሕዛብ አንግዳ ነገር አልሆነባቸውም። ስለዚህም የአይሁድ በዓለሙ ሁሉ መሰራጨት አሕዛብን ለክርስቶስ እምነት አዘጋጅቷቸዋል።

ምዕራፍ 2

የክርስትና እምነት መሥራች - ኢየሱስ ክርስቶስ

2.1 መግቢያ

ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፈው «የዘመኑ ፍጻሜ በደረሰ ጊዜ እኛ ልጆቹ እንሆን ዘንድ፤ ከሕግ በታች ያሉትንም ይዋጅ ዘንድ፤ እግዚአብሔር አብ ክሌት የተወለደውን ለሕግም ታዛዥ የሆነውን ልጁን ላክልን።»¹ ይህም የሆነው ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ዓለሙን ሁሉ ከኃጢአት መርገም ይዋጅ ዘንድና የእውነት፤ የፍቅርና የሰላም መንግሥትንም ለሚያምኑበት ሁሉ ይመሠርት ዘንድ ነው። ከላይ እንደተጠቀሰው በዓለም ታሪክ ውስጥ ለክርስትና እምነት መስፋፋት የረዱት ቅድመ ዝግጅቶች በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ ልደት ፍጻሜ አግኝተዋል። እንዲሁም በአይሁድና በአሕዛብም ዘንድ የተነገረው ትንቢትና የታየው ራእይ በጌታ ተፈጽመዋል። ታላቁ ነቢይ ኢሳይያስ ከክርስቶስ ልደት በፊት 850 ዓመት ላይ «እነሆ ድንግል ትፀንሳለች ወንድ ልጅም ትወልዳለች፤ ስሙንም አማኑኤል ብላ ትጠራዋለች።»² በማለት ግልጥ አድርጎ ተናግሯል። እንዲሁም በሌላ ቦታ «ሕፃን ተወልዶልናል፤ ወንድ ልጅም ተሰጥቶናል። አለቅነትም በጫንቃው ላይ ይሆናል፤ ስሙም ድንቅ፤ መካር፤ ኃይል አምላክ፤ የዘለዓለም አባት፤ የሰላም አለቃ ተብሎ ይጠራል።»³ ሲል ግልጥ የሆነ ትንቢት በዘመኑ ለነበሩት ሕዝብ አስምቷል። እንዲሁም ነቢዩ ኤርምያስ «እነሆ ለዳዊት ጳድቅ ቅርንጫፍ የማስነሣበት ዘመን ይመጣል፤ ይላል እግዚአብሔር፤ እርሱም እንደ ንጉሥ ይነግሣል፤ ይከናወንለታልም፤ በምድርም ፍርድንና ጽድቅን ያደርጋል።»⁴ በሌላም ቦታ ይኸው ነቢይ «እነሱም እግዚአብሔር

¹ G. Weber, Geschichte Volkes Israel, vol. I, 3rd ed., p. 9; P. Schaff, 1968, vol. I, P.62

² W. Walker, A History of the Christian Church, pp. 14-15.

¹ ገላ. 4:4-5።

² ኢሳ. 7:14።

³ ኢሳ. 9:6-7።

⁴ ኤርምያስ 23:5።

አምላካቸውን ያገለግላሉ። እኔም ንጉሣቸውን ዳዊትን አስነሣላቸዋለሁ።¹ ይላል። ነቢዩ ሚካያስም እንዲህ ሲል ስለ መሢሕ መምጣት ተናግሯል «አንቺ ቤተ ልሔም የኤፍራታ ምድር! ከይሁዳ ገዢዎች ከቶ አታንሽም፤ ሕዝቤን እስራኤልን የሚጠብቅ መስፍን ከአንቺ ይወጣልና።»² ነቢዩ ሕዝቅኤልም ይላል «በላያቸው አንድ እረኛ አቆማለሁ፤ እርሱም ያለማራቸዋል፤ እርሱም ባሪያዬ ዳዊት ነው (ሁለተኛው መሢሐ ዳዊት ነው)።»³ እንዲሁም ነቢዩ ዳንኤል የሚመጣውን መሢሕ «የሰው ልጅ» እያለ እንዲህ ሲል ይናገራል «በሌሊት ራእይ አየሁ፤ እነሆም የሰው ልጅ የሚመስል ከሰማይ ደመናት ጋር መጣ ... ወገኖችና አሕዛብ፤ በልዩ ልዩ ቋንቋም የሚናገሩ ሁሉ ይገዙለት ዘንድ ግዛትና ክብር መንግሥትም ተሰጠው፤»⁴

2.2 የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ልደት

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ወደዚህ ዓለም የወረደውና ከቅድስት ድንግል ማርያም የተወለደው የሮም መንግሥት የመጀመሪያው ንጉሠ ነገሥት በነበረው በአውግስጦስ ቄሣር ዘመን⁵ ሲሆን፤ በዚያን ጊዜ ታላቁ ሄሮድስ በሮሙ ንጉሠ ነገሥት ስር ሆኖ የአይሁድ ንጉሥ ነበር። ሄሮድስ ለዚህ ታላቅ ሥልጣን የደረሰው የሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት የልብ ታማኝ በመሆኑ በ37 ቅ.ል.ክ በሮም ሲኔት (Senate) በሮም ከተማ የንጉሥነት ዘውድ ደፍቶ ነው።

እመቤታችን ቅድስት ድንግል ማርያም ከአባቷ ከኢያቂምና ከእናቷ ከቅድስት ሐና ከተወለደች ከሦስት ዓመት በኋላ የብዕዓት

(የብዕሰት) ልጅ ስለነበረች በቤተ መቅደስ እግዚአብሔርን ስታገለግል እንድትኖር እናትና አባቷ ወደዚያው ይዘዋት ሔዱ። ሊቀ ካህናቱና ሌሎች የቤተ መቅደሱ ሹማምንት ስለምግባ ተጨንቀው ከተወያዩ በኋላ፤ ሕፃኗን ለመቀበል ወደ አውደ ምሕረቱ ወጡ። እዚያ ሳሉ ስሙ ፋኑኤል የሚባል አንድ የእግዚአብሔር መልአክ ሰማያዊ ምግብና ሰማያዊ መጠጥ ይዞ ከሰማይ ወርዶ በአየር ላይ ሲያንጃብብ ታየ። በጊዜው የነበረው ሊቀ ካህናት ዘካርያስ እግዚአብሔር ክብሩን በሰው ፊት ሊገልጥልኝ የላከው መልአክ ይሆናል ብሎ በማሰብ ወደ መልአኩ ቀረበ። መልአኩ ግን ወደላይ ወደ ሽቅብ ከፍ ብሎ ራቀ። ሊቀ ካህናቱ ወደ ቦታው ሲመለስ፤ መልአኩ እንደገና ወደ ታች ዝቅ አለ። ከዚህ በኋላ ደጋግ ሰዎች ናቸው ከሚባሉት ሽማግሌዎች ካህናት በየተራ ወደ መልአኩ ቢቀርቡም መልአኩ ወደ ላይ ይሸሽ ጀመር። በመጨረሻም ምናልባት መልአኩ የመጣው ለሕፃኗ ለድንግል ማርያም ይሆናል ብለው በማሰብ ሕፃኗን ወደ መልአኩ ቀረብ አድርገው ወደ ኋላቸው ተመለሱ። በዚህ ጊዜ መልአኩ ወደ ሕፃኗ ወደ ድንግል ማርያም ወርዶ ከምድር ሦስት ክንድ ከስንዝር ወደ ላይ ከፍ አድርጎ በክንፉ ጋርዶ ሰማያዊውን ኅብስት መግባት ሰማያዊውንም መጠጥ አጠጥቷት ወደ ሰማይ ዐረገ። እነሱም የምግባ ነገር ከተያዘልን ብለው በቤተ መቅደስ እድትኖር ተቀበሏት። የሉቃስ ወንጌል ምዕራፍ 1 ቁጥር 26-27 የአንድምታ ሐተታና የአባቶች ትውፊት እንዲሁም ድርሳን ሐና ወኢያቂም እንደሚገልጹት፤ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ይህ መልአክ በየቀኑ ከሰማይ እየወረደ ሰማያዊ ምግብ ይመግባት፤ ሰማያዊ መጠጥም ያጠጣት ነበር።¹ ድንግል ማርያም በቤተ መቅደስ በምትኖርበት ጊዜ አይሁድ

¹ ኤርምያስ 37:9 (ሰብዓ ሊቃናት)።

² ሚካያስ 5:2 (ሰብዓ ሊቃናት)።

³ ሕዝቅኤል 34:23፤ 37:24-25።

⁴ ዳንኤል 7:13-14።

⁵ የሮማ ካቶሊክ መካከላዊ አባ ዲዮናስዮስ በ6ኛው ምዕት ዓመት ላይ እንደገለጸው ክርስቶስ የተወለደው ሮም በተመሠረተች በ754 ነው። Philip Schaff, History of the Christian Church, vol. I, p. 112.

¹ ድርሳን ሐና ወኢያቂም! 78 «ወንጌል ቅዱስ ዘእግዚአን ወመድኃኒን ኢየሱስ ክርስቶስ» የሉቃስ ወንጌል የአንድምታ ትርጉም፤ ምእራፍ 1 ቁጥር 26-27 (ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት ሁለተኛ ሕትመት) 78 278-280። The Apocryphal New Testament, London, Ludgate Hill, 1820, p. 12; «Protoevangelium» (of James) in The Apocryphal New Testament, trans. By Montague Rhodes James, Oxford, Clarendon Press, p. 42.

ቀንተው እሷን ለማጥፋት ይሞክሩ እንደነበር አንዳንድ የአበው መጻሕፍት ይናገራሉ፡፡¹

ድንግል ማርያም በቤተ መቅደስ ዐሥራ ሁለት ዓመት ከተቀመጠች በኋላ ማለት ዐሥራ አምስት ዓመት ሲሆናት፤ አይሁድ በወቅቱ ሊቀ ካህናት ወደነበረው ወደ ዘካርያስ ሔደው «ይህች ብላቴና መጠነ አንስት ያደረሰች ስለሆነ፤ ቤተ መቅደሳችንን ታሳድፍብናለችና ትውጣልን» ብለው ጠየቁት፡፡² ሊቀ ካህናቱም ሁኔታውን ለድንግል ማርያም ነግሯት ምን ማድረግ ይሻላል ብሎ ቢጠይቃት ወደ እግዚአብሔር እንዲያመለክትላት ጠየቀችው፡፡ እሱም ወደ እግዚአብሔር ቢያመለክት «ከነገደ ይሁዳ ሚስቶቻቸው የሞቱባቸውን ሰዎች በትሮች ሰብስበህ ወደ ቤተ መቅደስ አግብተህ ጸልይበት፤ እኔም ምልክት እገልጽልሃለሁ፡፡» አለው፡፡ እሱም እጅግ የበዙ በትሮች ሰበሰበ፡፡ ወደ ቤተ መቅደስም አግብቶና ጸልዮባቸው ቢያወጣቸው፤ በዮሴፍ በትር ላይ «የዳዊት ልጅ ዮሴፍ ሆይ ማርያምን ጠብቃት፤» የሚል ተጽፎበት ተገኘ፡፡ ዕጣም ቢያወጣ ለሱ ወጣ፡፡ ስለዚህም ካህናቱ እንዲጠብቃት ማርያምን ለዮሴፍ ሰጡት፡፡³

¹ ድንግል ማርያም በቤተ መቅደስ በምትኖርበት ወቅት አንድ ቀን አይሁድ በእርሷ ላይ ጥቃት ለማድረስ ሌሊት ይመጣሉ፡፡ ነገር ግን የቤተ መቅደሱ ቅጽር (እካባቢ) እሳት እየሆነ ይመልሳቸው ጀመር፡፡ በእገራቸው መጥቀል የሚባል አንድ መሠርይ (ጠንቋይ) ነበር «እንዲት ጠላት ተነሥታብናለችና አጥፋልን» ብለው ብዙ ወርቅና ብር፤ ግምጽ፤ ጠክብትም ሰጡት፡፡ በእግዚአብሔር ኃይል ብሩና ወርቁ ብረት ሆነበት፡፡ ግምጻውንም ብላው፤ የሰጡትም ክብቶች በአንድ ሌሊት ሞተው አደሩ፡፡ ጠንቋዩም በዚህ ተናዶ ሦስት መቶ ልቡሳን ሥጋ አጋንንትን በምስሐብ ስቦ «ድንግል ማርያምን አጥፋልኝ፤» ብሎ ይልካቸዋል፡፡ የጌታ መላእክት በመንገድ ጠብቀው አጋንንቱን እንደፈጽላቸው የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን አበው ይተርካሉ፡፡ «የሱቃስ ወንጌል የአንድምታ ትርጉም» ምዕራፍ 4 ቁጥር 26-27፡፡

² «ወንጌል ቅዱስ ዘእግዚእነ ወመድጋኒነ ኢየሱስ ክርስቶስ» የማቴዎስ ወንጌል የአንድምታ ትርጉም፤ ምእራፍ 1 ቁጥር 20፤ ገጽ 20-21፡፡

³ ውዳሴ ማርያም ቅዱስ ኢፍሬም የደረሰው፤ ውዳሴ ዘዓርብ፤ ትንሣኤ ማሳተፊ ድርጅት፤ አዲስ አበባ፤ 1983 ዓ.ም. ገጽ 159-161፤ ከላይ እንደተጠቀሰው፤ ለዋሪ የያዕቆብ ወንጌል «ከዮሴፍ በትር ውስጥ ርግብ ወጥታ በዮሴፍ ራስ ላይ አረፈች» ይላል <<Protoevangelium>> in The Apocryphal New testament, p. 42.

2.3 የመልአኩ የገብርኤል የምሥራች መልእክት

መጥምቁ ዮሐንስ በተፀነሰ በስድስተኛው ወር መልአኩ ቅዱስ ገብርኤል ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከእርሷ እንደሚፀነስ ሊያበሥራት ወደ ድንግል ማርያም ከጌታ ተላከ፡፡ ይህም የሆነው ድንግል ማርያም ከዮሴፍ ጋር በምትኖርበት በገሊላ አውራጃ በምትገኝ በናዝሬት ከተማ ነበር፡፡ መልአኩም ወደነበረችበት ቤት ገብቶ «ጸጋን የተመላሽ ሆይ! ደስ ይበልሽ፤ እግዚአብሔር ከአንቺ ጋር ነው፤ አንቺ ከሌቶች ተለይተሽ የተባረክሽ ነሽ፤» አላት፡፡ እርሷም ይህን በሰማች ጊዜ ከንግግሩ የተነሣ በጣም

መልአኩ ቅዱስ ገብርኤል አመቤታችንን እንዳበሠራት

ደነገጠችና እንዲህ አለች፤ «ይህ እንዴት ያለ ሰላምታ ነው?» መልአኩም መልሶ «ማርያም ሆይ! ከእግዚአብሔር ዘንድ ጸጋን አግኝተሻልና አትፍሪ፤ እነሆ ትፀንሻለሽ ወንድ ልጅም ትወልዳለሽ፤ ስሙንም ኢየሱስ ትዬዋለሽ።» በማለት እግዚአብሔር ወልድ ከእርሷ እንደሚወለድ አበሠራት። እሷም «ወንድ ስለማለው ቅዱስ እንዴት ይሆናል?» አለችው። መልአኩም መልሶ «መንፈስ ቅዱስ በአንቺ ላይ ይመጣል፤ የልዑልም ኃይል ይጸልልሻል፤ ከአንቺም የሚወለደው ቅዱስ ነው፤ የእግዚአብሔር ልጅ ይባላል።» አላት። እርሷም «እነሆ እኔ የጌታ ባሪያው ነኝ፤ እንደ ቃልህ ይደረግልኝ።»¹ ከአለች በኋላ ወዲያውኑ ከሦስቱ አካላት አንዱ አካላዊ ቃል እግዚአብሔር ወልድ በረቀቀ ምሥጢር በድንግል ማርያም ማኅፀን ተፀነሰ።

ድንግል ማርያም ጌታን እንደፀነሰች የቅርብ ዘመዷን ኤልሳቤጥን ለመጠየቅ ወደ ተራራማው ወደ ይሁዳ አገር ኢየሩሳሌም አቅራቢያ ወዳለች ዓይነ ከርም ወደምትባል ቦታ ሄደች። የሄደችውም ኤልሳቤጥ መፅነሷን መልአኩ ነግሯት ስለነበረ ደስታዋን ልትገልጥላት ሳይሆን አይቀርም።² በዚያም ሳለች አንድ የሚያስገርም ነገር ሆነ። ይኸውም ኤልሳቤጥ የማርያምን የሰላምታዋን ድምፅ በሰማች ጊዜ፤ «ፅንሱ በምኅፀኔ ውስጥ በደስታ ዘለለ!» አለች። በማርያም ማኅፀን የተፀነሰው ጌታ መሆኑ በመንፈስ ቅዱስ ለኤልሳቤጥ ተገልጦላት «የጌታዬ እናት ወደኔ ትመጣ ዘንድ እንዴት ይሆንልኛል?» አለች። እንዲሁም «አንቺ ከሴቶች ሁሉ መካከል የተባረክሽ ነሽ፤ የማኅፀንሽም ፍሬ የተባረከ ነው።»³ ስትል ድንግል ማርያምን አመስግናታለች። ማርያምም ከኤልሳቤጥ ጋር ሦስት ወር ያህል ከቆየች በኋላ፤ ወደ መኖሪያዋ ወደ ናዝሬት ተምልሳ ሄደች። ከዚህም ቀጥሎ ወንጌላዊው ሉቃስ የማርያምን የምስጋና ጸሎት ይጽፋል።⁴

2.4 የኢየሱስ በቤተ ልሔም መወለድ

ከላይ እንደተጠቀሰው የእመቤታችን የድንግል ማርያም ጠባቂ የሴፍ ከማርያም ጋር የሚኖረው የሐናጺነት ሥራ እየሠራ በገለላ አውራጃ በምትገኘው በናዝሬት ከተማ ነበር። በአውግስጦስ ቄሣር ዘመነ መንግሥት በሮማ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ውስጥ የነበሩት ሁሉ በየትውልድ አውራጃቸው እየሄዱ እንዲቆጠሩ (እንዲመዘገቡ) የመጀመሪያ ትእዛዝ ወጥቶ ነበር። ይህም የተደረገው ለግብር አሰባሰብ እንዲመቻቸውና ለነጻነት የሚታገሉ ግንባሮች በየጊዜው የሚያደርሱትን አደጋና ንቅናቄ ለመቁጣጠር ነበር።¹ ድንግል ማርያምና የሴፍም በትውልዳቸው ከይሁዳ አውራጃ ከቤተልሔም ስለነበሩ፤ በሕጉ መሠረት ለመመዝገብ ወደ ቤተልሔም ተጓዙ። እዚያም ሲደርሱ የማርያም የመውለጃዋ ጊዜ ደረሰ።

ጌታ በቤተልሔም እንደተወለደ

¹ የሉቃስ ወንጌል፡፡ ምዕ. 1፡26-38።

² የሉቃስ ወንጌል የአንድምታ ትርጉም 1፡36-46.

³ ሉቃስ 1፡39-46.

⁴ የሉቃስ ወንጌል፤ 1፡46-55.

¹ አባ ጎርጎርዮስ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፤ ገጽ 119።

በዚሁ በምዝገባው ምክንያት ከውጭ የመጡ ብዙ ሰዎች ስለነበሩ በእንግሊዝ ማረፊያዎች (ሆቴሎች) ቦታ ሊያገኙ አልቻሉም። ስለዚህ ከብቶች በሚያድሩበት በረት ትንሽ መጠጊያ አግኝተው በዚያ አረፉ። አዋልዱ የያዕቆብ ወንጌል እንደሚነግረን ዮሴፍ ስለ ማርያም ስለተቸገረ፣ የልምድ አዋላጅ ሊፈልግ ወደ አካባቢው ይዞር ጀመረ። አንዲት አዋላጅ አግኝቶ ይዞ ሲመጣ ማርያም የነበረችበት ዋሻ በነጭ ደመና ተከቦ ያያሉ። ወዲያው ዋሻው በጣም በሚያንጸባርቅ ብርሃን ተሞልቶ አዩ። በዚያን ጊዜ ሕፃኑ ኢየሱስ በበረት ውስጥ ያለ አንዳች አዋላጅ እርዳታ ተወልዶ ነበር።¹ ዮሴፍም ለአዋላጅዋና አብራት ለነበረች ሰሎሜ ለምትባል ሴት ማርያም የወለደችው በድንግልና መሆኑን ሲነግራቸው፣ ሰሎሜ ማኅፀንዋን በእጇ መርምሮ ክልተረዳሁ አላምንም አለች። እንድትመረምርም ስምምነት ተደርጎ ስትመረምር እጇ እሳት እንደገባ ጅማት ተኮማትሮ ድርቅ አለ። እሷም ክልብ ተጸጽታ ወደ እግዚአብሔር ብትጸልይ መልአክ ተገልጦ ሕፃኑን ኢየሱስን በተከማተረው እጇ ብትታቀፍ እንደሚድንላት ነግሯት ሕፃኑን ብትታቀፍ ወዲያውኑ ድኖላታል።²

ጌታ ኢየሱስም በሮም ግዛት ሥር ትተዳደር በነበረች በፍልስጥኤም በይሁዳ አውራጃ ልዩ ስሟ ቤተ ልሔም በምትባል አነስተኛ ከተማ በተወለደ ጊዜ፣ የጌታ መልአክ በዚያ አካባቢ ከከተማ ውጪ በሜዳ ላይ መንጋቸውን በሌሊት ይጠብቁ ለነበሩት እረኞች ተገልጦላቸው «አዳኝ» እርሱም ክርስቶስ በቤተ ልሔም መወለዱን የምሥራች ነገራቸው። ከመልአኩም ጋር መድኅን በመወለዱ የተደሰቱ ሌሎች ብዙ የመላእክት ሠራዊት ተገልጠው፤

«በሰማይ ለእግዚአብሔር ክብር ይሁን፤

በምድርም እግዚአብሔር ለሚወዳቸው ሰዎች ሰላም ይሁን፤»

እያሉ የምስጋና መዝሙር ሲዘምሩ ሰሙአቸው።³ እረኞቹም ወዲያውኑ ወደ ቤተልሄም ሄደው ሕፃኑን ከማርያምና ከዮሴፍ ጋር

¹ “Protevangelium” in *The Apocryphal New Testament*, p. 46.

² Ibid., p. 47.

³ ዮሐንስ ወንጌል ምዕ. 2:8-14።

አግኝተው ሕፃኑን በማየታቸው ተደስተው እግዚአብሔርን እያመሰገኑና እያከበሩ ወደ ሥፍራቸው ተመለሱ።

ጌታ በተወለደ ጊዜ፣ እንደ እስራኤል ሕዝብ ትንቢት ያልተነገረላቸው ሱባዔ ያልተቈጠረላቸው ከአሕዛብ (አረማውያን) ወገን የሆኑ የጥበብ ሰዎች (ሰብእ ሰገል) በእሥራኤል አገር አንድ ታላቅ ንጉሥ (መድኅን) መወለዱን የሚያመለክት ኮከብ በማየታቸው ከልዩ ልዩ የሩቅ ምሥራቅ አገሮች መጥተው ለሕፃኑ ለኢየሱስ ልዩ ልዩ ስጦታዎችን ማለት «ወርቅ፣ ዕጣንና ክርቤ»¹ አቀረቡለት። ታላቁ ሄድድስ ከመሞቱ ከጥቂት ወራት በፊት ልዩ ኮከብ መገለጡ በስነ ፈለክ ተመራማሪዎች (astronomers) እና በከዋክብት ተመራማሪዎች (astrologists) እንደ ተረጋገጠ ብዙ ሊቃውንት ያስረዳሉ።² አንዳንድ ሊቃውንት ይህንን ሁኔታ «ኮከብ ከያዕቆብ ይወጣል፤»³ ከሚለው ከበለፃም ትንቢት ጋር ያዛምዱታል።

በጌታ መወለድ የሰማይ መላእክትና ከአሕዛብ ወገን የሆኑት ሰብእ ሰገል (የጥበብ ሰዎች) እጅግ ተደስተው፣ መላእክት የምስጋና መዝሙር፣ ሰብእ ሰገል ደግሞ የከበረ ስጦታ ለተወልደው ሕፃን ሲያቀርቡ፣ አይሁድና ገዢዎቻቸው ሮማውያን ግን ከድንጋጤ በስተቀር ምንም ዓይነት ደስታ አልታየባቸውም። በርግጥ አይሁድ በጨካኞቹ በሮማውያን ከባድ ቅኝ ግዛት ሥር ሆነው ይማቅቁ ስለነበረ፣ በነቢያት ትንቢት የተነገረለት ሱባዔ የተቈጠረለት መሢሕ እንደሚመጣ ተስፋ ያደርጉ ነበር። እነርሱ ግን ይጠባበቁት የነበረው መሢሕ በበረት ሳይሆን ከነገሥታት ዘርና ከታላቁ የዳዊት ንጉሣዊ ቤተሰብ የሚወለድ፣ እንዲሁም በዓለሙ ሁሉ የተበተኑትን አይሁድ

¹ የማቴዎስ ወንጌል ምዕ. 2:1-12. የቤተ ክርስቲያን አባቶች ወርቅ ያቀረቡለት «አንተ ንጉሥ ነህ» ሊሉ ነው፤ ዕጣን ያቀረቡለት «አንተ ካህን ነህ» በማለት ሲሆን፣ ክርቤ ያቀረቡለት በሰውነቱ መራራ ሞትን እንደሚቀበል ተገልጦላቸው ነው ይላሉ።

² Schaff, P. *History of the Christian Church*, vol. I, 1968, 113-114. አንዳንድ ሊቃውንት እንደሚሉት ኮከቡ የተገለጠው በአጠቃላይ ለከዋክብት ተመራማሪዎች ሁሉ ሳይሆን በተለምዶ ለሰብእ ሰገል ብቻ መሆኑን ያትታሉ።

³ ኦሪት ዙጉልቱ 24:17።

የሚሰበሰቡ፤¹ ግርማው የሚያንቀጠቅጥ፤ ሮማውያንን አባሮ የእስራኤልን ሕዝብ ከቅኝ ግዛት ነጻ የሚያወጣ ኃይለኛ ምድራዊ ንጉሥ ነበር። ስለዚህ በበረት የተወለደውን ኢየሱስን መሢሕ ነው ብለው ሊቀበሉት አልቻሉም። በርግጥ በነቢይ እንደተነገረው መሢሕ በቤተልሔም እንደሚወለድ² አይሁድ ያምናሉ። ቤተልሔም የንጉሡ የዳዊት አገር ስለሆነች መሢሕ የሚወለደው ከታላላቆች የዳዊት ንጉሣዊ ቤተሰቦች መሆን አለበት ብለው ያምኑ ነበር።

የኢየሱስ መወለድ የአይሁድ ንጉሥ የነበረውን ትልቁ ሄሮድስን አለማስደሰት ብቻ ሳይሆን እጅግ አስደንግጦት ነበር። ሄሮድስ የአይሁድ ንጉሥ ሆኖ ሳለ ሰብአ ሰገል በመናገሻው ከተማ ደርሰው «የተወለደው የአይሁድ ንጉሥ የት ነው? ኮከቡን በምሥራቅ አይተን ልንሰግድለት መጥተናልና!» በማለታቸው ንጉሡንና ሕዝቡን ሁሉ አስደንግጧቸዋል። አንድ ሌላ ንጉሥ የሚነግሠው የነበረውን ንጉሥ ገድሎና ዘሮቹንም አጥፍቶ ነው። ንጉሥ ሄሮድስ ይህን ጥሩ አድርጎ ያውቅ ነበር። አንቲፓተር የሚባለው መሪ አባቱ ከክርስቶስ በፊት በ40 ዓመት ላይ በፖሊቲካ ተቃዋሚዎቹ መገደሉን እሱ ራሱ ያውቃል። ሄሮድስ የአይሁድ ንጉሥ ሆኖ በሮማውያን በ37 ቅ.ል.ክ. ዘውድ ከጫነ ከጥቂት ዓመታት በኋላ 45 የሚሆኑ የፖሊቲካ ተቃዋሚዎቹ የነበሩትን በጭቃኔ አስገድሏቸዋል።³

ይህ ጩካኝ ሰው እሱን ከሥልጣን ለማውረድ ተባብረዋል ብሎ በመጠርጠር እጅግ የሚወዳት ሚስቱን ማርያሜን (ማርያምን)፤ አያቷን ሂርቃኑስን (Hyrchanus II) እና እናቷን አሌክሳድራን (Alexandra) በጭካኔ እንዲገደሉ አድርጓል።⁴ ይህ የሮም ቄሣር (ንጉሠ ነገሥት) ወዳጅና ታማኝ ተገዥ የነበረ ሄሮድስ⁵ ከሰብአ ሰገል

የአይሁድ ንጉሥ መወለዱን ሲሰማ የራሱን ግዛትና የመላዋን የሮም ንጉሠ ነገሥት ግዛት የሚቀናቀን ንጉሥ የተነሣ መስሎት እጅግ ደነገጠ። ሕፃኑን ኢየሱስን ገና በሕፃንነቱ ለመቅጠፍና ለመግደል በልቡ ውሳኔ አደረገ። ሕፃኑ የሚወለድበት ቦታ ቤተልሔም መሆኑን ከካህናቱ ከተረዳ በኋላ፤ ቦታውን ለሰብአ ሰገል ነግሮአቸው እነሱም ሲመለሱ ትክክለኛ ቦታውን እንዲነግሩትና እሱም ሄዶ እንዲሰግድለት በዘዴ ጠየቃቸው። እነሱም ከንጉሡ ወጥተው እንደሄዱ በፊት ያዩት ኮከብ ተገልጦላቸው እየመራቸው ሕፃኑ ኢየሱስ ወደነበረበት ሥፍራ አደረሳቸው። እነሱ ግን ሰጠታቸውን አበርክተው ሲመለሱ የእግዚአብሔር መልአክ ተገልጦላቸው ወደ ሄሮድስ ሳይሄዱ በሌላ መንገድ ወደ አገራቸው እንዲመለሱ አዝዞአቸው በሌላ መንገድ ወደ አገራቸው ተመልሰው ሄዱ።¹

ሐዋርያው ቅዱስ ቶማስ ወደ ሩቅ ምሥራቅ ባደረገው የስብከተ ወንጌል ጉዞ እነዚህን ሦስት ነገሥታት እንዳጠመቃቸውና እነሱም በበኩላቸው ለክርስትና መስፋፋት ታላቅ አስተዋጽኦ እንዳደረጉ አንድ የጥንት ትውፊት ይናገራል።² የእነዚህ ነገሥታት አጽሞች ወደ ቊስጥንጥንያ ተወስዶ በክብር እንደተቀመጠ ይኸው ትውፊት ይናገራል። አንድ ሌላ ትውፊት በመካከለኛው ዘመን እነዚህ ነገሥታት በቤተ ክርስቲያን የቅድስና ማዕርግ እንደተሰጣቸውና አጽማቸውም ወደ ሚላኖ ተወስዶ ሲኖር በ12ኛው ክፍለ ዘመን በጀርመኑ ንጉሥ ፍሬደሪክ ባርባሮሳ (Frederick Barbarossa) ወደ ጀርመን አገር ተወስዶ እስከ ዛሬ ድረስ በኮሎን (Cologne) እንደሚገኝ ይናገራል።³

ሄሮድስም በዚህ ተናዶ ወደ ቤተ ልሔምና ወደ ዙሪያዎ ወታደሮቹን ልኮ ሁለት ዓመትና ከዚያም በታች የሆናቸውን ወንዶች ሕፃናት አስገደለ። ሕፃናቱ እንዴት ተሰበሰቡ ለሚለው

¹ Williston Walker, A History of the Christian Church, p. 15.
² ሚክያስ 5:2.
³ The Anchor Bible dictionary, vol.3, Doubleday, London, p. 161.
⁴ Ibid., p. 162-163; P. Schaff, History of the Christian Church, vol. I, p. 113.
⁵ ለሀገሩ ለፍልስጥኤም እድገትና ብልጽግና ምንም እንኳ አጥብቆ የሠራ ቢሆንም እንዲሁም የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ አሳምሮ ቢያድስም፤ እሱ የቅኝ ገዢዎች የነበሩት የሮማውያን ተባባሪና መሣሪያ በመሆኑ በአይሁድ ዘንድ በተለይም

በሰዱቃውያንና በፈረሳውያን ዘንድ በጣም የተጠላ ነበር። W. Walker, A History of the Christian Church, p. 14.
¹ የማቴዎስ ወንጌል, 2:1-12.
² Butler's Lives of Saints, vol. I, p. 26.
³ Ibid; The new International Dictionary of the Christian Church, edited by J. D. Douglas, Exeter, the Paternoster Press, 1974, pp. 620-621.

ጥያቄ አንዳንድ ሊቃውንት ሲናገሩ ወንዶች ሕፃናት ለሀገር ስለሚጠቅሙ ለወተትና ለማር መግዣ የሚሆን ገንዘብ ለወላጆቻቸው ወይም ለአሳዳጊዎቻቸው ይሰጣል፤ በተጨማሪም ለወላጆቻቸውም ርስት ጉልት ይሰጣል የሚል አዋጅ አናግሮ ስለነበር ይህን ለማግኘት ነበር ወላጆቻቸው ልጆቻቸውን ይዘው የተሰበሰቡት፡፡¹ የተገደሉት ሕፃናት ቊጥር በእርግጥ ትክክለኛው አይታወቅም፡፡ ሆኖም አንዳንድ የጥንት ባህላዊ መጽሐፎች ቊጥሩን በማጋነን አንዳንዶቹ 144000² ሌሎች ደግሞ 20000³ ሕፃናት ናቸው የተገደሉት ይላሉ፡፡ ከላይ የተጠቀሱት ሁለቱም ቊጥሮች ትክክለኛና አሳማኝ አይመሳሉም ምክንያቱም ቤተ ልሔም በዚያን ጊዜ እጅግ አነስተኛ መሬት ስለነበረች ይህን ያህል ሕፃናት ቀርቶ ይህን ያህል ነዋሪዎች ሊኖራት አይችልም፡፡⁴ ስለዚህ ባልተጠበቀ አደጋ ሕፃናቶቻቸው በግፍ በመጨፍጨፋቸው የብዙዎች ሕፃናት እናቶች እንባ በከንቱ ፈሰሰ፡፡⁵ ሆኖም ጌታን የመግደል የሄሮድስ እቅድ አልተሳካለትም፡፡ የእግዚአብሔር መልአክ ለዮሴፍ በሕልም ተገልጦ «ሄሮድስ ሕፃኑን ለመግደል ስለሚፈልግ ተነሣና ሕፃኑን ከእናቱ ጋር ይዘህ ወደ ግብጽ ሸሽ፤»⁶ ብሎ ስለ አዘዘው፤ ወደ ግብጽ ሸሽተው ሄዱ፡፡ ከሄሮድስ ሸሽተው ወደ ግብጽ ለስደት ሲሄዱ በመንገድ ላይ ብዙ ችግር እንደደረሰባቸው ይታመናል፡፡ ስለ ስደቱ የሚናገረው ከአራቱ ወንጌላውያን አንዱ ወንጌላዊው ማቴዎስ በመንገድ ላይም ሆነ በግብጽ አገር ስለ ደረሰባቸው ችግርና እንግልት ምንም ዝረዝር ዘገባ አይሰጥም፡፡ ሆኖም አንዳንድ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን መተርጉማን (የመጽሐፍ ቅርጽ

¹ የማቴዎስ ወንጌል የአንድምታ ትርጉም, 2:16-18.

² ቅዱሴ ማርያም አባ ሕርያቆስ የደረሰው፤ የአድምታ ትርጉም, ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፤ አዲስ አበባ, 1983 ዓ. ም., ገጽ 237.

³ P. Schaff, History of the Christian Church, vol. I, p. 113, fn. 1.

⁴ ዶ/ር ሮበርት ብራቸር የሚባል የመጽሐፍ ቅዱስ ምሁር ሲጽፍ «የተገደሉት ሕፃናት ቊጥር ከ50 አይበልጥም፤» ይላል; Robert G. Bratcher, A Translator's Guide to The Gospel of Matthew, United Bible Societies, New York, 1981, p. 17.

⁵ ማቴዎስ, 2:17-18.

⁶ ማቴዎስ, 2:13-15.

መምህራን) ብዙ ችግርና ሥቃይ እንደደረሰባቸው የሚከተለውን ያብራራሉ፡፡ ሀ) ሄሮድስ ማርያምና ሕፃኑ ኢየሱስ ወደ ግብጽ ተሰደው እየሄዱ መሆናቸውን ሰምቶ፤ ደርሰው እንዲገድሉአቸው ፈረሰኞች ወታደሮች ልኮ ስለነበር በደረሱባቸው ጊዜ፤ በመንገድ ላይ የነበረ አንድ ታላቅ የሸላ ዛፍ ተከፍቶ ሁሉንም አህዮቻቸውንም ጭምር አስገብቶ ሰወራቸው፡፡ ወታደሮቹም ዞረው የሄዱበት ጠፍቷቸው ተመልሰዋል፡፡¹ ለ) ከዚያም ተነሥተው ሲሄዱ ለልመና ወደ መንደር ይገባሉ፡፡ ትዕማን ወደምትባል እመቤት ቤት ይደርሱና ትዕማን ከየት መጣሽ ብላ እመቤታችንን ተጠይቃለች፡፡ ከምድረ ይሁዳ የመጣሁ ስደተኛ ነኝ ትላታለች፡፡ «ደረቅ ኃይለኛ ብትሆኒ ነው እንጂ እንዴት እንዳቺ ያለች ቆንጆ ከመጋረጃ ትወጣለች?» ስትላት ዮሴፍ «ለለማኝ ቢኖር ይዘክሩታል ባይኖር ካለው ያድርስህ ይሉታል እንጂ፤ እንደ ፍላጻ ልብ የሚወጋ ነገር መናገር ምን ያደርጋል?» ሲላት፤ ኩቴባ የምትባል ሴት ባርያ «ይህ የፍየል እረኛ እመቤቴን እንዴት እንዲህ ይናገራታል!» ብላ ዮሴፍን በጥፊ አጠናገረችው፡፡ ሕፃኑን ኢየሱስንም ከማርያም እጅ ነጥቃ ከምድር ላይ ወረወረችው፡፡ በዚያን ጊዜ አንድ ተአምር ተደረገ፤ ትዕማን ከነገረድዋ ምድር ተከፍታ ዋጠቻት፡፡ ሌሎች ቤተሰቦችዋ ጦጣ ዝንጀሮ እየሆኑ የገዛ ውሾቻቸው እያባረሯቸው ወጥተው በረው ጠፍተዋል፡፡² ሌሎችም በዚህ መጽሐፍ ሊካተቱ የማይችሉ ብዙ ችግርና እንግልት በድንግል ማርያምና በልጇ ላይ እንደደረሰባቸው ከዚህ በታች የተጠቀሱት አዋልድ ተብለው የሚጠሩ መጽሐፍት ይናገራሉ፡፡

በአራቱ ወንጌላውያን ትረካ መሠረት ዕድሜው ሠላሳ እስኪሆነው ድረስ የሕፃኑ የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ የሕይወት ታሪክ እምብዛም ግልጥ አይደለም፡፡ አንድ ጊዜ ብቻ ጌታ ኢየሱስ ዕድሜው ገና 12 ዓመት ሲሆነው የፋሲካን በዓል ለማክበር ከወላጆቹ ጋር ወደ ኢየሩሳሌም እንደሄደና እነሱም ወደ መኖሪያቸው ወደ ናዝሬት ሲመለሱ እርሱ እነርሱ ሳያውቁ በኢየሩሳሌም ቀርቶ

¹ ቅዱሴ ማርያም አባ ሕርያቆስ የደረሰው፤ ገጽ 239-240.

² Ibid., p. 240-241.

በቤተ መቅደስ ውስጥ ከአይሁድ ሊቃውንት ጋር ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ሲወያይ፤ ሲጠይቃቸው፤ እነሱም ሲጠይቁት እርሱም ሲመልስላቸው የሰሙትም ሁሉ በማስተዋሉና በመልሱ ይገረሙ እንደነበር የሚገልጥ አንድ ታላቅ ዜና በሉቃስ ወንጌል¹ ተጽፏል። ሆኖም እንደ የያዕቆብ ወንጌል፤ የቶማስ ወንጌል ወዘተ. ያሉ አንዳንድ አዋልድ የሚባሉ ወንጌሎች በጌታ ሕይወት ውስጥ በዝምታ የታለፉትን በሕፃንነቱ ወራት ተፈጽመዋል በማለት የሚከተሉትን አንዳንድ አስደናቂ ታሪኮችን ጨምረዋል፤ ለምሳሌ ያህል አንዳንዶቹን ከዚህ በታች እንጠቅሳለን፡-

1. ጌታ ሕፃን ሳለ ከልጆች ጋር ጭቃ እያበኩ ሲጫወቱ ጌታ ጭቃ አድቦልቡሎ 12 ድንቢጦች (ወፎች) አስመስሎ ሠራ። ቀኑ ግን ሰንበት ስለ ነበር፤ አንድ ሰው በዚያ ሲያልፍ ሐፃኑ ኢየሱስ ይሠራ የነበረውን አይቶ፤ «ይህንን በሰንበት መሥራት አይገባም» ብሎ ኢየሱስን ተቁጣ። ከዚያም ሄዶ ልጁ ኢየሱስ በሰንበት መሥራት የማይገባ ሥራ እንደሚሠራ ለዮሴፍ ነገረው። ዮሴፍም ሄዶ በተቁጣው ጊዜ ኢየሱስ በዲንብጦች ቅርጽ የተሠሩትን ጭቃዎች «ከዚህ ወዲያ ሂዱ!» ብሎ አዘዛቸው፤ ጭቃዎቹም አእዋፍ ሆነው ወደ ሰማይ እየበረሩ እንደሄዱ በቶማስ ወንጌል እናነባለን።²

2. አንድ ቀን ኢየሱስና የጉረቤት ልጆች በደርብ (ፎቅ) ላይ ሆነው ሲጫወቱ አንድ ዜኖ (Zeno) የሚባል ልጅ ከልጆች ጋር ሲጋፋ ከፎቅ ወድቆ ሞተ። ልጆቹ ሁሉ ሮጠው ጠፉ። ወላጆቹ በመጡ ጊዜ ኢየሱስን ብቻ አገኙና፤ ገፍቶ የጣለው ኢየሱስ ነው በማለት በኢየሱስ ላይ እየጮሁ ሲገሉት ፈለጉ። ኢየሱስም ልጁ ራሱ ይመስክር በማለት ወደ ልጁ ሄዶ በመጮህ «ዜኖ እኔ ነኝ ገፍቼ የጣልኩህ?» ብሎ ሲጠይቀው ልጁ ተነሥቶ «ጌታ ሆይ! አንተ ከሞት አስነሣኸኝ እንጂ ገፍተህ አልጣልከኝም!» ብሎ መሰከረ።³

¹ ሉቃስ 2:41-48።
² "The Gospel of Thomas" in The Apocryphal New Testament, trans. By Montague Rhodes James, Oxford, the Clarendon Press, 1975, p. 49.
³ Ibid, p. 52, 62-63.

3. ጌታ ኢየሱስ 8 ዓመት በሆነው ጊዜ አናጺ የነበረው ዮሴፍ ለሰው አልጋ ሊሠራ ዕንጨት ለመቀረጥ ወደ ጫካ ከኢየሱስ ጋር ሄደ፤ በዚያም ሁለት እኩል የሆኑ አውታር እንጨቶች ቆረጠ። በኋላ ግን ሁለቱን አንድ አድርጎ ሲላካቸው አንዱ በጣም ሰላጠረ ዮሴፍ እጅግ ተቸግሮ ተናደደ። ጌታ ኢየሱስ ግን ሁለቱን ዕንጨቶች በአንድ በኩል አስተካክሎ እንዲይዝ ዮሴፍን ይጠይቀዋል፤ ኢየሱስ አጭሩን ዕንጨት ከረጅሙ ጋር ሲስበው፤ አጭሩ እንደ ሳስተክ ተስቦ ሁለቱም ትክክል ሆኑ። ዮሴፍም እጅግ በመደነቅና በመደሰት እግዚአብሔርን አመሰገነ።¹ ሌሎችም በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ልናካትታቸው የማይቻሉ ስለጌታችን ኢየሱስ የልጅነቱ ወራት የሚናገሩ ብዙ ዘገባዎች በእነዚህ መጻሕፍት ውስጥ ይገኛሉ።²

በአጠቃላይ ግን ጌታ ኢየሱስ «አምላክ ወሰብእ» አምላክና ሰው ሆኖ ሳለ፤ እንደ ሰው እናቱን እመቤታችንና አሳዳጊውን ዮሴፍን እያከበረና እየታዘዘ እንዳደገ እናነባለን።³ ሕፃኑ ኢየሱስ በሕፃንነቱ ወራት ትምህርት ቤት ገብቶ ትምህርት መማሩን የሚገልጥ በሐዲስ ኪዳን ውስጥ አይገኝም፤ ነገር ግን «ኢየሱስ በእግዚአብሔርና በሰው ፊት የተወደደ ሆኖ በጥበብና በአካል እያደገ ይሄድ ነበር።»⁴ የሚል በሉቃስ ወንጌል ውስጥ እናገኛለን። አይሁድም ሲያስተምር በሰሙት ጊዜ በመደነቅ «ይህ ሰው ሳይማር ይህን ሁሉ እንዴት ሊያውቅ ቻለ?»⁵ ማለታቸው ሕፃኑ ኢየሱስ ዕውቀትን ሁሉ ያገኘው በመለኮታዊ ኃይሉ እንጅ ከትምህርት ቤት አለመሆኑን ያስረዳል።⁶ ጌታ ኢየሱስ በልጅነቱ ወራት እናቱን ድንግል ማርያምንና አሳዳጊው ዮሴፍን እየረዳና እየታዘዘ በገሊላ

¹ Ibid, p. 57, 63.
² የያዕቆብ ወንጌልና የቶማስ ወንጌል ሌሎችም አዋልድ መጻሕፍት (በግሪክኛና በእንግሊዝኛ የተጻፉ መጻሕፍት) በመንፈሳዊ ኮሌጅ ቤተ መጻሕፍት ይገኛሉ፤ አብዛኞቹም በተለምዶ ኢየሱስ ውስጥ ተጽፈዋል።
³ ሉቃስ 2:51።
⁴ ሉቃስ 2:52።
⁵ ዮሐ. 7:15፤ ማር. 6:2፤ 3፤ ማቴ. 13:54-56።
⁶ Schaff, P. History of the Christian Church, vol. I, 1968, 103.

አውራጃ በምትገኝ አነስተኛ ከተማ በናዝሬት እምብዛም ሳይታወቅ ነው ያደገው።

2.5 ክርስቶስ የማስተማር ሥራውን በይፋ እንደጀመረ

ክርስቶስ ሥራውን በይፋ የጀመረው ሠላላ ዓመት ሲሆነው ነው። ጥቂት ቀደም ብሎ መጥምቁ የሐንስ በይሁዳ በረሃማ ምድርና በዮርዳኖስ ወንዝ አካባቢ እየተዘዋወረ ያስተምርና የነስሐ ጥምቀት ያጠምቅ ነበር። መጥምቁ የሐንስ ከሕፃንነቱ ጀምሮ ባሕታዊ ወይም መናኝ ስለነበረ፤ አንዳንድ ሊቃውንት መጥምቁ የሐንስ ከቤተ ልሔም በስተደቡብ በሙት ባሕር (በጨው ባሕር) አካባቢ ከምራን በሚባል ሥፍራ ገዳም መሥርተው የምነና (የብሕትውና) ኑሮ ይኖሩ ከነበሩት «ኤሴይ» በመባል ከሚታወቁት መናንያን (ባሕታውያን) አንዱ ነበር ይላሉ።¹ መጥምቁ የሐንስ ማስተማር የጀመረውም የሮም ቄሣር ጢባርዮስ በነገሠ በ15ኛው ዓመት ነበር።² ይህም በጥናት እንደተደረሰበት በ25 ዓ. ም. መሆኑ ነው።³ በዚህ ዓይነት መጥምቁ የሐንስ ማስተማር የጀመረው ጌታ ማስተማር ከመጀመሩ ከ5 ዓመት በፊት ነው። ጢባርዮስ ቄሣር የነገሠው ሮም በተመሠረተች በ764 ዓመት ሲሆን በዚህ ላይ 15 ሲጨመር 779 የሮም ዓመት ይሆናል። ጌታ የተወለደው በሮም ዓመት 754 ነው። ስለዚህ 779-754=25 ዓ. ም. ይሆናል። የሐንስ የትምህርቱ ዋና ርእስ «እነሆ የእግዚአብሔር መንግሥት ቀርባላችና ንስሐ ግብ» በማለት ስለመሢሐ ኢየሱስ መምጣት ነበር።⁴ ነቢዩ ኢሳይያስ በትንቢቱ «የጌታን መንገድ አዘጋጁ፤ ጥርጊያ መንገዱንም አቅኑ፤» እያለ በበረሃ የሚጮኽ ሰው ድምፅ» ያለው ስለ መጥምቁ የሐንስ መሆኑን አራቱም ወንጌላውያን ይናገራሉ። ራሱም «ስለ

ራሱም ምን ትላለህ?» ብለው የአይሁድ ባለሥልጣናት የሐንስን በጠየቁት ጊዜ «ነቢዩ ኢሳይያስ እንደተናገረው እኔ «የእግዚአብሔርን መንገድ አቅኑ» እያለ በበረሃ የሚጮኽ ሰው ነኝ፤» ብሏል።¹ የሐንስም ስብከት በጣም ማራኪና ሰዎችም ንስሐ ካልገቡ የዓለሙም ሁኔታ በጣም አስጊ መሆኑን ስለሚያስተምር፤ ከኢየሩሳሌም፤ ከይሁዳ ክፍለ ሀገርና ከዮርዳኖስ ዙሪያ ሁሉ ብዙ ሕዝብ ወደ የሐንስ ለመጠመቅ ይመጡ ነበር። የአይሁድ ሹማምንት ፈሪሳውያንና ሰዱቃውያንም ለመጠመቅ ወደ እርሱ ሲመጡ ባዩ ጊዜ፤ ያለ አንዳች ፍርሀት «እናንተ እባቦች ከሚመጣው ቊጣ የምታመልጡበትን ዘዴ ማን ነገራችሁ? እንግዲህ ለንስሐ የሚገባ ፍሬ አድርጉ፤ በልባችሁ «እኛ የአብርሃም ልጆች ነን» እያላችሁ አትመኩ... ዛሬችን ከሥራቸው ቆርጦ ለመጣል መጥረቢያ ተቃጠቶባቸዋል፤ እንግዲህ መልካም ፍሬ የማያፈራ ዛፍ ሁሉ ተቆርጦ ወደ እሳት ይጣላል፤» ይላቸው ነበር። በሚያስተምርበትም ወቅት ከእርሱ በኋላ መሢሐ ክርስቶስ እንደሚመጣ እንዲህ እያለ «እኔ ለንስሐ በውኃ አጠምቃችኋለሁ፤ ከእኔ በኋላ የሚመጣው ግን በመንፈስ ቅዱስና በእሳት ያጠምቃችኋል፤ እርሱ ከእኔ እጅግ ይበልጣል፤ እኔ የእግሩን ጫማ እንኳ ለመሸከም የተገባሁ አይደለሁም፤»² እያለ ይነግራቸው ነበር።

መጥምቁ የሐንስ በሚያስተምርበት ወቅት ጌታችን ኢየሱስ የሚኖረው በገሊላ አውራጃ በናዝሬት ከተማ ነበር። በዚያው ወቅት ኢየሱስ በየሐንስ ለመጠመቅ ከናዝሬት ወደ ዮርዳኖስ ወንዝ መጣ። የሐንስ ግን «እኔ በአንተ እጅ መጠመቅ ሲገባኝ እንዴት አንተ ወደኔ ትመጣለህ!» በማለት እርሱን ለማጥመቅ እምቢ አለ። ኢየሱስ ግን አጥብቆ ስለጠየቀው የሐንስ አጠመቀው፤ ጌታ በተጠመቀ ጊዜ ብዙ ተአምራት ታዩ፤ 1ኛ/ ሰማይ ተከፍቶ እግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ በርግብ እምሳል ወርዶ በኢየሱስ ላይ አርፎ ታየ፤ 2ኛ/ እግዚአብሔር አብ «በእርሱ ደስ የሚለኝ

¹ Paul W. Hollenbach, "John The Baptist" in The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, Doubleday, 1992, p. 898.

² የሉቃስ ወንጌል 3:1.

³ P. Schaff, History of the Christian Church, vol. I, p.119-120; UNGER'S Bible Dictionary, Chicago, Moody Press, 1983, p. 599.

⁴ ማቴ 3:1፤ ማር 1:1-8፤ ሉቃ 3:1-18፤ ዮሐ 1:19-28.

¹ ማቴ 3:7-12፤ ሉቃ 3:7-18፤ ማር 1:2-8፤ ዮሐ 1:19-23.

² ዮሐ 1:19-28.

የምወደው ልጄ ይህ ነው፤» የሚል ድምፅ ከሰማይ አሰማ፡¹ ጌታ ኢየሱስም እንደተጠመቀ ወዲያውኑ ወደ ቆሮንቶስ በረሃ ሄዶ አርባ ቀንና አርባ ሌሊት ጸመ። የቤተ ክርስቲያን አባቶች እንደሚሉት ጌታ ሥራውን ከመጀመሩ በፊት አርባ ቀን የጸመው አዲስ ሥራን በጸምና በጸሎት መጀመር እንደሚገባ ለማስተማር ነው፤ እንዲሁም ሙሴ አርባ ቀንና ሌሊት ጸሞ ሕገ ኦሪትንና ዐሠርቱ ትእዛዛትን ከእግዚአብሔር ተቀብሎ ሠርቷል፤ ጌታም አርባ ቀንና አርባ ሌሊት ጸሞ ሕገ ወንጌልን የሚሠራ የሚሰጥ ነውና። ጌታ በበረሃማው ቦታ በጸም ላይ ሳለ ዲያብሎስ በሦስት አርእስተ ጋጣው እማለት በስስት፣ በትዕቢትና በፍቅረ ንዋይ ተፈታትኖታል። ጌታ ግን ፈተናዎቹን በትእግሥት፣ በትሕትናና በጸሊኦ ንዋይ ድል ነሥቶታል።

ጌታም በጸም ባሳለፈበት በረሃማ ቦታ እንደተመለሰ ወዲያውኑ የማስተማር ሥራውን በገሊላ ጀመረ። እንደ መጥምቁ ዮሐንስም የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ትምህርት ዋና ርእስ «መንግሥተ ሰማያት ቀርባለችና ንስሐ ግብ፤ በወንጌልም እመነ»² የሚል ነበር። የሚያስተምረውም የአይሁድ ሕዝብ ይሰበሰቡበት በነበረው በየአዳባባዩ፣ በቤተ መቅደስና በየምኩራቡ ነበር። ሲያስተምርም የሙሴን ሕግ እንዴት መጠበቅ እንደሚገባ፣ ጋብቻን ስለማክበር፣ ከዝሙት ስለመራቅ፣ ስለፍቅር፣ ስለ ምጽዋት ወዘተ. በዝርዝር ሲያስተምር ሕዝቡ ሁሉ ይደነቁ ነበር። የጌታ ሥራ ማስተማር ብቻ ሳይሆን በልዩ ልዩ ደዌ የተያዙትንና የሚሰቃዩትን፣ እንዲሁም በርኩሳን መናፍስት የተያዙትን ሁሉ ይፈውስ ነበር። የዕውሮችንን ዓይን በማብራት፣ ሽባዎችንና አንካሶችን በእግራቸው እንዲሄዱ በማድረግና ሙታንንም በማስነሣት ልዩ ልዩ ተአምራትን ይሠራ ስለነበረ «ወዲያውኑ የኢየሱስ ዝና በየሥፍራው በገሊላ ዙሪያ ሁሉ ተሰማ።»³

ጌታ ማስተማር እንደጀመረ እርሱ በሚያስተምረው ትምህርትና ያደርጋቸው በነበሩት ልዩ ልዩ ተአምራት ተማርከውና

¹ ማቴ 3:17፣ ማር 1:11፣ ሉቃ 3:22
² ማቴ 4:17፣ ማር 1:14።
³ ማር 1:28፣ ሉቃ 4:21-28።

ተመስጠው ቊጥራቸው እጅግ የበዛ ሰዎች ይከተሉት ጀመር። ጌታም ከእነሱ መካከል ለማስተማር የሚልካቸውን 12 የቅርብ ተማሪዎችን (ሐዋርያትን) ሌሎችንም 72 ደቀ መዛሙርትን መረጠ። እንዲሁም ጌታንና ደቀ መዛሙርቱን በገንዘባቸውና በልዩ ልዩ ተግባር ይረዱ የነበሩትና በቅርብ ትምህርቱን ይከታተሉ የነበሩ ከሴቶች ወገን ጌታን ይከተሉ የነበሩ 36 ሴቶች ነበሩ።¹

ጌታችን ኢየሱስም 12ቱን ሐዋርያትንና 72ቱን ወንጌልን እንዲያስተምሩ ላካቸው። ከነዚህ ውስጥ አብዛኞቹ ዓሣ አጥማጆች ነበሩ፤ «ኑ፣ ተከተሉኝ፤ ሰዎችን እንድታጠምዱ አደርጋችኋለሁ።»² ብሎ ነው የጠራቸው። ጥቂቶቹ ደግሞ ከሮማውያን ቅኝ ገዢዎች ጋር ይሠሩ የነበሩ ቀራጮች ነበሩ። ጌታ ሲልካቸውም ለእነርሱ አጋንንትን የማውጣት፣ ደዌን ሁሉ የመፈወስ፣ ሙታንን የማስነሣትና ለምጸሞችን የማንጸት ወዘተ ጋይልንና ሥልጣንን ሰጥቷቸዋል።³ እነርሱም ይህ ሁሉ እንደተከናወነላቸው አይተው እጅግ ተደስተው ለኢየሱስ ነገሩት፤ ጌታ ግን «ሰማችሁ በሰማይ መዝገብ ስለተጻፈ ደስ ይበላችሁ እንጂ ስለዚህ አትደሰቱ»⁴ አላቸው። ጌታ በመጀመሪያ ደቀ መዛሙርቱን ሲልካቸው ወደ አሕዛብና ወደ ሳምራውያን ዘንድ ሳይሆን «እንደ በጎች ወደጠፋት ወደ እሥራኤል ሕዝቦች ብቻ እንዲሄዱ»⁵ ቢሆንም፣ በኋላ ግን ከሙታን ተለይቶ ከተነሣ በኋላ «ወደ አሕዛብ ሁሉ» ሄደው እንዲያስተምሩና «በአብ፣ በወልድና በመንፈስ ቅዱስ ስም እንዲያጠምቁቸው»⁶ አዟቸዋል።

¹ ሉቃ 8:1-3፤ ዮሐ 1:12-15፤ እነዚህ ሴቶች በኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን «ቅዱሳት አንስት» ተብለው ይጠራሉ። የእነዚህ ሴቶችና የ72 ደቀ መዛሙርት ሰማቸው በዝርዝር አልተጻፈም፤ የእነዚህ ሴቶች ቊጥር ከ120ው 12ቱ እና 72ቱ ሲቀነስ 36 መሆኑ ይታወቃል።
² ማቴ 4:18-22፣ ማር 1:16-20፣ ሉቃ 5:1-11።
³ ማቴ 10:5-15፣ ማር 6:7-13፣ ሉቃ 9:1-6፣ 10:1-12።
⁴ ሉቃ 10:17-20።
⁵ ማቴ 10:5-6።
⁶ ማቴ 28:19።

ጌታ በሚያስተምርበት ጊዜ ሁሉ አይሁድ እንደሚያደርጉት የሙሴን (የአሪትን) ሕግ ትክክለኛ መንፈሱን እንጂ ቃል በቃል መከተልን፤ የሰንበትንም አፍኣዊ አክብሮት ማለት በሰንበት መልካም ሥራን መሥራት ሰንበትን መሻር እንዳልሆነ፤ ምግብንም ንጹሕና ርኩስ ብሎ መለየትን፤ እንዲሁም ለተርእዮ (ለታይታ) ብሎ በአደባባይ መጸለይን፤ ምጽዋት መስጠትንና ጸመኛ ለመምሰል ፊትን በማጠውለግ መጸምን አጥብቆ ይቃወም ነበር።¹ ይህም በአይሁድ ዘንድ የአሪትን ሕግ እንደ መሻር ተቆጥሮበት ኢየሱስን ይቃወሙት ነበር።

2.6 በጌታ ላይ የደረሰ ተቃውሞ

ፈሪሳውያንና ሰዱቃውያን የጌታን የኢየሱስን መሢሕነት ስላልተቀበሉ እርሱ በሚያስተምርበት ወቅት ሁሉ ያደረጋቸውን ልዩ ልዩ ተአምራቱንና ሥልጣኑን እያዩ እርሱ የሚያስተምረውን ትምህርት ስለ አለመቀበላቸውና ስለግብዝነታቸው በይፋ ይገሥጸቸው ነበር። ስለዚህ እነሱም እርሱን በይፋ ይቃወሙት ጀመር። በእርሱም ላይ በነበራቸው ጥላቻና ቅንዓት በአይሁድ ሕዝብና በሮማውን ባለሥልጣኖች ዘንድ ልዩ ልዩ ክስ እያቀረቡ ያሳጡት ጀመር። በጌታ ላይ ያቀረቡአቸውም ክሶች ሃይማኖትንና ፖለቲካን የሚመለከቱ ሲሆን የሚከተሉት ናቸው፡-

1ኛ/ የሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት በሰፊው ግዛቱ ውስጥ ለነበሩት ዜጎች ሁሉ እኩል የውስጥ አስተዳደርና የሃይማኖት ነፃነት ሰጥቷቸው ነበር። ስለዚህ የአይሁድ ሃይማኖትን የሚመለከት ክስ ማለት «የሙሴን ሕግ ይሽራል፤» «ሰንበትን ይሽራል፤» «ራሱን የእግዚአብሔር ልጅ ያደርጋል፤»² የሚል ክስ አቀረቡበት። ሃይማኖትን የሚያንቋሽሽ ወንጀልን አይሁድ ራሳቸው እንዲቀጡ መብት ተሰጧቸው ነበር።³ ወንጀሉ የሞት ቅጣት የሚያስቀጣ ከሆነ

ግን ወደ መንግሥት አቅርበው የሞት ቅጣቱን ማስፈጸም ነበረባቸው እንጂ እነሱ በማንም ላይ የሞት ቅጣት መቅጣት መብት አልነበራቸውም። ጴላጦስ የአይሁድ ባለሥልጣኖችን «እናንተ ወስዳችሁ እንደ ሕጋችሁ ፍረዱበት (ግደሉት)» ባላቸው ጊዜ፤ «ለእኛስ ማንንም ለመግደል ሥልጣን የለንም፤» ብለው የመለሱለት በዚህ ምክንያት ነው።¹ ሆኖም «የሙሴን ሕግ ይሽራል፤» የሚለው ክስ ግን ፈጽሞ ስሕተት ነው፤ ይህን ክስ ከማቅረባቸው በፊት ጌታ ኢየሱስ «የሙሴን ሕግና የነቢያትን ትምህርት ለመፈጸም እንጂ ለመሻር አልመጣሁም»² እያለ ሲያስተምር ራሳቸው ለምተወቃል። እንዲሁም አንድ አይሁዳዊ ሀብታም «የዘለዓለም ሕይወትን ለመውረስ ምን ላድርግ» ብሎ በጠየቀው ጊዜ የሙሴን ትእዛዛት ጠብቅ/ፈጽሞ ብሎ እንደመከረው ይታወቃል።³

2ኛ/ ሌላው ክስ «ራሱን የአይሁድ ንጉሥ ነኝ ይላል፤ ራሱን ንጉሥ የሚያደርግ ሁሉ የቄሣር ጠላት ነው፤»⁴ የሚል በፖለቲካ ላይ የተመሠረተ ክስ ነበር። ፈሪሳውያንና ሰዱቃውያን ይህን ክስ በኢየሱስ ላይ ያቀረቡት እነሱ ለሮም ንጉሠ ነገሥት አስበውና ተቈርቋሪዎች ሆነው ሳይሆን፤ ጌታን የሮም ንጉሥ ተቀናቃኝ ነው ብለው በሐሰት በማስረዳት ከሮም ባለሥልጣኖች ጋር ለማጣላትና እነሱም በእርሱ ላይ አስቸኳይ እርምጃ እንዲወስዱበት ለማድረግ ነበር።

3ኛ/ እንዲሁም ሌላው የፖለቲካ ክስ ጌታ ኢየሱስ «ለሮም ንጉሠ ነገሥት ለቄሣር ሕዝቡ ግብር እንዳይገብር የከለክላል» ሕዝቡን ያሳምጻል፤⁵ የሚል ነበር። ይህም ፈጽሞ ሐሰት ነው፤ ምክንያቱም ፈሪሳውያን ራሳቸው ጌታ ኢየሱስን በነገር ለማጥመድና ከሮም ባለሥልጣኖች ጋር ለማጣላት «ለቄሣር ግብር መገበር ይገባል ወይስ አይገባም?» ብለው በጠየቁት ጊዜ፤ «የእግዚአብሔርን

¹ ማቴ 6:1-18፤ 12:1-18፤ ዮሐ 5:1-16፤ 9:1-14።

² ማር. 15:26፤ ዮሐ. 19:7።

³ አባ ጎርጎርዮስ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፤ ገጽ 23.

¹ ዮሐ 18:31።

² ማቴ 5:17።

³ ማቴ 19:16-20።

⁴ ዮሐ 19:12።

⁵ ሉቃ 23:2።

ለእግዚአብሔር የቁሣርን ለቁሣር ስጡ፤¹ ብሎ ነው ያዘዛቸው እንጂ ለቁሣር አትገብሩ ብሎ አላዘዛቸውም። በሌላም በኩል የቤተ መቅደስ ግብር ሰብሳቢዎች በጴጥሮስ በኩል ጌታ የቤተ መቅደስን ግብር ይከፍል አይከፍል እንደሆነ ተጠይቆ ወደ ባሕር ወርዶና ዓሣ አጥምዶ ከሆዱ ውስጥ የወርቅ እንክብል ስለሚያገኝ ያንን ወስዶ ስለ ኢየሱስና ስለ ጴጥሮስ እንዲከፍል አዘታል።² ስለዚህ ግብር አይከፍልም፤ ሌሎችንም እንዳይከፍሉ ያሳምጻል በማለት የክስሱት ክስ የሐሰት ክስ ነበር።

2.7 የጌታ መስቀል

በአይሁድ ባለሥልጣናት በፈረሳውያንና በሰዱቃውያን የሐሰት

ጌታ በቀራንዮ እንደተሰቀለ

¹ ማቴ 22:16-21፤ ማር 12:14-17፤ ሉቃ 20:20-25።

² ማቴ 17:24-27።

ክስና በሮሙ ንጉሠ ነገሥት ተወካይ አገረ ገዢው በጲላጦስ ኢፍትሐዊ ፍርድ ጌታ ኢየሱስ በስቅላት እንዲሞት ተፈረደበት።

ሮማውያን በሕግ ሥርዓትና አፈጻጸም የታወቁ ሆነው ሳለ፤ ጲላጦስ የሮም መንግሥት ሹም ሆኖ በፍርድ ወንበር ላይ ተቀምጦ በጌታ ላይ ሁለት ታላቅ የፍርድ ስሕተቶች ነው የፈጸመው፤ 1ኛ/ ጲላጦስ ራሱ ጌታን መርምሮ ለሞት የሚያበቃ ምንም በደል እንዳላገኘበት እያወቀ እንዲሁም ወደ ሄሮድስ ልኮት እሱም ለሞት የሚያበቃ ምንም በደል እንዳላገኘበት እያወቀ «እኔ ከዚህ ጻድቅ ሰው ደም ንጹሕ ነኝ፤»¹ በማለት ንጹሕ መሆኑን እያወቀ የሞት ፍርድ ፈረደበት፤ ያውም በመስቀል። 2ኛ/ በሮማውያን ሕግ መሠረት በአንድ ሰው ላይ ሁለት ዓይነት ቅጣት አይፈረድም፤ በኢየሱስ ላይ ግን ሁለት ዓይነት ቅጣት አንደኛ ግርፋት ሁለተኛ ስቅላት ነው የተፈጸመው። ጌታ ግን ወደዚህ ዓለም የመጣው የሰውን ዘር በደሙ ለማዳን ስለሆነ፤ የሰቀሉትን ሰዎች እንኳ በመስቀል ላይ ሆኖ «አባት ሆይ! የሚሠሩትን አያውቁትምና ይቅር በላቸው፤» ብሎ ጸልዮላቸዋል። ይህም ምሕረትን የተመላ ጸሎት እግዚአብሔር ወልድ በደለኛውን የሰው ልጅ ምን ያህል እንደሚያፈቅረው በግልጽ ያሳያል።

ጌታ ኢየሱስ በአይሁድ እጅ እንደተያዘ፤ እንደተፈረደበትና በመስቀል ላይ እንደተሰቀለ የጌታ ደቀ መዛሙርት ሲመለከቱ፤ በእሱ መሢሕ መሆኑና በቅርብ ጊዜ የሮም ግዛትን አስወግዶ መንግሥትን እንደሚመሠርት የነበራቸው ተስፋና ሕልም ጨልሞ ነበር፤ ይህም ተስፋ ጌታ ለሆሣዕና ወደ ኢየሩሳሌም ሕዝቡ «ሆሣዕና ለዳዊት ልጅ! በጌታ ስም የሚመጣ የተባረከ ነው! ሆሣዕና በእርያም!» እያሉ በታላቅ ክብር፤ ሆታና አጀብ በገባ ጊዜ የበለጠ ተጋግሎ ነበር። ያ ተስፋ ስለጨለመባቸው ሁሉም ለጥቂት ጊዜ ተበታትነው ነበር።

¹ ማቴ 27:24።

2.8 የክርስቶስ ትንሣኤ

አይሁድ ጌታን በመስቀል ላይ አስቅለው እንዲሞት ካደረጉ በኋላ፣ ይህ የእርሱ ሕይወት ፍጻሜ መስሎአቸው ነበር። ጌታችን ኢየሱስ በሚያስተምርበት ወቅት እርሱ ለካህናት አለቆችና ለጳጮች (ለሕግ መምህራን) ተላልፎ እንደሚሰጥ ከዚያም በኋላ ለአሕዛብ ተላልፎ እንደሚሰጥና የሞት ፍርድ እንደሚፈረድበት፣ እንደሚሰቀል፣ እንደሚሞት፣ በሦስተኛው ቀን ግን ከሞት እንደሚነሣ ሦስት ጊዜ ያህል ደጋግሞ ነግሯቸው ነበር።¹ አይሁድም ይህን ሰምተዋል። ለዚህ ነው ጌታ ወደ መቃብር በወረደ ጊዜ የካህናት አለቆችና ፈሪሳውያን ለጴሊሞስ እንዲህ ያሉት፡- «ጌታ ሆይ! ያ አሳሳች ገና በሕይወቱ ሳለ ሕሦስት ቀን በኋላ ከሞት እነሣለሁ፤ ያለው ትዝ አለን፤ ስለዚህ ደቀ መዛሙርቱ መጥተው በሌሊት እንዳይሰርቁትና ለሕዝቡ ሕሞት ተነሥቷል፤» እንዳይሉ

ጌታ ከመታን ተለይቶ እንደተነሣ

¹ ማቴ 16:21-23፣ 17:22-23፣ 20:17-19።

መቃብሩ እስከ ሦስት ቀን ድረስ እንዲጠበቅ እዘዝ፤»¹ ያሉት።

ጌታ ኢየሱስ ግን አስቀድሞ በተናገረው መሠረት ከሰማይ ወርዶ ከድንግል ማርያም ተወልዶ የማዳን ሥራውን ሁሉ ፈጽሞ፣ ሦስት ቀንና ሦስት ሌሊት በመቃብር ውስጥ ከቆየ በኋላ መቃብር ክፈቱልኝ መግነዝ ፍቱልኝ ሳይል ከመቃብር ተነሣ። መቃብሩን ይጠብቁ የነበሩትም ወታደሮች በዚያ የተገኙትን መላእክት አይተው በመፍራትና በመንቀጥቀጥ እንደ በድን ሆነው ነበር። ወታደሮቹም ከድንጋጤአቸው ሲነቁ የጌታን አስከሬን በመቃብሩ ውስጥ አለመኖሩን ሲያዩ ወደ ከተማ ሄደው የሆነውን ነገር ሁሉ ለካህናት አለቆች ተናገሩ። የካህናቱም አለቆች ከአይሁድ ሽማግሌዎች ጋር ተመካክረው ለወታደሮቹ ብዙ ገንዘብ ሰጡአቸውና «እኛ ተኝተን ሳለ ደቀ መዛሙርቱ በሌሊት መጥተው ሰረቁት፤» ብለው ለሕዝቡ እንዲነግሩ ለመኑአቸው። ይህ ወሬ በአይሁድ ሕዝብ ሁሉ ዘንድ ተነዛ፤ ሆኖም ጌታ ከመቃብር እንደተነሣ ለማርያም መግደላዊት ስለተገለጠ፣ መላእክትም ለሌሎች ሴቶች መነሣቱን ስለ ነገሯቸው፣ ጌታም ደቀ መዛሙርቱ አይሁድን ፈርተው በተዘጋ ቤት እንዳሉ በመካከላቸው በመገኘቱ መነሣቱን በማያሻማ መንገድ ተረዱ። ስለዚህ የትንሣኤው ዜና በመላው ከተማ ተሰራጨ።

የጌታ ትንሣኤ ሲነገር መጻሕፍት ጌታ በመቃብር ሦስት መዓልት (ቀን) እና ሦስት ሌሊት ቆይቶ ነው የተነሣው ይላሉ፤ አንዳንድ ሰዎች ታዲያ ዓርብ በ11 ሰዓት ወደ መቃብር ወርዶ አሁድ መንፈቀ ሌሊት (እኩለ ሌሊት) ከተነሣ «ሦስት ቀንና ሌሊት እንዴት የሞላል?» ይላሉ። ይህ የተባለው በአይሁድ ቀን አቁጣጠር መሠረት ነው። በአይሁድ ቀን አቁጣጠር ልማድ ከማታው 12 ሰዓት በኋላ ያለው ጊዜ ወደ ነገ ነው የሚቁጠረው፤ ከዚያ በፊት ያለው ሰዓት ግን አንድ ሰዓትም ቢሆን እንደ አንድ ቀን ነው የሚቁጠረው። እንግዲህ ጌታ የተቀበረው ዓርብ በዐሥራ አንድ ሰዓት ስለሆነ ከ12 ሰዓት በፊት ያለው አንድ ሰዓት እንደ አንድ ቀን ይቁጠራል፤ ከዓርብ 12 ሰዓት እስከ ቅዳሜት 12 ሰዓት ሁለተኛ ቀን ይሆናል፤ ከቅዳሜ 12 ሰዓት እስከ አሁድ መንፈቀ ሌሊት

¹ ማቴ 27:62-65።

ሦስተኛ ቀን ነው፤ ስለዚህ ይህ ነው ሦስት መዓልትና ሦስት ሌሊት የሚባለው።¹

የክርስቶስ ትንሣኤ በአራቱም ወንጌሎች ተዘግቧል፤ በሐዲስ ኪዳን መልእክታትም ተሰብክዋል፤ በብዙ አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ትንሣኤ በየዕለተ ስንበቱ ይታሰባል። እንደ አንድ ታሪካዊ በዓልም ይከበራል። የክርስቶስ ትንሣኤ የክርስቲያኖች ትንሣኤ በኩር ስለሆነ በዓለም ውስጥ ባሉት አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ዘንድ የሚታመንና የሚሰበክ ነው። በታላቅ ክብርም ያከብሩታል።² በዚያን ጊዜ አይሁድ የፈጠሩት «ሥጋውን ደቀ መዛሙርቱ ሰረቁት» የሚለው የሐሰት ተሰሪ (መላምት) በአይሁድና በአሕዛብ መካከል ተስፋፍቶ ነበር። በኋላም በ2ኛው ምእት ዓመት ላይ በሰማዕቱ በጁስቲን (Justin Martyr) ዘመን ቀጥሎም በ18ው ምእት ዓመት ላይ ይኸው የሐሰት ወሬ በአንዳንድ ተንኮለኞች አይሁድ አማካኝነት እንደገና መሰራጨት ጀምሮ ነበር።³ መቃብሩን እንዲጠብቁ የተላኩት ወታደሮች ብዛት እንዳላቸው ይታመናል፤ ገሚሶቹ ሲተኙ ገሚሶቹ ይጠብቁ ነበር እንጂ ሁሉም አንድ ጊዜ አይተኙም ነበር። ተራ በተራም ከተኙ ያልተኙት ሌቦቹን ሊከላከሉ ይችሉ ነበር፤ ሲል ፊሊፕ ሻፍ ያትታል።⁴

አንዳንድ ሰዎች የክርስቶስን ክሙታን ተለይቶ መነሣት እያመኑ የተነሣው ግን በአካለ ሥጋ ሳይሆን በረቀቀ አካለ ሥጋ ነው ይላሉ። ስለዚህም ነው በተዘጋ ቤት ውስጥ ሳይከፈትለት ለመግባት የቻለው ይላሉ።⁵ አንዳንድ የእትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ሉቃስ 24:51ን ሲተረጉሙ «ወእንዝ ይባርኩሙ ተረጋቆሙ፤ ወዐርገ ሰማየ፤» የሚለውን «እየባረካቸው ሳለ ራቃቸው ወደ ሰማይም ዐረገ፤» ብለው ይተረጉሙና ሲተነትኑ «የርገቀት ያይደለ የርቀት» ይላሉ። እነዚህ ጌታ የተነሣው በአካለ ሥጋ ሳይሆን በረቀቀ አካለ

ሥጋ ነው የሚሉትን የሚደግፉ ይመስላሉ። ሆኖም «የርገቀት ያይደለ የርቀት» የሚሉ በኢትዮጵያ በጣም ጥቂቶች ናቸው።

ከክርስቶስ በፊት የሞቱት ሁሉ የበደሉትም ያልበደሉትም በሰይጣን ቍራኝነት በሲኦል ተግዘው ስለነበረ፤ ጌታ በዕለተ ዓርብ ተሰቅሎ ወደ መቃብር ከወረደ በኋላ በአካለ ነፍስ ወደ ሲኦል ወርዶ በዚያ ላሉት ሁሉ ነፍሳት «ስበክ ሎሙ ግእዛነ» ወንጌልን (ነጻነትን) ሰበካላቸው።¹ የሁላችን አባት አዳም የፈጣሪውን ትእዛዝ አፍርሶ በበደለው በደል ከገነት በተባረረ ጊዜ ተጸጽቶ ስላለቀሰ ፈጣሪው በአባቶች ትምህርት መሠረት ከአምስት ሺህ አምስት መቶ ዓመት በኋላ ከሰማየ ሰማያት ወርዶ ከድንግል ማርያም ተወልዶ በመስቀል ተሰቅሎ ሞቶ እንደሚያድነው ተስፋ ሰጥቶት ስለነበር፤ «አዳም ይህንን ቀን ሲቈጥር ኖሯል፤ ጌታ በዕለተ ዓርብ በመልዕልተ መስቀል ተሰቅሎ «አባ አመሐፅን ነፍስየ ውስተ እዴክ» ባለ ጊዜ የተነገረው ትንቢት የተቈጠረው ሱባዔ ደርሶ ነበር፤ ታዲያ ቀኑ ስላለፈበት በሲኦል የነበሩትን ነፍሳት «ተንሥኡ ለጸሎት፤» ብሎ ለጸሎት እንዲነሡ ይጠይቃል፤ እነሱም ተነሥተው «እግዚአ ተሣሃለን፤ አቤቱ ይቅር በለን» ሲሉ፤ ጌታ ወደ ሲኦል በአካለ ነፍስ ወርዶ «ሰላም ለኩልክሙ፤ ሰላም ለሁላችሁ ይሁን፤» ብሎ የድንኳን የምሥራች ቃልን አሰማቸው ብለው አባቶች ይተርካሉ።²

ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ክሙታን ከተነሣ በኋላ ለአርባ ቀናት ያህል ብዙ ጊዜያት ለደቀ መዛሙርቱ እየተገለጠላቸው «ስለ እግዚአብሔር መንግሥት ብዙ ነገር እየነገራቸው»³ ቆይቷል። የጌታ ደቀ መዛሙርት ጌታ ከተነሣ በኋላ አይሁድን በመፍራት ይመስላል በጥቂት ቀናት ውስጥ ወደ አገራቸው ወደ ገሊላ ወረዱ፤ ከዚያም ከጥቂት ቀናት በኋላ ተመልሰው ወደ ኢየሩሳሌም ወጡ፤ ምናልባትም ጌታ «ከላይ ኃይል እስኪሰጣችሁ ድረስ በኢየሩሳሌም ከተማ ቆዩ፤»⁴ ብሎ ጌታ ያዘዛቸው ትዝ ብሎአቸው ይሆናል።

¹ አባ ጎርጎርዮስ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፤ 7ጽ 25-26።

² 1ቆሮ 15:20-23።

³ Philip Schaff, *History of the Christian Church*, p.177.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid., p. 177-182.

¹ 1ጴጥ 3:19-20።

² መጽሐፈ ቅዱስ ከቀድሞ አባቶች ሲወርድ ሲዋረድ የመጣው ንባቡና ትርጓሜው፤ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፤ 1988 ዓ. ም. 7ጽ 49-50።

³ የሐዋ 1:3።

⁴ ሉቃ 24:49።

ሐዋርያትም በኢየሩሳሌም በነበራቸው «ጽርሐ ጽዮን» በሚባል አዳራሽ ውስጥ ተሰብስበው ሳሉ ጌታ መጥቶ ወደ ቢታንያ ኮረብታ ወሰዳቸውና እዚያም ከባረካቸው በኋላ ከእነርሱ ተለይቶ ወደ ሰማይ ዐረገ።

ጌታ ወደ ሰማይ ከማረጉ አስቀድሞ ዐሥራ ሁለቱን ሐዋርያት ወደ ዓለሙ ሁሉ እየሄዱ ወንጌልን እንዲያስተምሩ ለትንሣኤውም ምስክሮች እንዲሆኑ አዟቸዋል።¹ ስለዚህ ከሁሉ አስቀድሞ ሐዋርያትና ሰባ ሁለቱ ደቀ መዛሙሩት ባጠቃላይ ከነሱ ጋር ተሰብስበው የነበሩት መቶ ሃያ ቤተሰቦች ባሉበት በሐዋርያው በጴጥሮስ አሳሳቢነት ጌታን አሳልፎ በሰጠው በይሁዳ ምትክ ሌላ ሐዋርያ እንዲመረጥ ተስማሙ፤ በዚህ መሠረት፤ ወደ እግዚአብሔር ከጸለዩ በኋላ በኢዮስጦስና በማትያስ መካከል ዕጣ ቢጥሉ ለማትያስ ዕጣ ስለ ወጣለት ማትያስ ከዐሥራ አንዱ ሐዋርያት ጋር በአንድነት ተቈጠረ።² በዚህ አኳኋን በኢየሩሳሌም የመጀመሪያይቱ እናት ቤተ ክርስቲያን ተቋቋመች።

¹ ማቴ 28:19-20፤ ማር 16:15፤ ሉቃ 24:48፤ የሐዋ 1:8።
² የሐዋ 1:6።

ዘመነ ሐዋርያት

የበዓለ ሃምሳ (የጳራቅሊጦስ) በዓል ተአምርና የቤተ ክርስቲያን ልደት (33 ዓ. ም. — 100 ዓ.ም.)

3.1 መግቢያ

የሐዋርያት ዘመን የሚባለው ከበዓለ ሃምሳ (ከጳራቅሊጦስ በዓል) ጀምሮ እስከ ሐዋርያው (ወንጌላዊው) ዮሐንስ እረፍት ጊዜ ያለው ዘመን ነው። የዚህ ዘመን ታሪክ የተፈጸመባቸው ዋና ዋና ቦታዎች ፍልስጥኤም፣ ሶርያ፣ ትንሽዋ እስያ፣ የገሪክ አገርና ሮም ሲሆኑ ሁሉም በሮም ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ስር የሚተዳደሩ አህጉሮች ናቸው። በዘመነ ሐዋርያት የነበሩ ነገሥታት ጢባርዮስ፣ ኔሮንና ዶሚቲያን ነበሩ። በፍልስጥኤምም የትልቁ ሄሮድስ የበኩር ልጅና ሐዋርያውን ያዕቆብን በሰይፍ ያስገደለ ንጉሥ ሄሮድስ አግሪጶስ፣ ንጉሥ አግሪጶስ ቨርኒቄ በዚህ ታሪክ ውስጥ ይገኛሉ።

ጌታ ከዐረገ በዐሥረኛው ቀን፣ ከተነሣ በሃምሳኛው ቀን ጽርሐ ጽዮን በሚባል አዳራሽ ውስጥ ተሰብስበው ሳለ፣ ጌታ በሰጣቸው ቃል ኪዳን (ተስፋ) መሠረት መንፈስ ቅዱስ በእሳት ልሳን አምሳል በእያንዳንዳቸው ላይ ወረደ። እነርሱም በመንፈስ ቅዱስ ተሞልተው በልዩ ልዩ ቋንቋዎች መናገር ችለዋል። በተጨማሪም ደቀ መዛሙርቱ በተቀበሉት መንፈስ ቅዱስ ረዳትነት በዕውቀትና በእእምሮ ጉለመሱ። ፈሪዎች የነበሩ ደፋሮች ሆኑ። ፈርተው የካዱትንና ጥለዉት የሽሹትን ክርስቶስን ለመከተልና ለትንሣኤው ለመመስከር መስቀሉንም ለመሸከም በትጋት ይሠሩ ጀመር። ይህ በዓለ ሃምሳ በግሪክኛ ጳንጠቆስጤ ይባላል፤ ፍቸውም «ሃምሳኛው ቀን» ማለት ነው። አይሁድ ከግብጽ ባርነት ከወጡበት ከፋሲካ በዓል በሃምሳኛው ቀን ዕለቱን የመክር በዓል (በዓለ ሰዊት) ብለው በደመቀ

ሁኔታ ያከብሩት ነበር። ሁለተኛም ይህን በዓል ሙሴ በሲና ተራራ ላይ ዐሠርቱ ቃላትን የተቀበለበት ቀን ነው ብለውም ያከብሩታል። አይሁድ ይህን የጳንጠቆስጤ በዓል ከፋሲካ በዓል አብልጠው ስለሚያከብሩት ከፍልስጥኤም ውጭ የሚኖሩ አይሁዶች በዓሉን ለማክበር ወደ ኢየሩሳሌም በብዛት ይሰበሰቡ ነበር። ብዙ አይሁድ በልዩ ልዩ ችግሮች ምክንያት ከሀገራቸው ከእስራኤል ፈልሰው (ተሰደው) በተለያዩ ሀገሮች ይኖሩ ስለነበር፤ በጊዜ ብዛት የራሳቸውን ቋንቋ ዕብራይስጡን ረስተው ነበር። ስለዚህ ይናገሩት የነበረው እያንዳንዳቸው ይኖሩበት የነበረውን ሀገር ቋንቋ ነበር። ሆኖም እምነታቸውንና ባህላቸውን ባለመርሳታቸው፤ የቻሉት በዓመት አንዴ ወይም ያልቻሉት ቢያንስ በሕይወታቸው ዘመን አንዴ ወደ ኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ እየሄዱ ይሳለሙ ነበር። ስለዚህም በኢየሩሳሌም ለበዓሉ የተሰበሰቡት ሰዎች «በየትውልድ አገራችን ቋንቋ ሲናገሩ የምንሰማቸው እንዴት ነው?» በማለት ቋንቋቸውን ዘርዝረዋል።¹ በዚያን ጊዜ ሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስ በበዓሉ በተሰበሰቡት ሰዎች መካከል ቆሞ በድፍረት በመሢሐ በኢየሱስ ክርስቶስ ላይ አይሁድ ስላደረሱበት ሥቃይ፤ ስቀለትና ሞት፤ እንዲሁም ስለ ትንሣኤውና ዕርገቱ ረጅም ንግግር አደረገ። በስብከቱም በዚያ ከተሰበሰቡት ሕዝብ ብዙዎቹ ልባቸው ስለተመሰጠ ሦስት ሺህ የሚያህሉ ሰዎች በክርስቶስ አምነው ተጠመቁ። ከጥቂት ጊዜም በኋላ የአማኞች ቍጥር ወደ አምስት ሺህ ከፍ አለ። ሐዋርያው ጴጥሮስ ብቻ ሳይሆን ሌሎችም ደቀ መዛሙርት በየበኩላቸው ይሰብኩ ስለነበር ወደ ክርስትና እምነት የገቡት በየጊዜው እየበዙ ሄዱ። ይህ ሁሉ ሊሆን የቻለው ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርቱ መንፈስ ቅዱስን ከተቀበሉ በኋላ ስለሆነ፤ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ይህችን ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርቱ መንፈስ ቅዱስን የተቀበሉባትን ዕለት «የቤተ ክርስቲያን የልደት ቀን» የሏታል።²

¹ የሐዋ 2:8-10።
² Philip Schaff, History of the Christian Church, vol. I, pp. 225, 234;
 Gerasimos Konidaris, General Church History, p. 101; አባ ጎርጎርዮስ፤ የቤተ

በበዓለ ሃምሳ ዕለትና ለሞትን በሐዋርያትና በደቀ መዛሙርቱ አማካይነት በኢየሱስ ክርስቶስ አምነውና ንስሐ ገብተው በኢየሱስ ክርስቶስ ስም ከተጠመቁት¹ አብዛኞቹ ከፍልስጥኤም ምድር ውጭ የመጡ አይሁድ ስለነበሩ፤ እነሱ ወደእያገራቸው ሲመለሱ በእነሱ አማካይነት የክርስትና እምነት በየሀገሩ ሊሰራጭ ችሏል።

3.2 በኢየሩሳሌምና በፍልስጥኤም የነበሩት መጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ከአይሁድ ጋር የነበራቸው ግንኙነትና ልዩነት

የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርቱ ጭምር ራሳቸውን ከአይሁድ የተለዩ አድርገው አይቆጥሩም ነበር። አይሁድም ሆኑ ክርስቲያኖች ብሉይ ኪዳንንና ስለ መሢሕ በነበረው የተነገረውን ይቀበላሉ። ሆኖም ክርስቲያኖች ይህ ትንቢት በኢየሱስ ክርስቶስ እንደ ተፈጸመ ሲያምኑ፤ አይሁድ ግን ይህን አይቀበሉም። ኢየሱስንም መሢሕ መሆኑን አያምኑም ነበር። የክርስትና ሃይማኖት ዋና እምነት ኢየሱስ ክርስቶስ መሢሕ መሆኑንና እንዲሁም በሞቱና በትንሣኤው የዓለም ሁሉ መድኅን መሆኑን ማመን ነው። ይህ በአይሁድ ዘንድ ተቀባይነት ስለሌለው፤ ይህ ነው በአይሁድና በክርስቲያኖች መካከል ታላቅ ችግር የፈጠረው።

3.2.1 በአይሁድና በክርስቲያኖች መካከል የነበረው አንድነት

(ሀ) ብሉይ ኪዳን ለአይሁድም ሆነ ለክርስቲያኖች ቅዱስ መጽሐፍ ነው። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስና ሐዋርያትም እንዲሁም

ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፤ ገጽ 26፤ እቶ ሉሴ መልአኩ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ፤ ለሦስተኛ ጊዜ ተሸሽሎ የታተመ፣ 1986፣ ገጽ፤ 13።
¹ የመጀመሪያዎቹ ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት ያመኑትን ያጠምቁ የነበረው በአብ በወልድና በመንፈስ ቅዱስ ስም ሳይሆን በኢየሱስ ክርስቶስ ስም ወይም በኢየሱስ ስም ብቻ ነበር። የሐዋ 2:38፤ 10:48፤ 8:16፤ 19:5፤ 22:16።

ክርስቲያኖች ለትምህርትና ለአምልኮ የሚጠቀሙበት ያንኑ ብሉይ ኪዳን ነው። በዚያን ጊዜ በሰፊው ተሰራጭቶና በአይሁድና በክርስቲያኖች ዘንድ ተቀባይነት የነበረው የሰብዓ ሊቃናት ትርጉም (Septuagint) ነበር። ቆይቶ ግን ክርስቲያኖች ይህን መጽሐፍ አይሁድን ለመከራከር ሲጠቀሙበት ባዩ ጊዜ አይሁድ ለሰብዓ ሊቃናት የነበራቸውን ዕውቅና አነሱ።

(ለ) ጌታ ኢየሱስ ያደርገው እንደነበረ፣ ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት የመጀመሪያዎቹም ክርስቲያኖች በየዕለተ ሰንበቱ ወደ ቤተ መቅደስና ወደየምክራቡ ለአምልኮና ለጸሎት ይሄዱ ነበር። የአይሁድን ወደ ክርስቶስ መመለስና ማመን ተስፋ በማድረግ ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት ስለ ክርስቶስና ስለ ወንጌል ያስተምሩ የነበረው በቤተ መቅደስና በየምክራቡ ነበር። አይሁድም ቢሆኑ ክርስቲያኖችን ይመለከቷቸው የነበረው እንደ አሕዛብ ወይም እንደ አረማውያን ሳይሆን፣ የአይሁድን እምነት በተለየ መልክ እንደሚቀበሉ አይሁድ ወይም እንደ መናፍቃን አይሁድ አድርገው ነበር። ስለዚህም ናዝሬውያን ወይም ገሊላውያን ነበር የሚሏቸው።

(ሐ) ለመጀመሪያ ጊዜ ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት ይሰበኩና ያስተምሩ የነበሩት ለአይሁድ ብቻ ነበር። ቀስ በቀስ ነበር ወደ አሕዛብ/አረማውያን እየሄዱ ማስተማር የጀመሩት።

3.2.2 በአይሁድና በክርስቲያኖች መካከል የነበረው ልዩነት

ሐዋርያትና ተከታዮቻቸው ከዘመዶቻቸው ከአይሁድ ጋር ቀስ በቀስ የነበራቸው ልዩነት እየበዛና እየጉላ ሄደ። ጉልተው የሚታዩት ልዩነቶቻቸውም የሚከተሉት ናቸው፦

(ሀ) ክርስቲያኖች ኢየሱስ ክርስቶስን ጌታ (እግዚአብሔር) ነው ብለው ሲያምኑ አይሁድ ግን ይህን ፈጽሞ አይቀበሉም፤ እንደውም ኢየሱስን የወሽት መሢሕ ነው ይሉት የነበረው።

(ለ) የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች የጌታ መምጫ እንደተቃረበ አዘውትረው ይናገሩ ነበር። ይህ ግን ለአይሁድ እንግዳ ትምህርት ነበር። እንደውም ከአይሁድ ወገን ለሆኑት ለሰዱቃውያን

ይህ ትምህርት ፈጽሞ ተቀባይነት የለውም፤ ምክንያቱም ሰዱቃውያን ምጽአትንና ትንሣኤ መታንን አይቀበሉምና ነው።

(ሐ) ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት ወደ ክርስትና እምነት የሚመጡትን በኢየሱስ ክርስቶስ ስም ያጠምቁ ነበር። አይሁድ ግን ምንም እንኳ መጥምቁ የሐንስ ያደርገው የነበረውን የንስሐ ጥምቀት ቢቀበሉም በኢየሱስ ክርስቶስ ስም መጠመቅን አይቀበሉም ነበር።

(መ) ሐዋርያትና ሌሎች ደቀ መዛሙርት እንዲሁም የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ለአምልኮና ለጸሎት ወደ አይሁድ ቤተ መቅደስ አዘውትረው ቢሄዱም፣ በግላቸው ደግሞ በአንዳንድ ጠንካሮች ክርስቲያኖች ቤት ለጸሎትና ለወንጌል ትምህርት ይሰበሰቡ ነበር።¹ በዚያም በግሪክኛ «አጋፔ» ተብሎ የሚጠራውን «የሰላም ኅብስትን» ይቈርሱ ነበር።

3.3 የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ሁኔታ

በመጀመሪያ በኢየሱስ ክርስቶስ ያመኑና በኢየሱስ ክርስቶስ ስም የተጠመቁ አይሁዶች ነበሩ። እንዲሁም ሐዋርያት፣ ደቀ መዛሙርትና ሌሎችም በበዓል ሃምሳ (በበዓል ጳንጠቆስጤ) ያመኑት ሁሉ የአይሁድ ወገን ነበሩ። አቡነ ጎርጎርዮስ በትክክል እንዳሉት «ምንም እንኳ በክርስቲያናዊ መንፈስ ለውጣ ስለምትጠቀምባቸው፣ ቤተ ክርስቲያንን የምክራብ (የአይሁድ) ጥገኛ ወይም ደባል ባያሰኛትም፣ ሃይማኖታዊ አስተሳሰብን፣ በአንድ አምላክ ማመንን፣ ቅዱሳት መጻሕፍትንና የሃይማኖት በዓላትን መወሰንን በጠቅላላው ሃይማኖት ነክ የሆኑ ሥርዓቶችን ሁሉ የወሰደቸው ከቤተ አይሁድ ነው።»² ከላይ እንደተጠቀሰው ክርስቲያኖች ከአይሁድ ጋር ግንኙነታቸው ጨርሶ እስከተራራቀ ድረስ ለብዙ ጊዜ ጸሎት የሚያደርሱት ክርስቲያናዊ ትምህርትም የሚሰጡት በአይሁድ ቤተ

¹ የሐዋ 4:23-31፣ 5:42፣9:17-19፣ 12:12-17።
² አባ ጎርጎርዮስ፣ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ፣ ገጽ 28።

መቅደስና በየምኩራቡ ነበር። ሐዋርያትም እንኳ ወደ አይሁድ ቤተ መቅደስ እየሄዱ ጸሎት ያደርሱ ነበር።¹

ከጊዜ በኋላ ግን ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት ከአይሁድ ኅብረተሰብ ውጭ ወደሆኑት ወደ አሕዛብ በመሄድ የክርስትናን እምነት በማስተማራቸው ከአሕዛብ ወገን ብዙ ሰዎች ወደ ክርስትና ሃይማኖት ገቡ። ይህ ደግሞ ከአይሁድ ወገን ወደ ክርስትና የተመለሱትን እምብዛም አላስደሰተም። በእነሱ አስተሳሰብ አሕዛብ ወደ ክርስትና እምነት ከመመለሳቸውና ከመጠመቃቸው በፊት፣ መጀመሪያ የሙሴን ሕግ መቀበልና ሥርዓተ ግዝረትን መፈጸም ነበረባቸው። ሆኖም ይህ ጉዳይ በሐዋርያት ጉባዔ ከመወሰኑ በፊት ሐዋርያትም ሆኑ ደቀ መዛሙርት ነገሩን በጥንቃቄ ይመለከቱት ነበር። በዚህ ጉዳይ በእነሱና ከአይሁድ ወገን ወደ ክርስትና በተመለሱት ክርስቲያኖች መካከል ጸብ እንዳይነሣ በማለት፣ ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት የአይሁድን ሕግና ሥርዓት አልፎ አልፎ ሲፈጽሙ ይታዩ ነበር። ለምሳሌ የአሕዛብ መምህር ተብሎ የተጠራው ቅዱስ ጳውሎስ እንኳ የሙሴ ሕግ የሰውን ልጅ ከጋጢአት ለማዳን ፈጽሞ የማይችል መሆኑን በግልጽ ያስተምር ነበረ። በእርሱ ዘንድ መገረዝም አለመገረዝም ዋጋ ፈጽሞ አልነበራቸውም።² ሆኖም አይሁድንና ከአይሁድ ወገን ወደ ክርስትና የተመለሱትን ላለማስቀየም ብሎ የሙሴን ሕግና የኦሪትን ሥርዓት ብዙ ጊዜ ሲፈጽም ነበር። በአንድ ወቅት በታናሽዋ እስያ ውስጥ በደርቤንና በልስጥራ ሲያስተምር ሳለ እናቱ አይሁዳዊት ክርስቲያን አባቱ ግን አሕዛብ (ግሪካዊ) የነበረ ጢሞቴዎስ የተባለውን ወጣት ለስብከተ ወንጌል ለሚያደርገው ጉዞ ሊያስከትለው ፈልጎ በጠራው ጊዜ፣ ነገር ግን በዚያ አካባቢ ብዙ አይሁድ ስለነበሩ እነሱን ለማስደሰት ብሎ ጢሞቴዎስን እንዲገረዝ አደረገው።³ እንዲሁም በዚህ በታናሽ እስያ ክንክራክስ በምትባል ሥፍራ ጳውሎስ ስለት ስለነበረበት በኦሪት ሥርዓት መሠረት ራሱን ተላጩ።⁴ በሌላም ጊዜ

ሐዋርያው ጳውሎስ ወደ ኢየሩሳሌም ሄዶ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን መሪ የነበረውን ያዕቆብንና ሌሎች አባቶችን በጉበኝ ጊዜ፣ በኢየሩሳሌም የነበሩ አባቶች እንዲህ ሲሉ መከሩት፡- «አንተ በአሕዛብ መካከል የሚኖሩትን አይሁድ ልጆቻችሁን አትግረዙ የኦሪትንም ሥርዓት አትፈጽሙ» እያልክ በማስተማር የሙሴን ሕግ እንዲሸሩ ታደርጋለህ ተብሎ በይፋ ስለተወራ አይሁድ ችግር እንዳይፈጥሩብህ፣ በመካከላችን ስለት ያለባቸውን አራት ሰዎች ወደ ቤተ መቅደስ ወስደህ ከነርሱ ጋር ራስህን አንጸ፤ ለቤተ መቅደስ የሚሰጠውንም የመባ ገንዘብ ስለ እነርሱ ክፈል፤» ብለው መከሩት። እሱም አይሁድን ለማስደሰት ብሎ በምክራቸው መሠረት ፈጸመ።¹

3.4 የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች የአንድነት ኑሮ

በኢየሩሳሌምና በአካባቢዋ ይኖሩ የነበሩት የመጀመሪያዎቹ የክርስቶስ አማኞች በመጀመሪያ ጊዜ ከአይሁድ ኅብረተ ሰብ በአምልኮም ሆነ በማኅበራዊ ኑሮ ጨርሰውም አልተለዩም ነበር። በአምልኮ ሰዓት ወደ ኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ እየሄዱና በየምኩራቡም እየተገኙ ከአይሁድ ጋር በጸሎት ይካፈሉ ነበር። ይህንም አጋጣሚ በመጠቀም ስለ ክርስቶስና ስለ ትንሣኤው መመስከርን ያዘወትሩ ነበር። ሆኖም እነዚህ ክርስቲያኖች በአንዳንድ ጠንካሮች ክርስቲያኖች ቤት በየማታው እየተሰበሰቡ ከሐዋርያት ዘንድ ስለ ወንጌል ትምህርትና ስለ ክርስቶስ ትንሣኤ ይማሩ ነበር።

የመጀመሪያዎቹ አማኞች ሁሉም በአንድ ልብና በአንድ አሳብ በመተሳሰብ በአንድ ማኅበራዊ ኑሮ ነበር የሚኖሩት፣ የነበራቸውንም ሀብትና ንብረት ሁሉ ወስደው ለሐዋርያት ይሰጡ ስለ ነበር፣ «ይህ የኔ ነው» የሚሉት የግል ሀብትና ንብረት አልነበራቸውም። ሁሉም ነገር በክርስቲያኖች መካከል የጋራ ነበር።² ለሁሉም ታዲያ የሚያስፈልጋቸው ይሰጣቸው ነበር። በዚህ ዓይነት በክርስቲያኖች መካከል የነበረው ማናቸውም ችግር በቀላሉ ይወገድ ነበር። እንዲሁ

¹ ዮሐ 3:1።
² ሮሜ 3:21-30፣ 7:1-6፣ ገላ 2:15-21።
³ ሐዋ 16:1-3።
⁴ ሐዋ 18:18።

¹ ሐዋ 21:17-26።
² ዮሐ 4:32-37።

በክርስቲያኖች መካከል ሀብታም ድሃ የሚባል አልነበረም። ይህ በዛሬ ጊዜ እንዳለው የውሸት ሶሻሊዝም ሳይሆን፤ ዕውነተኛ ሶሻሊዝም ነበር። ሆኖም ይህን ሶሻሊዝም በሐዋርያትም ጊዜ ቢሆን በትክክል በሥራ ላይ ለማዋል አስቸግሮ ነበር። ሐናንያና ሰጴራ የተባሉ ባላና ሚስት ሌሎች ሲያደርጉ አይተው እነሱም መሬታቸውን ሸጠው ከፊሉን ደብቀው አስቀሩና ከፊሉን ለሐዋርያት አስረከቡ። ይህን ሥራ የተመለከተ ቅዱስ ጴጥሮስ እነዚህ ሰዎች ሰውን ብቻ ሳይሆን ፈጣሪ እግዚአብሔርንም ማታለላቸው በመንፈስ ተገልጦለት በታላቅ ተአምር የሞት ቅጣት እንዲቀጡ አደረገ።¹ ይህም ነገር በምእመናን ሁሉ ላይ ታላቅ ፍርሃትን አሳደረ።

3.5 የሰባቱ ዲያቆናት መመረጥ

የአማኞች ቍጥር እየበዛ በሄደ ጊዜ የማገበራዊው ኑሮ አስተዳደር ማለት የምግብና የመሳሰሉትን ቁሳቁሶች (ገንዘብም ጭምር) በትክክልና በእኩልነት የማከፋፈሉ ሥራ በሐዋርያት ዘንድ አስቸጋሪ ሆኖ ተገኘ። አማኞች በሁለት ክፍል ይከፈሉ ነበር፤ አንደኛው የግሪክ ቋንቋ ተናጋሪዎች ማለት የግሪክ አገር ተወላጆች ሲሆኑ፤ ሌሎቹ ከአይሁድ ወገን የሆኑ ወደ ክርስትና የተመለሱ አይሁዳውያን ነበሩ። እነዚህ ከአይሁድ ወገን ወደ ክርስትና የገቡት ነበሩ የምግብ አገልግሎት ሠራተኞች የነበሩት። ታዲያ የግሪክ ተወላጆች የነበሩት አማኞች ምግብና ሌላ እርዳታ በማከፋፈል ጊዜ የአይሁድ አማኞች መበለቶቻቸውን ችላ ስለሚሉባቸው ያንጐራጐሩ ነበር። ይህ ሁኔታ ዐሥራ ሁለቱን ሐዋርያት እጅግ አሳሰባቸው። እነርሱ ደግሞ ዋና ተግባር አድርገው በትጋት ለመያዝ የፈለጉት ጸሎትንና «ቃሉን ማገልገልን» ማለት የእግዚአብሔርን ቃል ማስተማርን ነበር። ስለዚህ አማኞችን ሁሉ ሰብስበው ከመካከላቸው «በመልካም ጠባያቸው የተመለከቱ፤ በመንፈስ ቅዱስና በጥበብ የተሞሉ፤» ሰባት ሰዎችን እንዲመርጡ አሳሰቧቸው። አማኞችንም ነገሩ አስደስቷቸው ከላይ የተዘረዘሩትን መመዘኛ የሚያሟሉትን

¹ የሐዋ 5:1-11።

ሰባት ሰዎች መረጡ። ሐዋርያትም ከጸለዩ በኋላ እጃቸውን በእነዚህ የተመረጡት ሰዎች ራስ ላይ በመጫን ዲያቆናት¹ ብለው ሾሟቸው። እነዚህም ዲያቆናት በሐዋርያት ጫንቃ ላይ ተጭኖ የነበረውን ከባድ ሽክም ባሎቻቸው የሞቱባቸውን ሴቶችና ወላጆቻቸው የሞቱባቸውን ድሀአደጎች በመርዳት ችግሮቻቸውን አቃለሉላቸው። የተሾሙት ዲያቆናት ስም ሲመረመር ሁሉም የግሪክ ተወላጆች መሆናቸውን ያመለክታል።² ሆኖም በዚያን ጊዜ የግሪክ ሥልጣኔና ባህል በፍልስጥኤምም ተሰራጭቶ ስለነበር አይሁዶችም በግሪክ ስሞች ይጠቀሙ ስለነበር ሁሉም ዲያቆናት ግሪኮች ነበሩ ለማለት አያስደፍርም። ከነዚህ ዲያቆናት ውስጥ አብዛኞቹ በተለይም ሁለቱ እስጢፋኖስና ፊልጶስ በወንጌል አገልግሎት ሥራ አዘውትረው ይሠሩ ነበር።

በኢየሩሳሌም ከተማ ቤተ ክርስቲያን መደራጀት ስትጀምርና ሥልጣን ክህነት መሾም ሲጀመር ገና ካህናት (presbyters) ከመሾማቸው በፊት ዲያቆናት መሾማቸውን ለቃስ ወንጌላዊው በሐዋ. ሥራ 6 ላይ ያስረዳናል። ከዚህ በፊት ግን በአይሁድ ልማድ በምኩራብ ከሚሰበሰቡት ሰዎች ገንዘብ (ምጽዋት) እየሰበሰቡ እዚያው በክርስቲያኖች መካከል ለሚሰበሰቡት ችግረኞች ምእመናን የሚያድሉና የሚያከፋፍሉ ዲያቆናት (ረዳቶች/አገልጋዮች) እንደ ነበሩ በጥናት ተደርሶበታል።³ በጥንት ቤተ ክርስቲያን ይህን የበጎ አድራጎት ሥራ የሚሠሩ ሴቶች ዲያቆናውያትም እንደነበሩ በሐዲስ ኪዳን ውስጥ በብዙ ቦታዎች እናገኛለን።⁴ ሆኖም ለድቁና የአገልግሎት ሥራ የሚሾሙት ሴቶች በዕድሜአቸው በጣም የገፉ እንዲሆኑ ይጠበቅ ነበር።⁵

እናት የሆነች የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያንን አርአያ በመከተል በሌሎች አህጉር ያሉ አብያተ ክርስቲያናት ወዲያውኑ ዲያቆናትን መሾም ጀመሩ። የዲያቆናቱ ቍጥር ግን የተለያየ ነበር።

¹ «ዲያቆን» ማለት በግሪክኛ «አገልጋይ ወይም ረዳት» ማለት ነው።

² Schaff P., History of the Christian Church, vol. I, p. 499.

³ Ibid, I, p. 499.

⁴ ሮሜ 16:1፤ 1ጢሞ 5:9-12።

⁵ 1ጢሞ 5:9-12።

የሮም ቤተ ክርስቲያን ግን ለብዙ ዘመናት ሰባት ዲያቆናትን መሾም ቀጥላ ነበር።¹ የቀስጥንጥንያ ቤተ ክርስቲያን ግን በከተማዋ ብቻ ከ100 የሚበልጡ ዲያቆናት ነበሯት።² በጥንት ቤተ ክርስቲያን የዲያቆናት ተግባር አብዛኛውን ጊዜ የበጎ አድራጎት ሥራ ማለትም ገንዘብ ከምእመናን ሰብስቦ ችግረኞችንና ሕመምተኞችን መርዳት እንዲሁም ባል የሞተባቸውን ሴቶች መንከባከብና መርዳት ነበር። በኋላ ግን ይህ ሁሉ ቀርቶ በጸሎትና በቅዱሴ ጊዜ ካህናትንና ጳጳሳትን የጸሎትና የቅዱሴ ተካፊይ በመሆን መርዳት፤ እንዲሁም መሥዋዕትን በማዘጋጀትና ሥጋ ወደሙን በማቀበል ካህናትን መርዳት ብቻ ሆነ።

ምዕራፍ 4

በክርስቲያኖች ላይ ከአይሁድ የደረሰባቸው ሥቃይና መከራ

ሐዋርያት በየጊዜው በቤተ መቅደስም ሆነ በየምክራቡ በሚያስተምሩበት ጊዜ ሁሉ በኢየሱስ ክርስቶስ ስም ልዩ ልዩ ተአምራትን ያደርጉ ነበር። ለምሳሌ ከዕለታት አንድ ቀን ሁለቱ ሐዋርያት ቅዱስ ጴጥሮስና ቅዱስ ዮሐንስ ለጸሎት ከቀኑ ዘጠኝ ሰዓት ላይ ወደ ቤተ መቅደስ ሲሄዱ ሳለ፤ አንድ ሲወለድ ጀምሮ ሽባ የነበረ ሰው «ውብ በር» ከሚባል ሥፍራ ተቀምጦ ወደ ቤተ መቅደስ ከሚገቡት ሰዎች ምጽዋት ይለምን ስለነበር፤ ጴጥሮስና ዮሐንስ ወደ ቤተ መቅደስ ሲገቡ ምጽዋት ለመናቸው፤ ቅዱስ ጴጥሮስ ግን ትኩር ብሎ ተመልክቶ «በናዝሬቱ በኢየሱስ ስም

¹ በሮሙ ጳጳስ በአባ ቆርኔሊዎስ ደብዳቤ መሠረት የሮም ቤተ ክርስቲያን በ251 ዓ.ም. 46 ቀላውስት ሲኖራት 7 ብቻ ዲያቆናት ነበሩት። Eusebius Pamphilus, *The Ecclesiastical History*, trans. By C. F. Cruse, Book VI, chapter 43, p.265.

² Schaff, P., *History of the Christian Church*, vol. I, p. 499 note 3.

ተነሥና ተራመድ፤» ባለው ጊዜ ሽባው ወዲያውኑ እግሩና ቊርጭምጭሚቱ በረታ ቆሞም እየተራመደ ወደያና ወዲህ ተመላለሰ እግዚአብሔርንም አመሰገነ።¹ ይህንን በኢየሱስ ስም የተደረገውን ተአምር ያዩ የአይሁድ ካህናት ግን በዚህ ተአምር ተናደዱ እንጂ አልተደሰቱም። እንደውም ጴጥሮስንና ዮሐንስን እንዲታሰሩ አደረጉ።

ከዚህም ሌላ አይሁድ በጌታ በኢየሱስ ላይ ልዩ ልዩ መከራ ከአደረሰበት በኋላ በመስቀል ላይ ሰቅለው እንደገደሉትና እሱም በሦስተኛው ቀን ከሙታን ተለይቶ እንደተነሣ ሐዋርያትና ደቀ መዛሙርት በይፋ ያስተምሩ ስለነበር፤ ይህ ተግባር አይሁድን እጅግ ያስቆጣቸውና ያናድዳቸው ነበር። ስለዚህ ይህን የሚያስተምሩትን ሁሉ ለማስወገድና ለማጥፋት የተቻላቸውን ሁሉ ያደርጉ ነበር። በዚያን ጊዜ በአይሁድ እጅ ሰማዕትነት (መከራ) የተቀበሉት የሚከተሉት ነበሩ፡-

4.1 የመጀመሪያው ሰማዕት ቅዱስ እስጢፋኖስ

እስጢፋኖስ ማለት በግሪክኛ ቋንቋ አክሊል ማለት ነው። ቅዱስ እስጢፋኖስ በቅዱሳት መጻሕፍት እጅግ የተማረ አይሁዳዊ ነበር። አይሁዳዊነቱ በትውልድ ይሁን ወይም በትውልዱ አሕዛብ ሆኖ ወደ ይሁዲነት የተለወጠ ይሁን በውል አይታወቅም። እስጢፋኖስ ጸጋንና ኃይልን የተሞላና ድንቅ ተአምራትን በእግዚአብሔር ኃይል ያደረገ ከሰባቱ ዲያቆናት አንዱ ነበር። ከተሾመበት ከዲቄና (ችግረኞችን የማገልገል) ሥራ በተጨማሪ በኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስና በየምክራቡ እየሄደ ስለ ኢየሱስ ክርስቶስ አዳኝነት ከብሉይ ኪዳን እየጠቀሰ ለአይሁድ በይፋ ያስተምር ነበር። በትምርቱም ብዙ የአይሁድ ካህናት ጭምር ወደ ክርስትና እምነት ተመልሰው ነበር።

እስጢፋኖስ ይናገር የነበረው በመንፈስ ቅዱስ ኃይል እየተረዳ ስለነበረ በቅናት መንፈስ ተነሣሥተው እሱን ይቃወሙትና

¹ ዮሐዋ 3:1-10።

ይከራከሩት የነበሩት የአይሁድ ወገኖች በክርክር ሊቋቋሙት አልቻሉም። ስለዚህ የሐሰት ምስክር አስነሥተው እርሱ «በሙሴና በእግዚአብሔር ላይ፤ በቤተ መቅደስና በሙሴ ሕግ ላይ የስድብ ቃል ይናገራል፤» ብለው በሊቀ ካህናቱ ሸንጎ በውሸት አስመሰክሩበት። ሊቀ ካህናቱም ለተከሰሰበት መልስ እንዲሰጥ ቢጠይቀው፤ እስጢፋኖስ አይሁድ ከአብርሃም ጀምሮ እስከዚያን ጊዜ ድረስ በእግዚአብሔር ላይ የፈጸሙትን በደልና ጋጢአት ዘርዘሮ በድፍረት ተናገረ። ይህም የተሰበሰቡትን አይሁድ እጅግ አስቆጣ። በተጨማሪም በዚያን ጊዜ እስጢፋኖስ «እነሆ! ሰማይ ተከፍቶ የሰው ልጅ (ኢየሱስ) በእግዚአብሔር አብ ቀኝ ቆሞ አያለሁ» ብሎ ጮሆ ተናገረ። ይህ አባባል በእግዚአብሔር ላይ እንደተነገረ ስድብ ስለተቆጠረ፤ አይሁድን የበለጠ አናደዳቸው ና እስጢፋኖስን ወደ ውጭ አውጥተው በድንጋይ ወግረው ገደሉት።¹ ይህንም ያደረጉት እስጢፋኖስ በአይሁድ ሸንጎ ቀርቦ እያለ የሸንገውን ውሳኔ ሳይሰሙና በዚያን ጊዜ የፍልስጥኤምና የኢየሩሳሌም ገዢዎች የነበሩት የሮማውያን ባለሥልጣኖች ሳያውቁና ሳይፈርዱ ሰውን መገደል የማይፈቅደውን ሕግ በመተላለፍ ነበር። ምናልባትም የእስጢፋኖስ መገደል በሮማውያንም ዘንድ የተፈለገ ስለሆነ ይመስላል ሮማውያንም ሕግ ተጣሰ ብለው አልተናገሩም። በዚያን ጊዜ የክርስቲያኖች አላዳጅ የነበረ ወጣቱ ሳውል (ጳውሎስ) እስጢፋኖስን ይወግሩ የነበሩትን ሰዎች ልብሶች ይጠብቅ ነበር።

4.2 ወንጌላዊው ፊልጶስ

ይህ ፊልጶስ ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ ሳይሆን፤ ግሪክ ተናጋሪዎች በሆኑት ክርስቲያኖችና ከአይሁድ ወገን በሆኑት ክርስቲያኖች መካከል ለችግረኞች ምግብና እርዳታ በማከፋፈል ረገድ ብዙ ችግር በተነሣ ጊዜ፤ ሐዋርያት ከሾሟቸው ከሰባቱ ዲያቆናት ሁለተኛው ነበር።² የዚህ የወንጌላዊው ፊልጶስ ትውልድ አገሩ

¹ የሐዋ 6:8-7:60።

² የሐዋ 6:1-6።

የፍልስጥኤሙ ቂሣርያ ነው። ፊልጶስ ከተሾመበት ለምእመናን ማኅበራዊ አገልግሎትን ከማበርከት ሥራ ሌላ በስብከተ ወንጌልም ታላቅ አገልግሎት አበርክቷል። ሊቀ ዲያቆናት እስጢፋኖስ በሰማዕትነት በተገደለበት ወቅት በክርስቲያኖች ላይ በተነሣው ስደት ምክንያት ብዙ ክርስቲያኖች ከኢየሩሳሌምና ከአካባቢዋ ተሰደው ወደ መካከለኛው ምሥራቅ ሀገሮች ተበታትነው ሲሄዱ ፊልጶስ ከእነዚህ ውስጥ አንዱ ነበር። የተበተኑትም አማኞች በሄዱበት ሥፍራ ሁሉ የእግዚአብሔርን ቃል ያስተምሩ ስለ ነበር፤ ወንጌላዊው ፊልጶስም ወደ ሰማርያ ሄዶ ርክሳን መናፍስትን እያስወጣና ብዙ ሕሙማንን እየፈወሰ ወንጌልን በሰበክ ጊዜ፤ አያሌ ሰዎች ወደ ክርስቶስ በመመለስ ተጠመቁ። አስማተኛ የነበረው ሲሞን እንኳ ሳይቀር ፊልጶስ ስለ እግዚአብሔር መንግሥትና ስለ ኢየሱስ ክርስቶስ ያስተማረውን መልካም ዜና ሰምቶና ፊልጶስ ያደረጋቸውን ተአምራት ሁሉ ተመልክቶ በክርስቶስ አምኖ ተጠመቀ።¹ በኢየሩሳሌም የነበሩት ሐዋርያትና ሽማግሌዎች የሰማርያ ሰዎች የእግዚአብሔርን ቃል መቀበላቸውን በሰሙ ጊዜ፤ ጴጥሮስንና ዮሐንስን ወደ ሰማርያ ሄደው አምነው በተጠመቁት ላይ እጃቸውን በመጫን ሀብተ መንፈስ ቅዱስን እንዲያሳድሩባቸው ላኩአቸው። ሲሞን ግን ሐዋርያት እጃቸውን ሲጭኑባቸው አማኞች መንፈስ ቅዱስን ሲቀበሉ ባዩ ጊዜ፤ እሱም ሀብተ መንፈስ ቅዱስን ለመስጠት እንዲችል ሥልጣን እንዲሰጡት ብዙ ገንዘብ አምጥቶ ሐዋርያትን ለመናቸው። ሐዋርያት ግን «የእግዚአብሔርን ሥልጣን (ጸጋ) በገንዘብ ለመግዛት በመፈለግ ገንዘብህ ከአንተ ጋር ይጥፋ!» ብለው ነቀፉት።² ሂሳብ ከሆነ ሌሎች ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያንን በገንዘብ መስጠት ወይም መሸጥ «ሲሞናዊ» ያሰኛል። በቤተ ክርስቲያን የተከለከለ ነው። ካህናት ከዚህ ክፉና አሳፋሪ ተግባር መጠበቅ ይገባቸዋል።

ፊልጶስ እግዚአብሔር በላከው መልአክ ትእዛዝ መሠረት ከሰማርያ ወደ ጋዛ ሄደ። እዚያም በመንገድ ላይ ሕንደኬ የተባላቸው

¹ የሐዋ 8:4-12።

² የሐዋ 8:14-24።

የኢትዮጵያ ንግሥት የገንዘብ ሚኒስትር (በጅሮንድ) የነበረውን ጃንደረባ አምልኮት እግዚአብሔርን ፈጽሞ ከኢየሩሳሌም ሲመለስ በሠረገላ ላይ ሆኖ አገኘው። በዚያን ጊዜ ጃንደረባው ስለ መሢሕ ሥቃይና ሞት የሚናገረውን የኢሳይያስን መጽሐፍ ሲያነብ ፊልጶስ ሰማው። በነቢዩ የተነገረለት መሢሕ ኢየሱስ መሆኑንና ነቢዩም የተነበየው መፈጸሙን በማስረዳት የወንጌልን ቃል በሚገባ አስተምሮትና አሳምኖት ከአጠመቀው በኋላ መንፈስ ቅዱስ ፊልጶስን ወደሌላ ቦታ ወሰደው። ጃንደረባውም ወደ አገሩ ተመለሰ።¹ ይህ የሆነው በ34 ዓ. ም. እንደሆነ ይገመታል። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት የሚባለው አውሳብዮስና የሮኒሞስ (Jerom) ጃንደረባው ወደ ኢትዮጵያ ተመልሶ ስለ ክርስትና ሃይማኖት እንዳስተማረ ይናገራሉ።² ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የክርስትና እምነት በኢትዮጵያ እንደተስፋፋ የኢትዮጵያ ሊቃውንት ይናገራሉ።³

ፊልጶስ ከዚያ ተነሥቶ ወደ አዛውንና በፍልስጥኤም የሮም ግዛት መናገሻ ከተማ ወደነበረችው ወደ ቂሣርያ እየተመለሰ የእግዚአብሔርን ቃል በሰፊው እንዳስተማረ የሐዋርያት ሥራ ይነግረናል። በቂሣርያ ሐዋርያው ፊልጶስ ቤት ንብረት ስለነበረው ቅዱስ ጳውሎስ ከሦስተኛው ሐዋርያዊው ጉዞ በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም ሲሄድ በቂሣርያ እግረ መንገዱን ወደ ወንጌላዊው ፊልጶስ ቤት ገብቶ ብዙ ቀን ተቀምጧል። ፊልጶስ ትንቢት የሚናገሩ አራት ያላገቡ ሴቶች ልጆች ነበሩት። እነሱም ከፊልጶስ ጋር የእግዚአብሔርን ቃል ይሰብኩ ያስተምሩ ነበር።⁴ ሐዋርያው ፊልጶስ ወንጌልን በመካከለኛው ምሥራቅ ሲያስተምር ቆይቶ ያረፈው በዚህ በቂሣርያ ነው።

¹ የሐዋ 8:26-40።

² Eusebius, Ecclesiastical History, book ii; Jerom, book iii, c. 12.

³ አቡነ ጎርጎርዮስ ሊቀ ጳጳስ፣ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፣ ትንሣኤ ዘገባኤ ማተሚያ ቤት፣ ገጽ 18።

⁴ የሐዋ 21:8-16።

ከዐሥራ ሁለቱ ሐዋርያት ጥቂቶች

የሐዋርያው ያዕቆብ ሰማዕትነት

ቀዳሚ ሰማዕት እስጢፋኖስ በሰማዕትነት ከሞተ በኋላ በክርስቲያኖች ላይ በአይሁድ የተነሣው መከራና ስደት ለጥቂት ጊዜ በረድ ብሎ ነበር። ከጥቂት ጊዜ በኋላ ግን በክርስቲያኖች ላይ የነበረው ጥላቻ እንደገና አገረሸ። በአሁኑ ጊዜ ግን በክርስቲያኖች ላይ የተነሡት ፈሪሳውያን፣ ሰዱቃውያንና የአይሁድ ሊቃነ ካህናት ብቻ ሳይሆኑ፣ በኢየሩሳሌምና በፍልስጥኤም እንደ ንጉሥ ሄሮድስ አግሪጳ የነበሩ የፖሊትካ ባለሥልጣኖችም ነበሩ። ክርስቲያኖች የአይሁድ የሃይማኖት ተቀዋሚዎችና ተቀናቃኞች ብቻ ሳይሆኑ፣ በፍልስጥኤም የሮም ቅኝ ግዛት ተቃዋሚዎች ናቸው ተብለው ስለ ተጠረጠሩ፣ በፍልስጥኤም የሮም መንግሥት ባለሥልጣኖች ሁሉ በክርስቲያኖች ላይ ዘመቻቸውን አጠናቀሩ።

በዚያን ጊዜ ሐዋርያው ያዕቆብ በኢየሩሳሌም ከተማ በማስተማር ላይ ይገኝ ነበር። በሐዲስ ኪዳን ውስጥ ብያዕቆብ ስም አራት ሰዎች ይታወቃሉ። እነዚህም 1ኛው ያዕቆብ የዘብዴዎስ ልጅ ነው፤ (ማቴ 4:21፣ 10:2፣ ማር 1:19፣ 3:17)፤ ይህ ከ12ቱ አንዱ ነበር። 2ኛው ያዕቆብ የአልፍዮስ ልጅ ነው፤ (ማቴ 10:3፣ ማር 3:18፣ ሉቃ 6:15)፤ ይህም ከ12ቱ አንዱ ነበር። 3ኛው የኢየሱስ ወንድም ያዕቆብ (ማቴ 13:55፣ ማር 6:3፣ ገላ 1:19) ነው፤ ይህ ግን ከ12ቱ አንድ አልነበረም። ነገር ግን እርሱ በመጀመሪያ በኢየሩሳሌም ከተማ ለተመሠረተችው ቤተ ክርስቲያን መሪ ወይም ሌጁ ስቆጶስ ነበር። 4ኛው ደግሞ ያዕቆብ የይሁዳ አባት (ሉቃ 6:16፣ የሐዋ 1:13) የተባለው ሲሆን፣ ይህ ግን ከ12ቱ አንዱ አልነበረም። እዚህ ላይ ግን የምንነጋገረው ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ ስለሆነው የዘብዴዎስ ልጅና የዮሐንስ ወንድም ስለ ነበረው ያዕቆብ ነው። ይህ ያዕቆብ ሐዋርያ ከወንድሙ ከዮሐንስና ከአባቱ ከዘብዴዎስ ጋር

የሚኖረው በገሊላ ባሕር አጠገብ ቤተሳይዳ በምትባል አነስተኛ ከተማ ነበር። ሥራውም ከአባቱና ከወንድሙ ጋር ዓሣ ማጥመድ ነበር። ይህ ሐዋርያ ከጴጥሮስና ከዮሐንስ ጋር ከጌታ ጋር በቅርብ የሚገኝ ነበር። ለምሳሌ 1ኛ/ ጌታ ኢየሱስ የኢየሁዳውን ልጅ ለማዳን ወደ ቤቱ ሲገባ እነዚህ ሦስቱ ሐዋርያት ብቻ ነበር ወደቤት እንዲገቡ የተፈቀደላቸው።¹ 2ኛ/ ጌታ በደብረ ታቦር መልኩ በተለወጠ ጊዜ ወደ ተራራው ይዟቸው የወጣው እነዚህን ሦስቱን ብቻ ነበር።² 3ኛ/ ጌታ በአይሁድ ከመያዙ በፊት ወደ ጌቱሌማኒ ለመጸለይ በሄደ ጊዜ እነዚህን ሦስቱን ብቻ ነበር ያስከተለው።³

ይህ ሐዋርያ ያዕቆብ የወንጌላዊውና የሐዋርያው የዮሐንስ ታላቅ ወንድም ነው። አባታቸው ዘብዴዎስም የዓሣ ማጥመድ ሥራቸውን ትተው ጌታን ለመከተል የወሰኑትን ውሳኔ የደገፈ ይመስላል።⁴ ሆኖም በሉቃስ ወንጌል 5:1-11 እንደሚነበው የዘብዴዎስ ልጆች ያዕቆብና ዮሐንስ እንዲሁም ስምዖን ጴጥሮስና ወንድሙ እንድርያስ ጌታን መከተል ከጀመሩ በኋላ አንዳንድ ጊዜ ወደ ዓሣ ማጥመድ ተግባራቸው ይሄዱ ነበር። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ያዕቆብንና ዮሐንስን በአነርጊስ (ወልደ ነጉድጓድ) ብሎ የቅጽል ስም አውጥቶላቸዋል። ይህም እነሱ የእግዚአብሔርን ቃል እንደ ነጉድጓድ በብዙ ቦታ አስምተው እንደሚያስተምሩ የሚገልጥ ምሳሌያዊ አነጋገር ነው። ጌታ በሰማርያ በኩል ወደ ኢየሩሳሌም ሲወጣ የሰማርያ ሰዎች ስላልተቀበሉት፣ ያዕቆብና ዮሐንስ ጌታ እነዚያን ሰዎች እሳት ከሰማይ ወርዶ ያቃጥላቸው ዘንድ እንዲያደርግ ጠይቀውት ነበር። ጌታ ግን ይህን አልፈቀደም።⁵ እነዚህ ሁለት ወንድማማቾች ጌታ ምድራዊ መንግሥትን የሚመሠርት መስሎአቸው «በመንግሥትህ አንዳችን በቀኝህ

አንዳችን በግራህ እንድንቀመጥ ፍቀድልን፤» ብለው ለምነውት ነበር።¹

ሐዋርያው ያዕቆብ በበዓለ ሃምሳ ከሐዋርያት ጋር መንፈስ ቅዱስን ከተቀበለ በኋላ በኢየሩሳሌምና በአካባቢዋ እየተዘዋወረ ስለ ክርስቶስና ስለ ትንሣኤው በትጋትና በድፍረት ያስተምር ነበር። በትምርቱም የአይሁድ ባለሥልጣኖች ፈረሳ ውያንና ሰዱቃውያን እጅግ ተናደውና ተበሳጭተው ነበር። ሄሮድስ አግሪጳ በሮማውያን ስር ሆኖ የይሁዳ ንጉሥ ሆኖ ያስተዳድር ስለነበር፣ የአይሁድ ባለሥልጣኖችን ለማስደሰት ሲል ይህን የዮሐንስን ወንድም ያዕቆብን በ44 ዓ ም በሰይፍ አንገቱን አስቀልቶ አስገደለው።² ከ12ቱ ሐዋርያት ሁሉ በሐዲስ ኪዳን በሰማዕትነት መሞቱ የተነገረለት ይህ ሐዋርያ ብቻ ነው። ይህ ነገር አይሁድን እንዳስደሰተ አይቶ ሄሮድስ ቅዱስ ጴጥሮስን አስይዞ ወደ ወሃኒ ቤት አስገባው። ነገር ግን የእግዚአብሔር መልአክ የውሃኒ ቤቱን በር ሰብሮና ጴጥሮስ ታስሮበት የነበረበትን እግር ብረትና ሰንሰለት በጣጥሶ ከወሃኒ ቤት በተአምር አስወጥቶታል።³

ሐዋርያው ያዕቆብ የጥንት ቤተ ክርስቲያን ገና በመቋቋም ላይ ሳለች ስለተገደለ፣ ስለ እርሱ የተጻፈ ብዙ ነገር የለም። የጥንት ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ አውሳብዮስ ግን ከእስክንድርያው ቀሌምንጦስ አገኘሁት ብሎ የጻፈው አንድ አስደናቂ ተአምር አለ። ይኸውም ያዕቆብ ተይዞ ወደሚገደልበት ሥፍራ የወሰደው አንድ ወታደር ነበር። ያዕቆብ ወደሚገደልበት ሥፍራ ሲወሰድ ስለ ክርስቶስ በድፍረት ይመሰክርና ይናገር ስለነበር፣ ይህ ወታደር የያዕቆብን ንግግር ሰምቶ ወዲያውኑ በሰው ሁሉ ፊት በጌታ በኢየሱስ ክርስቶስ ስለ አመነ፣ እርሱም ከያዕቆብ ጋር በሰይፍ ተሰይፎ ሞቷል።⁴ አንድ በ6ኛው ምእት ዓመት ላይ የተጻፈ ባህላዊ ትውፊት ደግሞ ይህ ሐዋርያ ወደ ስፔን ሄዶ ወንጌልን እንዳስተማረ

¹ ማር 5:37፣ ሉቃ 8:51።

² ማቴ 17:1፣ ማር 9:2፣ ሉቃ 9:28።

³ ማቴ 26:37፣ ማር 14:33።

⁴ Butler's Lives of the Saints, vol. II, pp834-835.

⁵ ሉቃስ 9:54።

¹ ማር. 10:35-42።

² የሐዋ. 12:1-2።

³ የሐዋ. 12:3-18።

⁴ Eusebius, Ecclesiastical History, book ii, c. 9; The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, p. 617.

ይናገራል። ስለዚህም ሐዋርያው ያዕቆብ እስከ ዛሬ ድረስ ለስፔን እንደ ጠባቂ ቅዱስ (መልአክ) ይቆጠራል። እንዲሁም አጽሙ በመላእክት እየተመራ በመርከብ ተወስዶ በስፔን ውስጥ Santiago de Compostela በሚባል ሥፍራ ስላረፈ፣ እስከ ዛሬ ድረስ ብዙ ምእመናን የእርሱን በረከት ለማግኘት ወደዚያ ቦታ መንፈሳዊ ጉዞ ያደርጋሉ።¹

በዚህ በክርስቲያኖች ላይ በተነሣው ከባድ ስደት ምክንያት ብዙ ክርስቲያኖች ኢየሩሳሌምንና መላ ፍልስጥኤምን ለቀው በመካከለኛው ምሥራቅ ወደሚገኙ ብዙ ሀገሮች ወደ ደማስቆ፣ ወደ አንጾኪያ፣ ወደ ቆጵሮስ ወዘተ. ተበታተኑ። በዚህም ምክንያት ስደተኞች ክርስቲያኖች በሄዱበት አገር ሁሉ የክርስትናን ትምህርት ስለ ሰበኩ ያ ስደት ለክርስትና ሃይማኖት መስፋፋት እጅጉን አድርጎ ረድቷል።

ሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስ (ስምዖን ኬፋ)

ሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስና ወንድሙ እንድርያስ ጌታችን ኢየሱስ እንዲከተሉት ከጠራቸው ሁሉ የመጀመሪያዎቹ ሐዋርያት ነበሩ። ቅዱስ ጴጥሮስ ጌታችን ኢየሱስን ከመከተሉ በፊት በገሊላ ባሕር ልዩ ስሙ ጌንሳሬጥ በምትባል ባሕር ከወንድሙ ከእንድርያስ ጋር ዓሣ አጥማጅ ነበር። «ጴጥሮስ» ወይም «ኬፋ»² ብሎ ምሳሌያዊ ስም ያወጣለት ጌታ ነው። ሦስቱም የመጀመሪያዎቹ ወንጌላውያን የ12ቱን ሐዋርያት ስሞች ሲዘረዝሩ የጴጥሮስን ስም በመጀመሪያ ነው የሚጠሩት። ሐዋርያት ከጌታ ጋር በሚነጋገሩበት ጊዜ ሁሉ መጀመሪያ የሚናገር ጴጥሮስ ነበር።³ ስለዚህም ይሆናል አንዳንድ

አብያተ ክርስቲያናት ጴጥሮስ ሊቀ ሐዋርያት ነው የሚሉት። በሌላ በኩል አራቱም ወንጌላውያን ጴጥሮስ እንደሚክደው ጌታ ትንቢት እንደተናገረና ይህም እንደተፈጸመ ጽፈዋል። ይህ ሐዋርያ ከሁለቱ ሐዋርያት ከያዕቆብና ከዮሐንስ ጋር ከጌታ ጋር በቅርብ የሚገኝ ነበር። ለምሳሌ 1ኛ/ ጌታ ኢየሱስ የኢየሁዳስን ልጅ ለማዳን ወደ ቤቱ ሲገባ እነዚህ ሦስቱ ሐዋርያት ብቻ ነበር ወደቤት እንዲገቡ የተፈቀደላቸው።¹ 2ኛ/ ጌታ በደብረ ታቦር መልኩ በተለወጠ ጊዜ ወደ ተራራው ይዟቸው የወጣው እነዚህን ሦስቱን ብቻ ነበር።² 3ኛ/ ጌታ በአይሁድ ከመያዙ በፊት ወደ ጌቴሴማኒ የአትክልት ቦታ ለመጸለይ በሄደ ጊዜ እነዚህን ሦስቱን ብቻ ነበር ያስከተለው።³ ጌታ በአንድ ወቅት ጴጥሮስን «በተመለስክ ጊዜ ወንድሞችህን አጽና፤»⁴ ብሎ ስለተናገረው እንዲሁም ጌታ ከሙታን በተነሣ ጊዜ ለጴጥሮስ ለብቻው መገለጠ።⁵ ጴጥሮስ ከሐዋርያት ይበልጥ በጌታና በቤተ ክርስቲያን ዘንድ የተለየ ቦታ እንዳለው አንዳንድ ሰዎችና አብያተ ክርስቲያናት ይናገራሉ። ጌታ በፊልጶስ ቂሣርያ ደቀ መዛሙርቱን «እናንተስ እኔን ማን ትሉኛላችሁ?» ብሎ በጠየቃቸው ጊዜ ቅዱስ ጴጥሮስ «አንተ ክርስቶስ የሕያው እግዚአብሔር ልጅ ነህ!» ብሎ ስለተናገረ፣ ጌታ ጴጥሮስን በማመስገን «የዮና ልጅ ስምዖን ሆይ! አንተ ብፁዕ ነህ። እኔ አልሃለሁ አንተ ጴጥሮስ ማለት ዓለት ነህ በዚችም ዓለት ላይ ቤተ ክርስቲያኔን እሠራለሁ...ለአንተም የመንግሥተ ሰማያትን መክፈቻዎች እሰጥሃለሁ። በምድር የምታስረው ሁሉ በሰማይ የታሰረ ይሆናል፤ በምድርም የፈታኸው በሰማይ የተፈታ ይሆናል።»⁶ በማለት ለጴጥሮስ ታላቅ ምስጋናና ክብርን ሰጥቶታል።

ከካህናት አለቆችና ከፈሪሳውያን የተላኩት ጭፍሮችና ሎሌዎች ጌታ ኢየሱስን ለመያዝ በከበቡት ጊዜ ስምዖን ጴጥሮስ

¹ The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, p. 617.

² «ጴጥሮስ» በግሪክኛ ወይም «ኬፋ» በአረማይስጥ ድንጋይ ወይም ቋጥኝ ማለት ነው። ይህም አባቶች በትርጓሜ እንደሚሉት ምሳሌያዊ አነጋገር ነው፤ ድንጋይን የቀን ሐሩር የሌሊት ቀር መልኩን እንደማይለውጠው፣ ጴጥሮስንም መከራ አይለውጠውም በማለት።

³ ማቴ 16:16፣ ማር 8:29፣ ሉቃ 9:20፣ ማቴ 19:27፣ ማር 10:28፣ ሉቃ 18:28።

¹ ማር 5:37፣ ሉቃ 8:51።

² ማቴ 17:1፣ ማር 9:2፣ ሉቃ 9:28።

³ ማቴ 26:37፣ ማር 14:33።

⁴ ሉቃ 22:32።

⁵ ሉቃ 24:34።

⁶ ማቴ 16:13-19፣ ማር 8:27-30፣ ሉቃ 9:18-21።

ሰይፍ ይዞ ስለ ነበረ መዘዘና የሊቀ ካህናቱን ሎሌ ማልኮስን መትቶ ቀኝ ጆሮውን ቆረጠው።¹ ከዚህ በኋላም ጌታ ኢየሱስ በአይሁድ ወታደሮችና ጭፍሮች ተይዞ ወደ ሊቀ ካህናቱ ግቢና ወደ ሮማዊው ገዥ ጴላጦስ ግቢ ሲወሰድ አብዛኛዎቹ ሐዋርያት ፈርተው ሲሸሹና ሲበታተኑ ቅዱስ ጴጥሮስ በድፍረት ከዮሐንስ ጋር ጌታን ተከትለው ግቢው ውስጥ የገቡ እነዚህ ሁለቱ ብቻ ነበሩ። ሆኖም ጌታችን ኢየሱስ «በዚያች ሌሊት ሁላችሁም ተክዱኝላችሁ» ብሎ በተናገረ ጊዜ «ሌሎቹ ሁሉ እንኳ በክዱህ እኔ ከቶ አልክድህም፤» «መሞት እንኳ በያስፈልግ ክእንተ ጋር እሞታለሁ፤» ያለው ጴጥሮስ በግቢው ውስጥ የነበሩት ሁለት ሴቶችና ሌሎች ሰዎች በተለያየ ጊዜ ጴጥሮስን የጌታ የኢየሱስ ተከታይ መሆኑን ሲናገሩ ሰምቶ በመፍራት ጌታ ኢየሱስን ፈጽሞ አላውቀውም በማለት ሦስት ጊዜ ክዷል።² ነገር ግን አምርሮ በማልቀሱና በመጸጸቱ ይቅርታን አግኝቶ ወደ ሐዋርያነት ሥልጣኑ ተመልሷል። ከሌሎቹ ሐዋርያት በፊት ጌታ የማሰርንና የመፍታትን ሥልጣን የሰጠው ለቅዱስ ጴጥሮስ ነው።³ እንዲሁም ከትንሣኤው በኋላ ጌታ ጠቦቶቹንና በጎቹን እንዲጠብቅ ያዘዘው ቅዱስ ጴጥሮስን ነው።⁴

ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከሙታን ተለይቶ ከተነሣ በኋላ ትንሣኤውን መጀመሪያ ያዩት ቅዱሳት አንስት (ሴቶች) ሐዋርያት በአንድነት በተሰበሰቡበት ቦታ ሄደው በነገሯቸው ጊዜ በድፍረት እየሮጡ ወደ መቃብሩ የሄዱት ጴጥሮስና ዮሐንስ ነበሩ። ከላይ እንደተገለጸው ጌታችን ኢየሱስ ከትንሣኤው በኋላ ለጴጥሮስ ለብቻው እንደተገለጠለት ወንጌላዊው ሉቃስና ጳውሎስ ጽፈዋል።⁵ በበዓለ ሃምሳ (ጳንጠቆስጤ) ጊዜ በሐዋርያትና በደቀ መዛሙርት ላይ መንፈስ ቅዱስ ወርዶባቸው ጥበብንና ዕውቀትን ስላገኙ፣ በብዙም ቋንቋዎች መናገር ስለቻሉና ፍርሃትም ስለተወገዳቸው፣ ስለ

¹ ዮሐ 18:10።
² ማቴ 26:31-34፣ 69-75፣ ማር 14:27-31፣ 66-72፣ ሉቃ 22:31-34፣ 56-62፣ ዮሐ 13:36-37፣ 18:15-27።
³ ማቴ 16:16-19።
⁴ ዮሐ 21:15-19።
⁵ ሉቃ 24:34፣ 1ቆሮ 15:5።

ኢየሱስ ክርስቶስ ሞትና ትንሣኤ በድፍረት መናገር ቻሉ። በዚያ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ሕዝቦች በተሰበሰቡበትም ቦታ ዋናው ሰባኪና አስተማሪ ቅዱስ ጴጥሮስ ነበር። ስለ ክርስቶስ በግፍ መገደልና ስለ ትንሣኤው ባስተማረው ትምህርት ልባቸው ተነክቶ በአንድ ቀን ሦስት ሺህ ሰዎች አመኑ። ቅዱስ ጴጥሮስ በሚያስተምርበት ወቅት ብዙ ሕሙማንን ይፈውስ ስለነበር በክርስቶስ ያመኑት ሰዎች ቊጥር ከጥቂት ቀናት በኋላ ወደ አምስት ሺህ ከፍ አለ።¹

ቅዱስ ጳውሎስ ሲናገር «ጴጥሮስ ወንጌልን ለተገረዙት (ለአይሁድ) ለመስበክ አደራ እንደተባለ እኔም ወንጌልን ላልተገረዙት (ለአሕዛብ) እንድሰበክ አደራ ተብያለሁ፤» ይላል።² ይህ የጳውሎስ አነጋገር ትክክል መሆኑ አጠራጣሪ እንደሆነ በአንዳንድ ሊቃውንት ዘንድ ይነገራል፤ ምክንያቱም 1ኛ/ ቅዱስ ጴጥሮስ በጌታ ትእዛዝ መሠረት ከአሕዛብ ወገን የነበረውን ቆርኔሌዎስን ከነቤተሰቡ አስተምሮና አሳምኖ አጥምቋል።³ 2ኛ/ ጴጥሮስ ከኢየሩሳሌም ወጥቶ ለስብከተ ወንጌል አሕዛብ ወደሚኖሩበት ወደ ልዳና ወደ ኢዮጴ ከዚያም በኋላ ጳውሎስ እንደጻፈው ወደ አንጾኪያ ሄዷል።⁴ 3ኛ/ በቆሮንቶስ በምእመናን መካከል ብዙ መለያየት ስለነበር «እኔ የጳውሎስ ነኝ፤ እኔ የአጽሎስ ነኝ። እኔ የጴጥሮስ ነኝ...»⁵ የሚለው አነጋገር ጴጥሮስ የአሕዛብ ቦታ ወደ ሆነው ወደ ቆሮንቶስ ሄዶ ማስተማሩን በውል ባያረጋግጥም ፍንጭ ይሰጣል። 4ኛ/ ጴጥሮስ ራሱ ሲናገር «አሕዛብ ከአፌ የወንጌልን ቃል ሰምተው ያምኑ ዘንድ እግዚአብሔር ... እኔን እንደ መረጠኝ እናንተ ታውቃላችሁ፤»⁶ ያለውና ሮም ሆኖ የመጀመሪያውን ደብዳቤ

¹ ዮሐዋ 2:14-41፣ 3:2-10፣ 4:4።
² ገላ 2:7።
³ ዮሐዋ 10:9-48።
⁴ ዮሐዋ 9:32-43፣ ገላ 2:11።
⁵ 1ቆሮ ማቴ 26:31-34፣ 69-75፣ ማር 14:27-31፣ 66-72፣ ሉቃ 22:31-34፣ 56-62፣ ዮሐ 13:36-37፣ 40፣ 18:15-27። 1:12።
⁶ ዮሐዋ 15:7።

የጻፈው¹ በአሕዛብ መካከል ብዙ ጊዜ ማስተማሩን ስለሚገልጽ ጴጥሮስ የአይሁድ ብቻ መምህር መባሉ ትክክል ሊሆን አይችልም።

ሆኖም በአንድ ወቅት በቂሣርያና በአንጾኪያ ሲያስተምር ሳለ ክርስትናን ከተቀበሉት ከአሕዛብ ጋር አብሮ ይበላ ነበር። ነገር ግን ከአይሁድ ወገን ክርስትናን የተቀበሉና የአይሁድን ሥርዓት የሚከተሉ ክርስቲያኖች ከኢየሩሳሌም ተልከው ወደ አንጾኪያ በመጡ ጊዜ እነሱን በመፍራት ከአሕዛብ ወገን ከሆኑት ክርስቲያኖች ተለይቷል። ይህም ጴጥሮስ ሐሳቡ ተለዋዋጭ መሆኑን ያሳያል። በዚህም ጳውሎስ ፊት ለፊት ጴጥሮስን ተቃውሞታል።²

ቅዱስ ጴጥሮስ ኢየሱስ ክርስቶስ በአይሁድ በግፍ ተሰቅሎ እንደሞተና በሦስተኛው ቀን ግን ከሙታን ተለይቶ እንደተነሣ በድፍረት ያስተምር ስለነበረ፤ በአይሁድ ዘንድ ብዙ ችግር ደርሶበት ነበር። አንድ ቀን ጴጥሮስና ዮሐንስ ሲያስተምሩ ተይዘው ታሰሩ፤ ብዙ ሕመማንን በተለይም ሲወለድ ጀምሮ ሽባ የነበረውን ሰው በመፈወሳቸው ብዙ ሕዝብ በክርስቶስ ስለ አመኑ ወገኑ ቤት አስገቡአቸው። ሆኖም ሕዝቡን ፈርተው እስር ቤት አንድ ሌሊት ብቻ አሳድረው ዳግመኛ በኢየሱስ ስም እንዳያስተምሩ አስጠንቅቀው ለቀቋቸው።³

በ44 ዓ. ም. ላይ ንጉሥ ሄሮድስ አግሪጳ በክርስቲያኖች ላይ ስደት አስነሥቶ፤ የዮሐንስን ወንድም ሐዋርያውን ያዕቆብን በሰይፍ በአስገደለው ጊዜ፤ ይህ አይሁድን እንዳስደሰታቸው ሰላወቀ፤ ጴጥሮስን አስይዞ ወደ ወገኑ ቤት አስገባው። ጊዜው የፋሲካ በዓል ስለ ነበረ፤ ሐሳቡ የጴጥሮስን ጉዳይ ከበዓሉ በኋላ በሕዝቡ ፊት አቅርቦ በመፍረድ ለመግደል ነበር። ነገር ግን ሌሊቱን የእግዚአብሔር መልአክ መጥቶ ጴጥሮስ የታሰረባቸውን ሁለት ሰንሰለቶች በራሳቸው ተሰባብረው እንዲወድቁና ብረት መዝገያውም በራሱ እንዲከፈት አድርጎ ከወገኑ ቤት እንዲወጣ አደረገው። ጴጥሮስ ክርስቲያኖች ተሰብስበው ይጻልዩበት ወደ ነበረው ወደ

¹ 1ጴጥ 5:13፤ እዚህ ላይ «በባቢሎን ያለች ቤተ ክርስቲያን» ሲል «ባቢሎን» ሮም እንደሆነች በብዙ ሊቃውንት ዘንድ የታመነ ነው።

² ገላ 2:11-13።

³ ዮሐዋ 4:1-22።

ማርያም (የማርቆስ እናት) ቤት ሄዶ ጥቂት ጊዜ ከቆየ በኋላ የሐዋርያት ሥራ «ተለይቷቸው ወደ ሌላ ቦታ ሄደ!»¹ ይላል። ከዚህ በኋላ ጴጥሮስ በእሱ ጥበቃ ስር የነበረችውን እናት የኢየሩሳሌምን ቤተ ክርስቲያን በጌታ ወንድም በያዕቆብ ጥበቃ ስር ትቶ በቂሣርያና በተለያዩ ቦታዎች እየተዘዋወረ ያስተምር ጀመር።² የጥንት የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ አውሳብዮስ፤ ጀሮምና የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊዎች ቅዱስ ጴጥሮስ በዚህ ጊዜ ወደ ሮም ቢያንስ ለጥቂት ጊዜ ሄዶ ነበር ይላሉ።³ በኋላ ግን በ50 ዓ. ም. ቅዱስ ጴጥሮስን በኢየሩሳሌም በሐዋርያት ጉባኤ ላይ እናገኘዋለን። በዚህ ጉባኤ ላይ ቅዱስ ጴጥሮስ እንደ ተለመደው የመጀመሪያው ተናጋሪ ቢሆንም ጉባኤውን በፕሬዝዳንትነት የመራው የጌታ ወንድም ያዕቆብ ነበር።

በሐዋርያት ሥራ በ28ኛው ምእራፍ ላይ፤ ጳውሎስ ወደ ሮሜ በጻፈው መልእክቱና በሮም በእስር ላይ ሆኖ በጻፋቸው መልእክታቱ በጠቀሳቸው ሰላምታዎች ውስጥ የጴጥሮስ ስም አለመጠቀሱ ጴጥሮስ በእነዚህ ጊዜያት ውስጥ በሮም አለመኖሩን ይገልጻል። ስለዚህ ከ58 እስከ 63 ዓ. ም. ባለው ጊዜ ውስጥ ቅዱስ ጴጥሮስ በሮም መኖሩ ያጠራጥራል። ምናልባትም ከ58 በፊት ሮም ለጥቂት ጊዜ ሄዶ አስተምሮ ተመልሷል የሚል ግምት አለ። ሆኖም የምሥራቅና የምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ትውፊት በሙሉ ቅዱስ ጴጥሮስ ወደ ሮም ሄዶ ወንጌል እንዳስተማረና የሮምንም ቤተ ክርስቲያን እንደ መሠረተ ይናገራሉ። ሆኖም በሮም ምን ያህል ጊዜ እንደቆየ በውል አይታወቅም። በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት መሠረት ግን ቅዱስ ጴጥሮስ በሮም ኤጲስቆጶስ ሆኖ 25 ዓመት እንደኖረ ይናገራል።⁴ ይህ ግን ትክክል መሆኑንና አለመሆኑን ለመናገር እኔ ለጊዜው አልቻልኩም።

¹ ዮሐዋ 12:1-19።

² Schaff, Philip, *History of the Christian Church*, vol. I, p. 250.

³ Ibid.

⁴ ቅዱስ ጴጥሮስ በሮም ጽጽሱናው ከ25 ዓመት በላይ ስላልቆየ ማንኛው ፖፕ ከ25 ዓመት በላይ በሥልጣን ላይ አይቆይም፤ ነገር ግን ፓያስ 9ኛ የሚባል ፖፕ ከ1846-1878 ለ32 ዓመታት ፖፕ ሆነው አስተዳድረዋል።

የጥንት የቤተ ክርስቲያን አባቶችና የቤተ ክርስቲያን ትውፊት ቅዱስ ጴጥሮስና ቅዱስ ጳውሎስ በኔሮን ስደት ጊዜ ምናልባት በ64-69 ባለው ጊዜ ውስጥ በሰማዕትነት እንደሞቱ ይናገራሉ። አሟሟታቸውም ጴጥሮስ ቊልቊሊት በመሰቀል (ተሰቅሎ) ሲሆን ጳውሎስ ደግሞ አንገቱን በመሰየፍ ነው። ስለ ቅዱስ ጴጥሮስ አንድ የጥንት አፈታሪክ አለ። ይኸውም ቅዱስ ጴጥሮስ በእስር ቤት ሳለ ከመገደቡ ጥቂት ቀናት በፊት፤ ለእስር ቤቱ ኃላፊ ጉቦ በመስጠት አምልጦ ከከተማ ወጥቶ ሲሄድ ሳለ በመንገድ ላይ ጌታ ኢየሱስን መስቀል ተሸክሞ ወደ ሮም ሲሄድ ያገኘዋል። እሱም «ጌታ ሆይ ወዴት ትሄዳለህ? (Domine quo vadis?)» ብሎ ይጠይቀዋል። ጌታም «እንደገና ልሰቀል ወደ ሮም እሄዳለሁ፤» ይለዋል። በዚህ ቅዱስ ጴጥሮስ አጅግ አዝኖ ወደ እስር ቤቱ በመመለስ ቊልቊሊት ለመስቀል እፈልጋለሁ በማለት እጁን ሰጠ። በጠየቀው መሠረት ቅጣቱ በቅዱስ ጴጥሮስ ላይ እንደ ተፈጸመበት ይነገራል።¹

የጌታ ወንድም ያዕቆብ

«ያዕቆብ» በሚለው ስም ከዚህ በላይ እንደተገለጸው አራት ሰዎች ይታወቃሉ።² ይህ የጌታ ወንድም ያዕቆብ ከ12ቱ አንዱ አይደለም። የጌታ ወንድም የተባለውም የእመቤታችን ጠባቂ የነበረው ዮሴፍ ከወለዳቸው አራት ወንድሞች ማለት ያዕቆብ፤ ዮሴፍ፤ ይሁዳና ስምዖን³ ታላቁ እሱ ስለ ሆነና ከጌታ ጋር አብሮ ስለአደገ ነው። በመጀመሪያው ምእት ዓመት ላይ በኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን ዘንድ አዕማድ ወይም አዕማደ ቤተ ክርስቲያን ተብለው ከሚጠሩት ከሦስቱ መሪዎች ከጴጥሮስና ከዮሐንስ ጋር ሦስተኛው ይህ የጌታ ወንድም ያዕቆብ ነበር።⁴ በኋላ ግን በንጉሥ ሄሮድስ

አግሪጳ በተነሣው ስደት ጊዜ ወልደ ነጉድጓድ ያዕቆብ በሰይፍ ተከልሎ ከሞተ በኋላና ቅዱስ ጴጥሮስም ከወነኒ ቤት በመልእክት ረድኤት አምልጦ ከኢየሩሳሌም ከሄደ በኋላ የጌታ ወንድም ያዕቆብ በጣም መንፈሳዊና በወንድሞችም ዘንድ በጣም ተወዳጅ ስለ ነበረ፤ በኢየሩሳሌም ለነበረችው እናት ቤተ ክርስቲያን እስከ ዕለተ ሞቱ ድረስ መሪና አባት ነበር። እንደውም ከሐዋርያት በኋላ የተነሡት አባቶች ያዕቆብን ጻድቅና የኢየሩሳሌም ጳጳስ ብለው ይጠሩታል። በእንጾኪያና በሌሎችም አውራጃዎች አዳዲስ የተቋቋሙትን ማኅበረ ምእመናን እንዲገቡት ቅዱስ ያዕቆብ ከኢየሩሳሌም መልእክተኞችን ይልክ እንደነበረ ቅዱስ ጳውሎስ በመልእክታቱ ላይ ይገልጻል።¹ ከጌታ ሞትና ትንሣኤ በፊት የጌታ ወንድሞች የሚባሉት ያዕቆብም ጭምር «አላመኑበትም ነበር፤»² በማለት ወንጌላዊው ዮሐንስ በኃዘን ስሜት ይጽፋል። በእርግጥ ጌታችን በአደገበት በናዝሬት፤ በዘመዶቹና በቤተሰቡ ዘንድ ተቀባይነት እንዳላገኘ ጌታ ራሱ አበክሮ ተናግሯል።³ በርግጥ የጌታ ዘመዶች፤ ወንድሞችና እናቶች ተብዬዎቹ ጌታ በየጊዜው ያደርጋቸው የነበሩትን ድንቅ ሥራዎች ይመለከቱ ስለነበር፤ ጌታ መሢሕ መሆኑን ያምኑ ነበር። ነገር ግን መንፈሳዊ መንግሥትን በምድር ላይ የሚያቋቁም መሢሕ ሳይሆን፤ የሮምን መንግሥት አገዛዝ አስወግዶ ታላቅ መንግሥት በምድር ላይ የሚያቋቁም መሢሕ ነበር የሚመስላቸው። ይህ ደግሞ በመዘግየቱ ነበር በጌታ ላይ ጥርጣሬ ያደረባቸው። ሆኖም ጌታ ከመቃብር በመነሣቱና በልዩ ልዩ መንገድ በመገለጹ የያዕቆብና የወንድሞቹ እምነት ጸንቶ ከደቀ መዛሙርቱ ጋር አዘውትረው ይገኙ ጀመር።⁴

በሌላ በኩል አንድ «ወደ ዕብራውያን የተላከ ወንጌል» የሚባል አዋልድ ወንጌል እንደሚናገረው ቅዱስ ያዕቆብ ጌታ በሚያስተምርበት ጊዜ ስለ መስቀሉና ስለ መሞቱ ከተናገረ በኋላ በሦስተኛው ቀን ከሙታን ተለይቶ እንደሚነሣ መናገሩን አስታውሶ

¹ Schaff, Philip, History of the Christiane Church, vol. I, p. 254 n1.

² ከዚህ በላይ ገጽ 77 ተመልከት።

³ ማቴ 13:55፤ ማር 6:3

⁴ ገላ 2:9።

¹ ገላ 2:11-12።

² ዮሐ 7:5።

³ ማቴ 13:57፤ ማር 6:4፤ ሉቃ 4:24፤ ዮሐ 4:44።

⁴ ዮሐዋ 1:13፤ comp 1Cor. 9:5.

የጌታን መነሣት እስከሚያይ ድረስ እህል አልቀምስም ብሎ ቆይቶ ሳለ ጌታ ከመቃብር እንደተነሣ ተገልጦለት ምግብ እንዲበላ ከነገረው በኋላ ነው ምግብ የተመገበው ብሎ ያትታል።¹ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የአክፍሎት ባህል ከዚህ የተወሰደ ይመስላል።

ምንም እንኳን ያዕቆብ የአይሁድን ሕግና ሥርዓት በመጠበቅ በኩል በጣም አክራሪ ቢሆንም፣ ከአይሁድ ወገን ክርስትናን በተቀበሉትና ከአሕዛብ ወገን ክርስትናን በተቀበሉት መካከል በተነሣው ጸብና ክርክር ምክንያት በኢየሩሳሌም በተሰበሰበው ጉባኤ ላይ አስታራቂ ውሳኔ የተወሰነው በያዕቆብ ሊቀ መንበርነት ነበር። ውሳኔውንም አጽድቆ ለእየቤተ ክርስቲያኑ በፊርማው የላከው ይህ የጌታ ወንድም ያዕቆብ ነበር። ቅዱስ ጳውሎስ እንደ ተናገረው ጴጥሮስ፣ ያዕቆብና ሌሎች የጌታ ወንድሞች ያገቡ መሆናቸው ይታወቃል።² የአይሁድ ታሪክ ጸሐፊ ዮሴፍ ወልደ ኮርዮን (Josephus) እንደ ጻፈው ይህ ያዕቆብ ጨካኝ በነበረው አናናስ በተባለው ሰዱቃዊው ሊቀ ካህናት አነሣሽነት በኦሪት ሕግ አፍራሽነት በ63 ዓ. ም. በድንጋይ ተወግሮ እንዲሞት ተደረገ። ይህ ኢፍትሐዊ ድርጊት ለኦሪት ሕግ በቆሙት በፈሪሳውያን ዘንድ እንኳ ቊጣን አስከትሎ ነበር።³ በ170 ዓ. ም የነበረ ሄጌሲፓስ (Hegesippus) የተባለ አይሁዳዊ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ እንደጻፈው ያዕቆብ በሰማዕትነት የሞተው የኢየሩሳሌም ከተማ ከመጥፋቷ አንድ ዓመት በፊት (69 ዓ. ም) ነው። ይህ ጸሐፊ ያዕቆብን አይሁድ መጀመሪያ ከቤተ መቅደስ ጫፍ ላይ አውጥተው ወደ መሬት ወረወሩት። በዚህም ስላልሞተ በድንጋይ ወግረው ገደሉት ይላል።⁴

ሐዋርያው እንድርያስ

ሐዋርያው ቅዱስ እንድርያስ በገሊላ ባሕር አጠገብ የምትገኝ ቤተሳይዳ የምትባል ከተማ ተወላጅ ነበር። እንድርያስ የሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስ ታናሽ ወንድም ነው። ሁለቱም ወንድማማቾች ዓሣ አጥማጆች ነበሩ። እንድርያስ ይህን ሥራ እየሠራ የመጥምቁ ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ነበር።¹ ጌታችን ኢየሱስ የማስተማር ሥራውን እንደ ጀመረ፣ ሁለቱ ወንድማማቾች በቅፍርናሆም ባሕር ዓሣ በማጥመድ ሥራ ላይ እንዳሉ እንዲከተሉት የጠራቸው የመጀመሪያዎቹ ደቀ መዝሙርት ነበሩ።² በሐዲስ ኪዳን ስለ እንድርያስ የተነገረ ብዙ ነገር የለም። አንድ ጊዜ ጌታ የሚከተሉትን ከ5 ሺህ በላይ ሰዎች ለመመገብ አስቦ ምግብ ከየት ይገኛል ብሎ በጠየቀ ጊዜ እንድርያስ በእምነት «አምስት እንጀራና ሁለት ዓሣ የያዘ ልጅ አለ» ብሎ ለጌታ ኢየሱስ ተናግሮ ጌታ ይህን አበርክቶ ሕዝቡን መግቧል።³ በሌላ ጊዜ ደግሞ ክርስቶስ በአልዓዛር ቤት ሳለ ጥቂት ግሪኮች መጥተው «ጌታ ኢየሱስን ለመገናኘት እንፈልጋለን» ብለው ፊልጶስን በጠየቁት ጊዜ፣ ፊልጶስ ብቻውን ወደ ጌታ ለመሄድ ፈርቶ ለእንድርያስ ቢነግረው፣ ሁለቱም አብረው ሄደው ስለነገሩት ጌታ በደስታ አነጋግሯቸዋል።⁴

ከጌታ ትንሣኤና ከዕርገቱ በኋላ በበዓለ ሃምሳ መንፈስ ቅዱስን ሐዋርያት ከተቀበሉ በኋላ፣ ሐዋርያው እንድርያስ በመካከለኛው ምሥራቅ እስኪስያ (Scythia) ወደምትባል የአረሜኔዎች ሀገር ሄዶ ወንጌልን ማስተማር ጀመረ። ቀጥሎም ወደ ግሪክ አገር ሄዶ በተልይም እፒሩ፣ አካይያና ፓትራ ወደሚባሉ አውራጃዎች ሄዶ ወንጌልን ሰብኳል። በተለይ በፓትራ በነበሩት የግሪክ ፈላስፎችና አረመኔዎች መካከል ሲያስተምር የግሪክ

¹ Schaff, Philip, History of the Christian Church, vol. I, p. 266; see n4 & n5.

² 1ቆሮ 9:5።

³ Schaff, Philip, History of the Christian Church, vol. I, pp. 267-268.

⁴ Ibid., p. 268.

¹ The International Dictionary of the Christian Church, ed. J. D. Douglas, p. 40.

² ማ.ቴ. 4:17-20፣ ማር. 1:16-20፣ ሉቃ. 5:1-11።

³ ዮሐ. 6:8-9።

⁴ ዮሐ. 12:21-23።

ፈላስፎችን በክርክር አፋቸውን እንደሰደዳቸው ይነገራል።¹ ለቀስጥንጥንያና ለአካባቢዋ ክርስቲናን የሰበከ ሐዋርያው እንድርያስ እንደ ነበረ የግሪክ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት ይናገራል። እንዲሁም በምሥራቅ አውሮፓ ሄዶ እስከ ፖላንድ ድረስ ወንጌልን እንዳስተማረ ይነገራል።

ብዙ አሕዛብ በበዛበት አገር በፓትራ (ግሪክ አገር) ብዙ ሰዎችን አስተምሮ ከአጠመቀ በኋላ አክራሪዎች አሕዛብ ተነሣሰተው በግርፋትና በስቅላት ሐዋርያው እንዲገደል አድርገዋል። አስከሬኑም በዚያው በፓትራ ተቀብሮ ነበር፤ በኋላ ግን በ357 ዓ. ም. ፈልሶ ትልቁ ቄስጠንጢኖስ ወደ አሠራው የሐዋርያት ቤተ ክርስቲያን ተወስዶ እንዲያርፍ ተደርጓል።² በዐሥራ ሦስተኛው ምእት ዓመት ላይ የመስቀል ጦረኞች የእንድርያስን አጽም ከቀስጥንጥንያ ወደ ሮም ወስደውት ይኖር ነበር። ፖፕ ጳውሎስ 6ኛ በ1964 ዓ. ም. ለቀስጥንጥንያ ቤተ ክርስቲያን መልሰው ሰጥተዋል።³

ሐዋርያው ቶማስ

ሐዋርያው ቶማስ ከገሊላ አካባቢ የሆነ ምናልባትም ግሣ አጥማጅ የነበረ አይሁዳዊ ነበር። ጌታ ኢየሱስ ቶማስን መቼ እንደጠራው አይታወቅም። ሆኖም 12ቱ ሐዋርያት በተጠቀሱበት ቦታ ሁሉ የቶማስ ስም አለ። ቶማስ ብዙ ጊዜ የተጠቀሰው በዮሐንስ ወንጌል ውስጥ ነው። በዮሐንስ ወንጌል ቶማስ ብዙ ጊዜ ዲዲሞስ የሚል ቅጽልም ተሰጥቶታል።⁴ ዲዲሞስ ማለት መንትኛ ማለት ሲሆን የማን መንትኛ እንደሆነ አይታወቅም። አልዓዛር በሞተ ጊዜ ጌታችን ወደ ኢየሩሳሌም አቅራቢያ ወደነበረው መቃብሩ ለመሄድ በተነሣ ጊዜ አይሁድ ሊገሉት ስለሚፈልጉ ሌሎች ሐዋርያት ክርስቶስ እንዳይሄድ ቢፈልጉም ቶማስ ሌሎቹን ሐዋርያት በድፍረት

«እኛም ከእርሱ ጋር እንሞት ዘንድ አብረን እንሂድ» አላቸው (ዮሐ. 11:16)። ሌላ ጊዜ ደግሞ ጌታ ከመቃብር ተነሥቶ ለሐዋርያት በተገለጠላቸው ጊዜ ቶማስ አልነበረም፤ ሲመለስ ሐዋርያት ጌታ መነሣቱንና እነእርሱም እንዳየት ቢነግሩት «የችንካሩን ምልክት በእጁ ካላየሁ ... እጄንም ወደ ጉኑ ካላገባሁ አላምንም» ብሎ ነበር። ጌታ ግን በዚያው ምሽት ተገልጦ ባነጋገረው ጊዜ «ጌታዬ አምላኬም!» ብሎ ማመኑን ገለጠ (ዮሐ. 20:24-29)። ይህም ቶማስ ጌታ በእውነት መነሣቱንና በእውነት አምላክ መሆኑን እንዳመነ ይገልጣል።

ጌታችን ከሙታን ተነሥቶ ከዐረገና መንፈስ ቅዱስን ከሐዋርያት ጋር ከተቀበለ በኋላ ሐዋርያው ቶማስ ወደ ኤዴሳ ሄዶ እዚያ ወንጌልን እንዳስተማረና በሶርያ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት መሠረት የኤዴሳ ንጉሥ አብጋር (Abgar) ወደ ጌታችን ወደ ኢየሱስ መልእክተኞች ልኮ ከነበረበት ክፉ ደዌ እንዲፈውሰው ጠይቆት ጌታ ግን የተላከበትን መጨረስ ስላለበት ለመሄድ አለመቻሉን ገልጦለት ወደፊት ግን ከሐዋርያቱ አንዱን ልኮለት እንደሚፈውሰው ተስፋ ሰጥቶት እንደነበረና በዚሁ መሠረት ቅዱስ ቶማስ ከ72ቱ አንዱን ታዴዎስን ልኮ እንደፈውሰውና እሱንና መላ ቤተ መንግሥቱን አስተምሮ እንዳጠመቃቸው ተጽፏል።¹ ብዙ አባቶች በደፈናው ሐዋርያው ቶማስ የስብከት እጣው ምሥራቅ መሆኑን ብቻ ሲገልጡ፤ በትክክል ወደየትኛው ምሥራቅ መሆኑን አይገልጡም። በብዛት ሕንድን እንደሚሉ ይታወቃል። ቅዱስ ጎርጎርዮስ ዘእንዚናንዙ፤ ቅዱስ ኤፍሬም ሶርያዊ፤ ቅዱስ አምብሮስና ቅዱስ ዮሮኒሞስ ወደ ሕንድ መሄዱን ይገልጻሉ።² እንዲሁም የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት አውሳብዮስ የሐዋርያው ቶማስ የስብከት ዕጣው ፓርትያ እንደሆነ ይናገራል።³ ቅዱስ ቶማስ በ52 ዓ. ም. ላይ በምሥራቅ አፍሪካ (ኢትዮጵያ) በኩል አድርጎ ወደ ኮቺን

¹ Butler's Lives of the Saints, vol. IV, p. 1489.

² Ibid.

³ ሉሌ መልአኩ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ፤ ገጽ፤ 25።

⁴ ዮሐ. 11:16፤ 20:24፤ 21:2።

¹ Butler's Lives of the Saints, vol. IV, pp. 1596-1597.

² ስለ ጥቅሱ Medlycott, A. E., India and the Apostle Thomas, David Nutt, 1905, pp. 42-45 ይመልከቱ።

³ Eusebius, Ecclesiastical History, III, 1. ፓርትያ የሚገኘው በፋርስ ግዛት ውስጥ ነው።

(Cochin) አጠገብ ክራንጋኖር (Cranganore) የሚባል ቦታ ደርሶ በዚያ ለሚገኙት የአይሁድ ማኅበረሰብ ክርስትናን እንደ ሰበከና ከእነርሱም ብዙዎችንና በጎረቤትም ከሚገኙ የብራሕማን እምነት ተከታዮች አያሌዎችን ወደ ክርስትና እንደመለሰ ይነገራል።¹ ከዚያም ወደ ምሥራቅ ሕንድ በመጓዝ በማድራስ፣ በባንጋሎርና በአካባቢው ወንጌልን ሰብኳል።

በሕንድ የነበሩት የብራሕማን እምነት ተከታዮች የቶማስ ትምህርት የእነርሱን እምነት የሚጸረርና የሚያጠፋ መሆኑን ተገንዝበው ተነሡበትና በብዙ ሥቃይ አሠቃይተውት በ72 ዓ. ም. በሰማዕትነት አረፈ። በሶርያ ትውፊት መሠረት የሐዋርው የቶማስ አጽም በአንድ የሶርያ ነጋዴ ተወስዶ በኤዴሳ በክብር እንዳረፈ ይነገራል።²

ሐዋርያው ፊልጶስ

ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ የሆነው ፊልጶስ በገሊላ ባሕር አጠገብ የምትገኝ የቤተሳይዳ ተወላጅ ነው። የፊልጶስ ስም የሐዋርያት የስም ዝርዝር በተጻፈባቸው በአራቱም ቦታዎች ይገኛል።³ ሐዋርያው ፊልጶስ በጌታ ከመጠራቱ በፊት ትዳርና ብዙ ሴትች ልጆች የነበሩት ሰው ነበር።⁴ ሆኖም ይህ ሁኔታ ለሐዋርያዊው ሥራ ፈጽሞ እንቅፋት አልሆነበትም። ሐዋርያው ፊልጶስ በዮሐንስ ወንጌል ውስጥ በብዙ ቦታ ተጠቅሶአል። በዮሐንስ ወንጌል (1:44-51) እንደ ተጻፈው ጌታችን ፊልጶስን ተከተለኝ ባለው ጊዜ ወዲያውኑ በደስታ ተከተለው። የጌታ ተከታይ በመሆኑ እጅግ በመደሰቱ የቅርብ ወዳጅና ንጹህ የነበረው ናትናኤል የደስታው ተካፋይ እንዲሆንና ጌታን እንዲከተል፣ «ሙሴ በሕግ መጽሐፍ

ነበያትም በትንቢት መጽሐፍት ስለ እርሱ የጻፉለትን የዮሴፍን ልጅ የናዝሬቱን ኢየሱስን አገኘው።» ብሎ ነገረው። ናትናኤል ግን ከናዝሬት መልካም ሰው ሊወጣ መቻሉን ቢጠራጠርም «መጥተህ እይ!» በማለት ወደ ጌታ ኢየሱስ አመጣው። ናትናኤልም ጌታን በማየቱና በማነጋገሩ አምኖ ጌታን ተከትሏል።

እንዲሁም አንድ ጊዜ ጌታችን ብዙ ሕዝብ ወደ እርሱ ሲመጡ አይቶ ፊልጶስን «ለዚህ ሁሉ ሕዝብ የሚበቃ ምግብ ከየት መግዛት እንችላለን?» ባለው ጊዜ ፊልጶስ ሲመልስ ጥቂት ጥቂት ቁራሽ እንኳ እንዲቀምሱ ለማድረግ ብዙ ገንዘብ (ሁለት መቶ ዲናር) እንደሚያስፈልግ ነገረው። ጌታ ግን ከአንድ ብላቴና የተገኘውን አምስት እንጀራና ሁለት ዓሣ አበርክቶ ከአምስት ሺህ ለሚበልጡ ሰዎች አብልቶ አጥግቧል (ዮሐ. 6:1-14)። በሌላ ጊዜ ደግሞ ምናልባት ፊልጶስ ከግሪኮች ጋር በነበረው ግንኙነት ይሆናል ግሪኮች መጥተው «ጌታ ኢየሱስን ለመገናኘት እንፈልጋለን» ብለው ፊልጶስን የጠየቁት። ፊልጶስም ብቻውን ወደ ጌታ ለመሄድ ፈርቶ ለእንድርያስ ነግሮት ሁለቱ አብረው ሄደው ለጌታ ስለነገሩት ጌታ ግሪኮቹን በደስታ አነጋግሯቸዋል (ዮሐ. 12:20-22)። በአንድ ወቅት ደግሞ ከመጨረሻው እራት በኋላ ጌታችን ኢየሱስ «እኔን ስላወቃችሁ አባቴን አብንም አውቃችኋል» ብሎ በነገራቸው ጊዜ ሐዋርያው ፊልጶስ ምሥጢሩ ጠልቆ ስላልገባው ይመስላል በታላቅ ስሜትና ጉጉት «ጌታ ሆይ! አብን አሳየንና ይበቃናል!» ብሎ ጠየቀው። በዚህ ጊዜ ጌታ የክርስትና እምነት መሠረት የሆነውን የአብና የወልድን አንድነት (የሥላሴንም አንድነት) በማስረዳት «እኔን ያየ አብን አይቷል! እንዴት ይህን ያህል ዘመን አብሬአችሁ ስኖር እኔን አታውቁኝም? እኔን ያየ አብን አየ።» ብሎ ለፊልጶስና ለደቀ መዛሙርቱ አስረድቷቸዋል።¹

ሐዋርያት በበዓል ሃምሳ መንፈስ ቅዱስን ከተቀበሉ በኋላ ሐዋርያው ፊልጶስ በመካከለኛው ምሥራቅ ወደምትገኘው ወደ ፍርግያና በአካባቢዋ ሄዶ ወንጌልን አስተምሯል። ታላቁ አባት ፖሊካርፖስ (አቡሊካርዮስ) ተጠምቆ ወደ ክርስትና እምነት

¹ C. B. Firth, An Introduction to Indian Church History, The Wesley Press, Mysore, India, 1960, p. 3.

² C. B. Firth, An Introduction to Indian Church History, The Wesley Press, Mysore, India, 1960, p. 5.

³ ማቴ. 10:3፣ ማር. 3:18፣ ሉቃ. 6:14 እና ዮሐ. 1:13።

⁴ Butler's Lives of the Saints, vol. II, p.437.

¹ ዮሐ. 14:7-11።

የተመለሰው በሐዋርያው በቅዱስ ፊልጶስ እንደሆነ አንዳንድ ትውፊቶች ይናገራሉ።¹ ይህ የሆነው ከ100 ዓ. ም. በኋላ ስለሆነ ቅዱስ ፊልጶስ ረጅም ዕድሜ እንደኖረ ይህ ያስረዳል። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት አውሳብዮስ እንደሚያስረዳው ሐዋርያው ፊልጶስ በዚያው በፍርግያ ሞቶ የራፖሊስ (Hierapolis) በምትባል ከተማ ነው የተቀበረው።²

ሐዋርያው በርተሎሜዎስ

የበርተሎሜዎስ ስም የጌታችን ሐዋርያት በተጠቀሱበት ሁሉ ይገኛል። ባር ማለት በዕብራይስጥ ልጅ ማለት ስለሆነ፤ በርተሎሜዎስ ማለት የተሎሜዎስ ልጅ ማለት ነው። ይህ ሐዋርያ የቃና ዘገሊላ ተወላጅ ነው። አንዳንድ ሊቃውንት እንደሚሉት «በርተሎሜዎስ» በዮሐንስ ወንጌል ላይ (1:46-50፤ 21:2) የተጠቀሰውና ጌታችን ኢየሱስ «እነሆ በልቡ ተንኩል የሌለበት እውነተኛ እስራኤላዊ ይህ ነው፤» ብሎ የመሰከረለት «ናትናኤል» ነው ብለው ያምናሉ። ይህ ባይሆን በመጀመሪያ ከተጠሩት ደቀ መዛሙርት አንዱ ስለሆነ የናትናኤል ስም በማቴዎስ፤ በማርቆስ፤ በሉቃስ ወንጌሎችና በሐዋርያት ሥራ ውስጥ በሐዋርያት ስም ዝርዝር ላይ ሳይጠቀስ አይቀርም ነበር።

በበዓለ ሃምሳ ሐዋርያት መንፈስ ቅዱስን ከተቀበሉ በኋላ ለሰብከተ ወንጌል በዓለሙ ሁሉ ሲሄዱ፤ ሐዋርያው ቅዱስ በርተሎሜዎስም እጅግ አረማውያን ወደ ሆነና ጣዖት ወደሚያመልኩ ሕዝቦች ወደ ምሥራቅ ክፍላተ አህጉር ሄደ ነው ወንጌልን ያስተማረው። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት አውሳብዮስ እንደጻፈው በርተሎሜዎስ ሕንድ አገርና ሩቅ ምሥራቅ ሄደ ወንጌልን አስተምሯል።³ በመጨረሻም ሐዋርያው ቅዱስ በርተሎሜዎስ መንፈስ ወደ ታላቋ አርመን ወስዶት በዚያም

ሲያስተምር ቆይቶ የአልባኖፖሊስ (Albanopolis) አውራጃ ገዥ የነበረው ጣዖት አምላኪ በመሆኑ በስቅላት እንዲገደል አድርጓል። የሐዋርያው አጽም በ6ኛው ምእት ዓመት ላይ ወደ ጣልያን አገር ሲሲሊ ወደምትባል ደሴት ተወስዶ ሲኖር ከቆየ በኋላ በ983 ዓ. ም. ወደ ሮም ተዛውሮ ሮም አጠገብ በምትገኝ በቲበር ወንዝ ውስጥ በምትገኝ ደሴት ላይ በስሙ በታነጸች ታላቅ ቤተ ክርስቲያን እንዲያርፍ ተደርጓል።¹ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ስንክሳር ውስጥ እንደተጻፈው በርተሎሜዎስን በትልቅ የማቅ ክረጢት ውስጥ ጨምረው ክረጢቱን አሸዋ ሞልተው የክረጢቱን አፍ በማሰር ጥልቅ ባሕር ውስጥ ወርውረውት ሰጥሞ መተ ይላል።²

ሐዋርያው ይሁዳ

በሐዲስ ኪዳን ይሁዳ በሚለው ስም ብዙ ሰዎች ይታወቃሉ። አንዱ በጣም የታወቀው ጌታችንን አሳልፎ የሰጠው የአስቆሮቱ ይሁዳ ነው። እዚህ ላይ የምናየው ግን ራሱን «የኢየሱስ ክርስቶስ ባሪያና የያዕቆብ ወንድም»³ ብሎ ስለጠራው ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ ስለሆነው ይሁዳ ነው። በሉቃስ (6:16) እና በሐዋርያት ሥራ (1:13) ላይ ይሁዳ በሐዋርያት ስም ዝርዝር ውስጥ ሲጠቀስ፤ በማቴዎስ (10:2-4) እና በማርቆስ (3:16-19) በይሁዳ ፈንታ ታዴዎስ ነው የተጠቀሰው። ምናልባት ይህ ሐዋርያ በሁለቱም ስሞች ይጠራ ይሆናል። ይህ ይሁዳ ከጌታ ወንድሞች አንዱ ተብሎ ይጠራል።⁴ ይሁዳና ወንድሞቹ የጌታችን የኢየሱስ ወንድሞች የተባሉት የጌታችን አሳዳጊ የነበረው የዮሴፍ ልጆች ስለሆኑና ከጌታ ጋር አብረው ስላደጉ ነው።

¹ Butler's Lives of the Saints, vol. II, 438.

² Eusebius, Ecclesiastical History, book iii, c. 31.

³ Eusebius, Ecclesiastical History, book v, c. 10.

¹ Butler's Lives of the Saints, vol. III, p. 987.

² የመስከረም 1 ቀን ስንክሳር።

³ ይሁዳ 1።

⁴ ማቴ. 13:55፤ ማር. 6:3፤ የሐዋ. 1:14 እና 1ቀሮ. 9:5።

ሐዋርያው ይሁዳ ለሐዋርያነት መቼ እንደተጠራ በውል አይታወቅም። ስለ ይሁዳ በሐዲስ ኪዳን ብዙ የሚታወቅ ታሪክ የለም። ከጸሎተ ሐሙስ እራት (የመጨረሻው እራት) በኋላ «ጌታ ሆይ! ራስህን ለዓለም ሳይሆን ለእኛ የምትገልጠው እንዴት ነው?»¹ ብሎ የጠየቀው ይህ ይሁዳ ነው።

ደቀ መዛሙርቱ ከጌታችን ከኢየሱስ ክርስቶስ ትንሣኤ በኋላ በሃምሳኛው ቀን መንፈስ ቅዱስን ከተቀበሉ በኋላ ሁሉም ወደተለያዩ ሀገር ለስብከተ ወንጌል በተሰማሩ ጊዜ፤ ይሁዳም ለስብከት ተሰማርቷል። የቤተ ክርስቲያን ትውፊት እንደሚነግረን ሐዋርያው ይሁዳ ወንጌልን ለመጀመሪያ ጊዜ ያስተማረው በይሁዳ ግዛት፤ በሰማርያ፤ በኤዶምያስና በሶርያ ነው። ከዚያም አልፎ በመስጴጦምያ አስተምሯል። አንድ ሌላ ትውፊት ወደ አፍሪካ ምድር ወርዶ በሊቢያ ወንጌልን እንዳስተማረ ይናገራል። ይህ ሐዋርያ በ62 ዓ. ም. ከሄደበት ከሐዋርያዊው ተልእኮ ወደ ኢየሩሳሌም ተመልሶ ወንድሙ ሐዋርያው ስምዖን የኢየሩሳሌም ኤጲስቆጶስ ሆኖ ሲሾም በበዓሉ ላይ ተገኝቷል። ይሁዳ በምሥራቅ ለሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በተለይም ለአስተማራቸው ከአይሁድ ወገን ለሆኑት ክርስቲያኖች አንድ አጭር ነገር ግን በጣም ጠቃሚ የሆነ መልእክት ልኳል።

ከመስጴጦምያ ሐዋርያው ይሁዳ ወደ ፋርስና ወደ አርመን አገር ሄዶ ወንጌልን አስተምሯል። በፋርስም ተመላልሶ ሲያስተምር የዞሮአስትርያ እምነት ተከታዮች የነበሩት በጭካኔ አሠቃይተውት በሰማዕትነት ሞቷል። የአርመን ሕዝብ ይሁዳና በርተሎሜዎስ ክርስትናን በመጀመሪያ የሰበኩልን ናቸው ብለው እስከ ዛሬ ድረስ ያከብሯቸዋል።²

ሐዋርያው ማቴዎስ

ሐዋርያው ማቴዎስ በገሊላ አውራጃ ቅፍርናሆም በምትባል በገሊላ ባሕር አጠገብ በምትገኝ ከተማ ይኖር የነበረና ለሮም

¹ ዮሐ. 14:22።

² Butler's Lives of the Saints, vol. IV, pp. 1330-1331.

መንግሥት ተቀጥሮ በቀራጭነት ያገለግል የነበረ ሰው ነበር። በሮማውያን ጊዜ ቀራጮች ለሮም ገዢዎች ታማኞችና ሥራውንም በሹመት መልክ ነበር የሚያገኙት። ቀራጮች ለቅኝ ገዢዎች ታማኞችና አገልጋዮች በመሆናቸው በአይሁድ ዘንድ እጅግ የተጠሉና የተናቁ እንደ ኃጢአተኞችም ነበር የሚቆጠሩት። የማቴዎስ ሌላው ስሙ ሌዊ ነበር።

ቀረጥ መቀበያ ቦታ ተቀምጦ ቀረጥ በመቀበል ላይ ሳለ ጌታችን ኢየሱስ በዚያ ሲያልፍ ማቴዎስን ተከተለኝ አለው። ምናልባትም በፊት ጌታ ኢየሱስን ሳያውቀው አይቀርም። እሱም ሁሉን ትቶ ወዲያውኑ ተከተለው።¹ ከጥቂት ጊዜም በኋላ ማቴዎስ ሀብታም ስለነበረ ለጌታ ለኢየሱስ ክብር ምናልባትም ከሥራ ጓደኞቹ ለመሰነባበትና እነሱንም ወደ ጌታ ለመሳብ ታላቅ ግብዣ አደረገ። ብዙ ቀራጮችና አይሁድ ኃጢአተኞች የሚሏቸው በግብዣው ላይ ተገኝተው ነበር።² ከዚህ በኋላ በሐዲስ ኪዳን ውስጥ በሐዋርያት የስም ዝርዝር ውስጥ ከመጠቀሱ በቀር ስለ ማቴዎስ የተነገረ ብዙ ነገር የለም።

የጥንት አባቶች እንደሚመሰክሩት በስሙ የተጠራውን ወንጌል በእርግጥ ማቴዎስ ነው የጻፈው። ሐዋርያት ለስብከተ ወንጌል ወደየሀገሩ ከመበታተናቸው በፊት ሐዋርያው ማቴዎስ ለመጀመሪያ ጊዜ በፍልስጥኤም ምድር ውስጥ በአይሁድ መካከል ያስተምር ስለነበር ወንጌሉን በአይሁድ ጥያቄ ለአይሁድ ሲል ስለ ሆነ የጻፈው ወንጌሉን በዕብራይስጥ ቋንቋ ነበር የጻፈው። በኋላ ግን ከአሕዛብ ወገን ወደ ክርስትና የተመለሱት ሁሉ እንዲያነቡትና እንዲጠቀሙበት ወደ ጽርእ ቋንቋ (ግሪክኛ) ተርጉሞታል። በጽርእ ቋንቋ የተጻፈው ጠፍቶ የተገኘው በግሪክኛው የተተረጎመው ብቻ ነው። በኋላ ግን ሐዋርያው በርተሎሜዎስ ወደ ሕንድ አገር በሄደ ጊዜ በዚያ የተወው በዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፈው የማቴዎስ ወንጌል በሕንድ አገር እንደ ተገኘ ይነገራል።³

¹¹ (ማቴ. 9:9-13፤ ማር. 2:13-17፤ ሉቃ. 5:27-32)።

² ማቴ. 9:10፤ ማር. 2:15።

³ Butler's Lives of the Saints, vol. III, p. 1129.

ከበዓለ ሃምሳ በኋላ ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ በይሁዳ አውራጃ ከ10 እስከ 15 ዓመት እንዳስተማረ አንድ የጥንት ትውፊት ያናገራል።¹ እንደዚህም የቤተ ክርስቲያን አባቶችና ትውፊቶች ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ ወደ ኢትዮጵያ፣ ሕንድ፣ ፋርስና መቄዶንያ ሄዶ ወንጌልን እንዳስተማረም ይናገራሉ። ሩፊኖስ የተባለው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ ወንጌላዊው ማቴዎስ ወደ ኢትዮጵያ ሄዶ እንዳስተማረና እዚያው በሰማዕትነት እንዳረፈ ጽፏል።² ሆኖም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ማቴዎስ በኢትዮጵያ እንዳስተማረ ብትቀበልም፣ ቅዱስ ማቴዎስ በኢትዮጵያ በሰማዕትነት እንደሞተ አትቀበልም። ስለ ሐዋርያው ማቴዎስ የሚጽፈውም ስንክሳር ይህንን ፈጽሞ አይገልጽም። ዶ/ር ሥርግው ሀብለ ሥላሴ በመጽሐፋቸው እንደገለጹት ኢትዮጵያውያን ክርስትናን የተቀበሉት የማንንም ሐዋርያ ደም ሳያፈሱ መሆኑን አጥብቀው ያምናሉ።³ ሐዋርያው ማቴዎስ በሰማዕትነት ያረፈው በፋርስ ግዛት ውስጥ ልዩ ስሙ ፓርትያ (Parthia) በሚባል አውራጃ ናዳባር (Nadabar) በሚባል ከተማ ነው።⁴

ሐዋርያው ማትያስ

ማትያስ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስን ከመጀመሪያ አንሥቶ የተከተለ ከሰባዓ ሁለቱ አርድኦት አንዱ እንደሆነ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት አውሳብዮስ ይናገራል።⁵ ከጌታችን ዕርገት በኋላ፣ ማትያስ ጌታችን ኢየሱስን አሳልፎ በሰጠውና በዚህም ተጽጽቶ ታንቆ በሞተው በይሁዳ ምትክ ሐዋርያ መምረጥ በማስፈለጉ፣ በቅዱስ ጴጥሮስ አሳሳቢነት ለሐዋርያነት አገልግሎት ተገቢዎች የሆኑ ከመጥምቁ ዮሐንስ ጀምሮ የኢየሱስ ክርስቶስ ደቀ መዛሙርት ከሆኑት ሁለት ደቀ መዛሙርት ዮሴፍንና ማትያስን አቅርበው

ጸሎት ከጸለዩ በኋላ ዕጣ አውጥተው ማትያስ በመመረጡ ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ ሆነ።¹ ከዚህ ሌላ በሐዲስ ኪዳን ውስጥ ስለ ማትያስ የሚናገር ምንም የለም። ሆኖም ከበዓለ ሃምሳ በኋላ እንደሌሎቹ ሐዋርያት ማትያስም ወደ አሕዛብ ሄዶ ወንጌልን እንዳስተማረ አበው ይናገራሉ። ቅዱስ ማትያስ ወደ ቀጶቶቹና ወደ ካስፒያን ባሕር (Caspian Sea) አካባቢ የክርስትናን ሃይማኖት እንደመሠረተ አንድ የግሪክ ትውፊት ይናገራል። በዚያም ላለ ከአሕዛብና ከግዳት አምላኪዎች ብዙ ችግርና መከራ ደርሶበታል። በዚያው አገር ሰማዕትነት ተቀብሎ ሞቷል።²

ወንጌላዊው ሉቃስ

ቅዱስ ሉቃስ በስሙ የሚጠራውን ታላቁን ወንጌልና ቅዱስ ጳውሎስ ለስብከተ ወንጌል ወደተጓዘበት ሁሉ አብሮ እየተጓዘ የቅዱስ ጳውሎስን ሐዋርያዊ ሥራና እንዲሁም ያአንዳንዶቹን ሐዋርያት ተግባር በሚገባ በዝርዝር የጻፈ ታላቅ ጸሐፊና ወንጌላዊ ነው።

ወንጌላዊው ሉቃስ ከአሕዛብ ወገን የተወለደ የሶርያ መናገሻ ከተማ የነበረች በግሪክ ፍልስፍናና ጥበብ የታወቀች የአንጾኪያ ተወላጅ ነበር።³ ቅዱስ ጳውሎስም «እጅግ የተወደደው ሐኪም» (ባለመድኃኒት) ብሎ እንደ መሰከረለት ሉቃስ እጅግ የተማረና የሳይንስም ሰው ነበር።⁴ ቅዱስ ጳውሎስ «የተወደደው ሐኪም» ብሎ የጠራው ወንጌላዊው ሉቃስ የወንጌል መልእክተኛ ሆኖ በሚሠራበት ጊዜ የሕክምና ጥበቡንም አብሮ ይሠራ እንደነበረ ያስረዳል። ሉቃስ ከሕክምና ሙያ ሌላ እጅግ የታወቀ ሠዓሊም ነበር።⁵ በ6ኛው መቶ ዓመት የነበረ ቴኦዶሮስ ሌክቶር (Theodorus Lector) የተባለ አንድ ጸሐፊ ግሩም የሆነች ሉቃስ የሣላት የእመቤታችን ሥዕል ተገኝታ ከኢየሩሳሌም ለሮም ንግሥት

¹ Unger, Merrill F., Unger's Bible Dictionary, Moody Press, 1983, p. 705.

² Rufinus, Historia Ecclesiastica, Migne PL, vol. XXI, col. 479.

³ Sergew Hable Sellassie, 1972, p. 98.

⁴ Butler's Lives of the Saints, vol. III, p. 1130.

⁵ Eusebius, Ecclesiastical History, book I, c. 12.

¹ ዮሐዋ. 1:15-26።

² Butler's Lives of the Saints, vol. I, pp. 206-207.

³ Butler's Lives of the Saints, vol. IV, p. 1295.

⁴ ቁላ. 4:14።

⁵ Butler's Lives of the Saints, vol. IV, p. 1295.

ለብርክልያ ወደ ቊስጥንጥንያ እንደተላከላትና ንግሥቲቱም በቊስጥንጥንያ በእመቤታችን ስም በተሠራችው ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንዳስቀመጠችት ተጽፏል፡፡¹ በሌሎችም ቦታዎች ሉቃስ የሣላቸው ናቸው የሚባሉ ሥዕሎች ይገኛሉ፡፡

ቅዱስ ሉቃስ ትውልዱ ከአሕዛብ ወገን ግሪካዊ መሆኑ ይታወቃል፡፡ ነገር ግን ክርስትናን ከመቀበሉ በፊት አሕዛብ ይሁን ወይም ከአሕዛብ ወደ ይሁዲነት የተመለሰ ይሁን ይህ በውል አይታወቅም፡፡ ወደ ክርስትና የተመለሰው ከይሁዲነት እንደሆነ ብዙ ሊቃውንት ያምናሉ፡፡ አንዳንድ ሰዎች ሉቃስን ወደ ክርስትና የመለሰው ቅዱስ ጳውሎስ እንደሆነ ይናገራሉ፡፡ ይህ ግን ሊሆን አይችልም፤ ምክንያቱም ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ክርስትና ያመጣቸውን ሁሉ «ልጄ» ብሎ እንደሚጠራቸው ሉቃስን «ልጄ» ብሎ አንድም ቦታ አይጠራውም፡፡ ምናልባት ቅዱስ ሉቃስ ጌታችን በአይሁድ ከመያዙ ከጥቂት ጊዜ በፊት የጌታችን ደቀ መዝሙር ሆኖ ይሆናል የሚሉም አሉ፡፡ ነገር ግን ሉቃስ በወንጌሉ መጀመሪያ ላይ «ከእኛ አስቀድሞ በዐይን ያየትና የቃሉ አገልጋዮች የነበሩ እንዳስተላለፉልን ... ሁሉንም ... እጽፍልህ ዘንድ መልካም ሆኖ ታየኝ»² ያለው ሉቃስ የጌታችን ደቀ መዝሙር ባይሆን ይሆናል ብለው አንዳንድ ሊቃውንት ያስባሉ፡፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ግን ሉቃስ ከ72ቱ ደቀ መዝሙርት አንዱ እንደሆነ ታስተምራለች፡፡³

ያም ሆነ ይህ ከበዓለ ሃምሳ በኋላ ብዙ መምሕራን ወደ አንጾኪያ ሄደው ስለነበረ ጳውሎስ ከመሄዱ ቀደም ብሎ ክርስትናን እንደተቀበለ ይታመናል፡፡ ወዲያውኑ የጳውሎስ ተከታይ ሆኖ አገልግሏል፡፡

ቅዱስ ጳውሎስ የሮም ገዢ ፊስቶስና ሄሮድስ አግሪጳ ሊፈርዱበት ሲሉ ይግባኝ ብሎ እንደታሰረ ወደ ሮም በሄደ ጊዜ ቅዱስ ሉቃስም አብሮት ሄዷል፡፡ ቅዱስ ጳውሎስ በ63 ዓ. ም. ከእስራቱ ለጥቂት ጊዜ አስከተለቀቀበት ጊዜ ድረስ ሉቃስ አብሮት

ነበር፡፡ ከዚያም በኋላ ሌሎች ሁሉ ትተውት ሲሄዱ ሉቃስ አልተለየውም፡፡ ስለዚህ ነው ቅዱስ ጳውሎስ ለጢሞቴዎስ ከሮም 2ኛውን መልእክት ሲጽፍ «ከእኔ ጋር ያለው ሉቃስ ብቻ ነው»¹ ያለው፡፡

ቅዱስ ጳውሎስ በሮም በሰማዕትነት ከሞተ በኋላ ወንጌላዊው ሉቃስ በጣልያን አገር፣ በጎል (ፈረንሳይ)፣ በግሪክ አገር በድልማጥያ፣ መቄዶንያና ፔሎፖኒሱስ እየተዘዋወረ ወንጌልን አስተምሯል፡፡ ወደ ግብጽ አገርም ሄዶ እንዳስተማረ ይነገራል፡፡ በመጨረሻም በግሪክ አገር (በፔሎፖኒሱስ) በወይራ ዛፍ ላይ ተሰቅሎ በሰማዕትነት ሕይወቱ አልፎ ፓትራስ (Patras) እንደተቀበረ አበው ይናገራሉ፡፡² በ357 ዓ. ም. በሮም ንጉሠ ነገሥት በቆስጣንዲያስ ትእዛዝ የቅዱስ ሉቃስ አጽም ከፓትራስ ፈልሶ ወደ ቊስጥንጥንያ በሐዋርያት ቤተ ክርስቲያን እንዲያርፍ ተደርጓል፡፡³

ምዕራፍ 6

6.0 የጳውሎስ ወደ ክርስትና እምነት መግባት 40 ዓ.ም.

አይሁድ ቀዳሜ ሰማዕት እስጢፋኖስን እጅግ በሚያሠቃዩትና በድንጋይ በሚወግሩት ጊዜ ወጣት የነበረው ጳውሎስ የሥራቸው ተባባሪ በመሆን የወጋሪዎቹን ልብስ ይጠብቅ ነበር፡፡⁴ በኋላ የክርስቶስ ባሪያ መልእክተኛ ሆኖ ክርስትናን እስከ አውሮፓ ድረስ የሰበከ ያ ታላቅ ሐዋርያ በመጀመሪያ ጊዜ የክርስቲያኖች ዋና አሳዳጅ ነበር፡፡

ጳውሎስ የዕብራይስጥ ስሙ ሳውል ሲሆን በግሪክኛና በላቲን (በሮማይስጥ) አነጋገር የስሙ አጠራር ጳውሎስ ነው፡፡ የጳውሎስ

¹ Ibid.

² ሉቃ. 1:2-3፡፡

³ ወንጌል ቅዱስ፤ ንባብና ትርጓሜው፤ ተፈሪ መኰንን ማተሚያ ቤት፤ 1959፤ ገጽ 273፡፡

¹ 2ጢሞ. 4:11፡፡

² Butler's Lives of the Saints, vol. IV, p. 1298.

³ Ibid.

⁴ ዮሐዋ. 7:58-60፡፡